

فهرست مطالب

۲	سر مقاله / " آزادی " در سایه استقلال اداره مجله
۶-۳	سوله یا د مسلمانانو ورکه شوې متاع مولوی عبدالملک حمیدی
۹-۷	تگدی یا گدایی در مساجد / قسمت سوم استاد غلام الدین کلانتری
۱۲-۱۰	آشنایی با بزرگان دین / قسمت سوم و آخر استاد محمد شریف رباطی
۱۶-۱۳	زموږ ځوانان او نشي توکي استاد محسن حنیف
۲۰-۱۷	کیفیت گزینش کارمندان در عهد... مولوی عبدالعظیم جهیر
۲۴-۲۱	تکفیر، ارتداد و الحاد از ... / قسمت پنجم و آخر مولوی عبدالعزیز
۲۷-۲۵	اهمیت و حفاظت محیط زیست در... فضل من الله فضلی
۳۰-۲۸	د اسلام په رڼا کې د خپلواکۍ مفهوم مولوی عبدالغنی جمالزی
۳۳-۳۱	قرآن و نقش پای توبه پیامبران هدیت الله هدقمند نی پور
۳۸-۳۴	محیط زیست در نگاه انسانی / قسمت دوم و آخر سید شمس الدین هاشمی
۴۱-۳۹	احکام تدفین / قسمت سوم و آخر مولوی عنایت الله شریفی
۴۴-۴۲	اسلام دین فطرت و نیاز مبرم بشری / قسمت اول زین العابدین کوشان
۴۷-۴۵	کدام تغییر زود تر باید انجام شود؟ نصیر احمد هدایت
۴۹-۴۸	تشکیل / قسمت دوم ناصرالدین دریز
۵۲-۵۰	قرآن کتاب تأثیر ناپذیر... / قسمت دوم و آخر احمد رشاد پاینده
۵۵-۵۳	توانمند سازی زنان از دیدگاه اسلام مولوی غلام محمد جویا
۶۰-۵۶	کار کردها و گزارش ها خبرنگار مجله حاجی توکل بخشی

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ
قُلْ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ
أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدِيَّ

دیني، علمي، ادبي، تحقيقي او اجتماعي
مياشتنۍ خپرونه
دامتياز خاوند: د ارشاد، حج او اوقافو
وزارت
د تاسيس نېټه: ۱۳۳۱ لمريز کال

مدیر مسوول

مولوی عنایت الله شریفی

سکرتر مسوول

سید مسلم شاه اسدی

هیأت تحریر

محترم فضل محمد حسینی

استاد غلام الدین کلانتری

استاد محمد شریف رباطی

استاد محسن حنیف

مولوی عبدالملک حمیدی

دور دوم، سال هجدهم، شماره پنجم

ماه اسد ۱۳۹۹ هجری شمسی

ذوالقعدة الحرام - ذوالحجة الحرام

۱۴۴۱ هجری قمری

"آزادی" در سایه استقلال

استقلال افغانستان برای همه اقوام باهم برادر و برابر این مرز و بوم افتخار بزرگ بوده و نمود غرور و همت بلند آنان است. سال‌ها است که از این روز تاریخی توسط مردم عزت مند این دیار گرامی‌داشت به عمل آمده و تجلیل می‌شود. ولی مهم آن است که تجلیل از این افتخارات تاریخی باعث ایجاد حس مشترک، تاریخ مشترک، درک و درد مشترک گردد و همدلی و همسوی را در میان اقوام ساکن در این وطن به وجود بیاورد؛ به گونه‌ای که همه آنان این افتخارات را از آن خود دانسته و نسبت به حفظ آن احساس مسؤولیت نمایند. به عبارت دیگر به غرور، حیثیت و عزت ملی خویش در سایه احترام به حقوق یگدیگر افتخار نموده و احساس سربلندی کنند؛

بعد از اینکه نیروهای دلیر کشور در جنگ سوم افغان و انگلیس پیروز شدند، امان الله خان در ۱۸ اگست ۱۹۱۹ میلادی استقلال رسمی افغانستان را بعد از استعمار انگلیس اعلام کرد و این روز را که مطابق به ۲۸ اسد است رخصتی عمومی اعلان نمود.

و مردم افغانستان همه ساله این روز را در ۲۸ اسد جشن میگیرند و از آن تجلیل می‌کنند. "آزادی" در سایه استقلال و "استقلال" در سایه آزادی و این هر دو، وحدت ملی اقوام ساکن در کشور و حفظ تمامیت ارضی ما را تأمین نموده، ضامن بقای سرزمین اسلامی ماست و جز این هرچه باشد یا به "استبداد" می‌انجامد و یا به نفوذ و سلطه بیگانه و استعمار، چنانچه می‌دانیم سرانجام استبداد، بریدن از اراده و قدرت مردم چیزی جز وابستگی و سلطه به غیر نخواهد بود.

دستیابی به استقلال بدون تأمین حق آزادی در همه عرصه‌های انسانی و عقیدتی، بازهم چیزی جزهم سویی با استبداد نخواهد بود. حفظ وحدت و تمامیت ارضی کشور نیز در گرو تأمین حقوق جامعه و مشخصاً حق آزادی‌های فردی و اجتماعی مردم است. حکومتی که خود را متعهد به حفظ و تأمین آزادی‌های مشروع مردم و حاکمیت اراده عمومی نداند، سرانجام آن، استبداد و بریدگی از مردم و در نتیجه تکیه بر بیگانه و افتادن در گرداب اقتصادی قدرت‌های سود جو خواهد بود.

"استقلال" و "آزادی" همانگونه که در تعاریف آنها تبیین یافته است، شاخصه‌ها و شروط خویش را دارند و پرسشهای متعددی را در شناخت و تحقق آن دو باید پاسخ گفت اما آن چه در این فرصت مورد نظر و تأکید است رابطه تنگاتنگی است که میان این دو اصل راهبردی وجود دارد بگونه‌ای که هیچ یک از آن دو نمی‌تواند و نباید جدای از دیگری تبیین و تبلیغ گردد.

از جانی حفظ واقعی استقلال کشور از طریق تأمین عدالت اجتماعی و آزادی در کشور است وقتی در یک جامعه و کشوری عدل و آزادی درست مدیریت و پاسداری نشود خود بخود راه برای نفوذ بیگانه هموار می‌شود.

استقلال و آزادی سیاسی - ملی عبارت از داشتن حق خود ارادیت برای تعیین سرنوشت ملت، متکی بر اراده شهروندان، بدون اعمال نفوذ توسط نیروهای بیگانه و یا عمال بیگانه گان است.

آزادی سیاسی بیشتر مفهوم تعمیم استقلالیت و عدم وابسته گی در تعیین سیاست، مسیر رشد و انکشاف و تعیین خط سیاسی ملی (داخلی و خارجی) برای یک ملت میباشد که توسط یک دولت دارای حاکمیت ملی تمثیل، تعیین و اجرا میگردد.

مفهوم آزادی ملی بدین امر است که مردم در تمام عرصه‌های زنده گی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، حقوقی را کسب مینمایند که توسط دولت در شعاع قوانین اساسی و قوانین فرعی و سایر اسناد حقوقی تضمین میگردد و شهروندان در پاسبانی نهادهای حراست قانون مورد حمایت قرار میگیرند.

اصل عمده در مفاهیم استقلال و آزادی، اطمینان و اعتماد روانی عامه مردم میباشد که خود را فارغ از هرگونه تشویش مصوون احساس مینمایند.

در مفهوم استقلال ملی مفاهیم با ارزش دیگری مانند حاکمیت ملی بر تمامیت ارضی، اقتدار ملی، منافع ملی برای سرنوشت ملی، دولت ملی و اراده ملی گره خورده اند؛ بدون یکی از این مفاهیم اصل استقلال ملی میتواند مورد سوال قرار گیرد.

نباید یک نکته مهم را فراموش نمود که مفاهیم استقلال و آزادی ملی با انکشاف متوازن، ترقی ملی، روشنگری معیاری و تحول فرهنگی آمیخته اند.

ما همه انسان، مسلمان و از افغانستائیم، تکیه روی این محور معقول و فراگیر و نهادینه سازی آن در فرهنگ ملی، بهترین و مؤثر ترین شیوه برای دست یابی به امنیت و ثبات در کشور است.

بناءً تأکید بر معیار انسانیت و ارزشهای ذاتی و حقوق بشری می‌تواند یک عامل مهم در ایجاد وحدت ملی در افغانستان باشد. رشد انگیزه‌هایی انسانی و بشری در جامعه نسبت به اقوام، گروه، نژاد و زبان مهمترین و نخستین اثرش رفع تبعیض و از بین بردن تفاوت‌های ناروا و نابجا و رفتن بسوی عدالت اجتماعی است

بنا بر این، بر مبنای مسؤولیت‌های انسانی، اسلامی و تاریخی این عصر و نسل، ایجاب می‌نماید که همه ما بدنبال یک هدف مشترک گام برداشته و برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی، وحدت ملی این سرزمین تلاش نمائیم و برای حاکم نمودن روحیه برادری، اخوت دینی و برابری میان اقوام باهم برادر، از عوامل شوم تفرقه، نفاق، تعصب و تبعیض اجتناب نمائیم.

سولہ

پا د مسلمانانو ورکه شوي متاع

مولوی عبدالملک حمیدی

کې بندې وي او قريش په دوی تعرض نشي کولی.

دوه همه ماده: دواړو طرفونو ترمنځ به اوربند تر لسو کلونو پورې برقراره وي او خلک د دواړه لورونه به په امان کې وي.

درېمه ماده: که څوک له دواړو طرفونو نه وغواړي د يوبل په عهد او پیمان کې داخل شي نو دغه ورتګ يې رسميت لري او هره طائفه يا قبيله چې د يوې جنګي ډلې سره يوځای شي، نو دا کارېې هم رسميت لري او د هماغه ډلې له جملې نه حسابېږي او په دا رنگه ډلو باندې تېري کول، د قرارداد له مادو څخه سرغړونه بلل کېږي.

څلورمه ماده: که څوک له قريشونه د دوي له اجازې پرته د مسلمانانو ډلې ته ورشي، نو بايد بيرته قريشوته ورتسليم شي، څوکه چېرې د محمد ﷺ له يارانو نه قريشوته پناه وروړي، نو قريشيان مجبور

ندي چې هغه بيرته ورستون کړي.

تر ټولو مهمه خوادده چې قريشو کله وليدل چې د توافقي متون

حضرت علی (رض) ليکلی او پکې بسم الله الرحمن الرحيم ويښی، نو سمدلاسه مخالفت کوي او د رحمن

لفظ نه منی، بيا کله چې د محمدرسول الله لفظ ويښی، مخالفت کوي، او وايي که چېرې

ندی، بلکه دا دين د رحمت او عطوفت او د هرچا سره د انسانيت او کرامت په سيوری کې د ژوند کولو دين دی.

الله پاک د خپل نازنين استازی غوره اخلاقي معيار چې نرمی او محبت دی، دا رنگه يادوي:

﴿فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾
﴿عَلَيْكَ الْقَلْبُ لَا تَقْضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَأَعْتَفْ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾
آل عمران: ۱۵۹

ژباړه: او ته ای محمده ﷺ د الله تعالی په فضل سره دوی ته نرم زړی او رحیم شوی، څوکه چېرې ته سخت زړی او تند او تریو وای نو خامخا به دوی ټول ستاله ماحوله لېږي شوي و، نو دوی ته غفو اوښنه وکړه او دالله تعالی نه ورته دگناهونو بشلو دعا وکړه، او په کارونو کې ورسره سلا مشوره وکړه، او کله چې د کوم کار هوډ او فیصله وکړي، نو په الله باندې توکل کوه او هغه عملی کړه، په یقین سره چې الله تعالی توکل کوونکی انسانان خوشوي.

دلته غواړم د حدیثي سولې موادو ته اشاره وکړم:

لومړې ماده: پیغمبر سره له ملګرو به سپړل کال بیرته ستنېږي او مکې ته به نه داخلېږي، خوراتلونکی کال کولای شي مکې ته ولاړ شي او درې ورځې هلته پاته شي او کولای شي له خان سره سلاح ولری خو توری یې باید په پوښونو

څومره خوړ او مقدس لفظ دی چې ورسره انسانیت، اخلاق، آرامتیا، سوکالی، ترقی او پرمختګ، مینه، او ورورولی، محبت او اخوت، ځان تیروتنه، وفا، اخلاص او د دنیا او آخرت خیر او نیکمرغی نغښتي او اخېل شوي دی، الله تعالی فرمایي:

﴿وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾ النساء: ۱۲۸
ژباړه: او سوله خیر او ښیرازه ده.

که د سولې او پخلاينې تاريخي پس منظر ته ځير شو، هلته به وګورو چې د اسلام ستر لارښود، حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د سولې او مسالمت ژوندانه ته څومره د اهميت په سترګه کتل او د دارنګه تعهداتو او معاهداتو منل څومره ګران و چې ټول مواد به يې ظاهرأ د مسلمانانو په زبان باندې ښکارېدل او رسول الله به څومره گذشت او سرښندنه کوله، دا مواد به يې سره ددې چې زياتو صحابه کرامو به دارنګه معاهدات منل د مسلمانانو د ضعف او کمزورۍ لامل بلل، خورسول الله به دا چې ورسره الهی وحې تائيدونکی او لارښوونکي وه، دا معاهدات منل، د کفارو او مشرکينو په خوښه به يې ورسره لا سليکول، هغه و چې الله پاک پکې زيات فتوحات او انتصارات د اسلام او مسلمانانو لپاره په راتلونکي کې په برخه کړل. ددې نه را جوتېږي چې اسلام د خشونت، تاوتریخوالی، ظلم، تېری، او عهد ماتولو دين

مور د خدای رسول منلی، نو ولی به مو مخالفت کاوه، د رسول الله ټکي مه پکې لیکي، هغه و چې بیا یوازې داسې لیکي چې: محمد د عبدالله زوی او قریشو ترمنځ دا تړون لاسلیک کيږي.

د حدیبي سولې لاسته راوړنې:

که چېرې د حدیبي سولې تړون ته ژوره کتنه وکړو، نو داراته جوتیږي چې په حقیقت کې دغه سوله د یوې فتحې او بریا زیږنده وه هغه دا چې په لومړي قدم کې خوقریشو مسلمانان او ددوي کمزوری ډله په رسمیت وپېژندله، هغه چې فکر یې کاوه په ډیرو لږو هڅو سره به مسلمانان د نړۍ له نقشې نه ورک کړي.

ددغه تړون تنظیم په اصل کې ددوي اعتراف را څرګند کړ چې مسلمانان یو قوت دی او قریش نشي کولی چې په مقابل کې یې ودریږي او مقاومت وکړي.

دغه تړون د درېیم بند نه دا څرګندېږي چې قریش یوازې د قدرت او سلطې په فکر کې و نه دا چې دیني زعامت او مشرۍ ولري ځکه ددغه بند په اساس که چېرې ټول عرب مسلمانیدل، نو قریشو پورې یې هیڅ تړاونه درلود، او قریشو نشو کولای چې پدې برخه کې ډیر کم دخالت ولري، نو آیا دا کار په خپل ذات کې د قریشو لپاره لوی شکست او د مسلمانانو لپاره لویه کامیابي نده؟

د مسلمانانو او ددوي د دښمنانو ترمنځ چې کومې جګړې شوي، نو موخه ورڅخه د مالوماتو مصادره او د انسانانو وژل او له منځه وړل نه و، بلکه د مسلمانانو موخه ددغو جنګونو نه دا وه چې خلکو ته کامله آزادي ورکړل شي چې په پوره آزادي کې خپل دین او عقیده غوره کړي. ...

فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ...
الکهنه: ۲۹

ژباړه: هر څوک چې غواړي ایمان راوړي او هر څوک چې غواړي نوکفر د غوره کړي.

دا هدف د جنګونه او وینې توبېدنې له لارې لاسته نشوای راتلای، په هماغه

اندازه چې د عقیدې د آزادۍ ترسیوري لاندې لاسته راغی، ځکه ددغه سولې نه مخکې د مسلمانانو تعداد یوازې درې زره کسان و، خو دوه کاله وروسته یې د مکې فتحې پرځای ددوي شمیر لس زرو کسانو ته ورسید.

ددغه تړون دوه هم بند، همدارنګه د لویې فتحې او بریا یوه برخه وه، ځکه مسلمانان هیڅکله د جنګ پیلونکي نه و، بلکه دایماً قریشو به جنګ پیلوه د مسلمانانو هدف د قریشو په وړاندې جنګیدلو نه دا و چې قریش لږ مخکې ته را تېټ او دخپل غرور نه لاس واخلي او داخدای په وړاندې د تمرد او سرکشی نه ډډه وکړي او د مسلمانانو سره دعدل او مساوات په چوکاټ کې ژوند وکړي او هریو په خپل عمل وکړي، او دا چې تر لسو کلو پورې به دا قرارداد لاسلیک کيږي. دا د مسلمانانو عهد او تړون باندې وفا او عمل کول او صبر او حوصله او دا چې ددغه کار تر شا لویه فتحې پټی دی، ثابتوي او دجنګ ډلود کمزوری او سستی منځ ته راوړی. چې همداسې وشول.

ددغه تړون درې مادې د مسلمانانو په ګټه او څلورمه ماده یې که څه هم ظاهراً د مسلمانانو په ضرر او دقریشو لپاره د امتیاز په ورکولو ښکارېده خو په واقعیت کې هغه هم د مسلمانانو په ګټه تمامه شوه، ځکه د مدینې هیڅ کس نه تېښتیده مګر دا چې مرتدکیده به او مسلمانانو د مرتدانو ساتلو ته هیڅ اړتیا نه لرله، ځکه د مرتدانو لیری کیدل د مسلمانانو له ډلو ډیر غوره دی تردې نه چې په دوي کې میشت وي.

دا چې رسول الله دا شرط قبول کړ چې هر مسلمان چې د قریشو ډلې ته ورغی، نو بیرته د مجبورېږي نه چې را واپس شي، دا په حقیقت کې د رسول الله په خاطر جمعۍ او اطمینان باندې دلالت کوي، چې د اسلام دین حق دی.

نو پدې وجه رسول الله د سولې د ذکر شوو مادو منلو څخه هیڅ تشویش نه درلود او هغه یې لاسلیک کړه چې پایله یې الله پاک فتح عظیم ورپه برخه کړه.

د مسلمانانو ترمنځ د ورورولۍ تړون:
د اسلام نازنین پیغمبر حضرت محمد

مصطفی ﷺ چې کله له مکې مکرمې نه د مدینې منورې په لور هجرت وکړ، نو دجومات جوړولو چې د مسلمانانو دودوستۍ او ټولنې لوی مرکز بلل کېده، نه وروسته یې ډیر مهم کار وکړ چې د اسلام تاریخ ورباندې ویاري او دهمدغه لوی ابتکار او معجزانه عملکرد له امله نن ددنیا ټول مسلمانان پدغه کلمه سره چې ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ په یقین سره چې ټول مؤمنان سره ورورنه دی، سره راتولېږي. سره یوزره او یوه خوله دی، او دحوادثو او کړکېچو نو، ستونزو پر مهال هم دالله کتاب او دپیغمبر سنتوته مراجعه کوي:

﴿فَإِنْ نَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾
النساء: ۵۹

ژباړه: کله موچې په کوم څه کې اختلاف او تنازع رامنځته شوه، نو دهغه د حل او بریا لپاره یوازنی لار داده چې دالله کتاب او د پیغمبر لارې ته مراجعه وکړی، که چېرې په الله او دهغه په رسول او د آخرت په ورځ ایمان لرئ نو دا کار ډیر غوره او د بریا په خوځښت دی.

هغه عظیم الشان تاریخي عمل چې رسول الله ترسره کړ، هغه د مهاجرینو او انصارو ترمنځ د ورورۍ تړون و. امام ابن قیم رحمه الله لیکي:

رسول الله د حضرت انس بن مالک رحمه الله په کور کې تشریف درلود چې د مهاجرانو او انصارو ترمنځ یې د ورورۍ تړون رامنځته کړ. پدغه تړون کې ټول (۹۰) کسانو کېدون درلود چې (۴۵) کسه د مهاجرینو او (۴۵) کسه د انصارو له ډلې نه و، ددغه تړون په اساس ټول یوله بل سره وروڼه او یو شان شول، آن تردې چې یوله بله یې میراث وور، او دا د میراث ورلولۍ د بدر غزا پورې جریان درلود، ترڅود سوره انفال دغه آیت را نازل شو: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾
الأنفال: ۷۵

د اسلام ستر لارښود، حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د سولې او مسالمت ژوندانه ته څومره د اهمیت په سترګه کتل او د دارنگه تعهداتو او معاهداتو منل څومره گران و چې ټول مواد به یې ظاهراً د مسلمانانو په زیان باندې ښکاریدل او رسول الله به څومره گذشت او سرښندنه کوله، دا مواد به یې سره ددې چې زیاتو صحابه کرامو به دارنگه معاهدات منل د مسلمانانو د ضعف او کمزورۍ لامل بلل، خو رسول الله به دا چې ورسره الهی وحي تائیدونکی او لارښوونکی وه، دا معاهدات منل، د کفارو او مشرکینو په خوښه به یې ورسره لاسلیکول.

واقعیت کې د رسول الله دا د ورورولۍ پیمان چې د مهاجرینو او انصارو ترمنځ یې قایم کړ، د دوستۍ، محبت او ورورولۍ داسې پیغام و چې زیاتې ستونزې او ناخوالې یې حل کړې چې پرته له دا تړون نه بل هیڅ کار دومره مؤثر او جالب نه و.

الله پاک ﷻ فرمایي:

﴿لَمَّا آمَنَ الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةً فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾
الحجرات: ۱۰

ژباړه: یوازې داده چې مومنان ټول سره وروڼه دی نو تاسو د وروڼو ترمنځ سوله او پخلاینه راوړئ او پدغه کار کې د الله تعالی نه وویرېږئ ترڅو نجات و مومی او در باندې رحم وکړل شي.

هوکی:

سوله د مسلمانانو ورکه شوې متاع ده نو هروخت او هر ځای چې ورباندې بری ومومی، ورسره مخامخ شي، زمینه ورته برابره شی ضرورت ورته پېښ شي، نو باید په نواښو غاښونو سره یې را کلکله کړی او فرصتونه له لاسه ورنکړي.

زموږ گران افغانستان چې تاریخي اوږدو پړاوونو کې یې زیاتې ستونزې وګاللې، ډیرې تحمیلی تپل شوي او غیر ارادی جګړو او پردو غلیاتو او برک سترګو استعمارګرانو د جوړ، چپاول، یرغل او وحشت سره مخامخ شوي...

د ژوند په هره برخه (سیاسي، اقتصادي، فرهنګي، ټولنیز، تاریخي، دیني او کلتوري) کې یې ډیر تاوانونه ګاللي، هرڅه خدای ورکړي، ملکیت یې له لاسه ورکړي، شهید، یتیم، معلول، معیوب، ږغ، بېوزله، بې سرپرسته، کونډې او

مظلومان، په پردیو ملکونو کې پراته بې سرپرسته در بدر کېدوال او ... یې راته په میدان پریښي دي.

دا خاوره د تاریخ په اوږدو کې د انګریزانو، روسانو، لرو او نږدې، ګاونډیو او د منطقي او سیمې چپاولګرو او ښکیلاکګرو تر

په مال او اهل کې درته برکت واچوي، بازار چیرې دي؟ نو سعد هغه ته د قنقاع بازار ور وښود، عبدالرحمن د بازار له ځان سره یوڅه خوراکه او غوړي راوړل او د سعد کورته یې له ځان سره یووړل او هره ورځ به یې کار کاوه، بله ورځ پداسې حال کې رسول الله ولید چې خوشبوی یې وهلې او څیره یې ډیره خوشحاله مالومیده، رسول الله ورڅخه وپوښتل، څه دی؟ هغه وویل: ای دالله رسول! واده مې وکړ، رسول الله وپوښتل څومره مهر د ورکړ؟ هغه وویل د یوې نواه طلا په اندازه)) (چې هغه معادل د پنځو درهمو یا ددنیار څلورمې سره ده).

صحیح بخاری د حدیث شمېره ۳۷۸۰، ۳۷۸۱

((حضرت ابو هریره رضی الله عنه روایت کوي وایي: انصار د رسول الله حضورته راغلل او ورته یې عرض کړ، ای د الله رسول! زموږ د خرما باغونه زموږ او مهاجرو وروڼو ترمنځ ووېشه، رسول الله و فرمایي: ښه ده انصارو مهاجرو ته وویل: تاسې زموږ د خرما په باغونو کې کارکوئ، نو موږ به تاسې په میوه کې سره شریک کړو، نو پدې سره ټولو وویل: واما اوریدل او اطاعت کو.

صحیح بخاری د حدیث شمېره ۳۷۸۰، ۳۷۸۱

دا ټول هغه څه و چې د انصارو مسلمانانو علاقه او رغبت به یې د خپلو مهاجرو وروڼو په وړاندې ښکاره کاوه چې ورڅخه یوازې، مینه، محبت، اخلاق، او ځان تیریدنه او لوړینه ښکاري، او په مقابل کې یې د مهاجرو عملکرد هم قدر دانی او مهرباني وه، داسې چې د انصارو له ایشار، دوستۍ صفا او صمیمیت نه یې غلطه استفاده ونکړه او داسې رویه یې وره کړه چې یوازې ددوي تر منځ ورورولۍ او دوستي یې زیاتوله او بس. په

چې ددغه ایت په را نازلیدو سره د ورورولي تړون نه نسبی خپلوانو پورې مو کول شوه:

ددغه تړون موخه داوه چې د جاهلیت دورې تعصبات له منځه لاړشي او مسلمانان یوازې د خدای په خاطر خپل قهر او غیرت په کار واچوي او د رنګ، نسب او نژاد امتیازات له منځه ولاړشي او یوازې ځوانمردی او تقوا د لوړتیا او برتری معیار وګرځول شي او بس.

پیغمبر ﷺ دا پیمان عملاً پکار اچولی و، دا تړون یوازې د خولې شعار نه و، بلکه دغه تړون، مسلمانان ځان سرښندنې او قربانۍ ته تیارول.

داتړون په ټولنه باندې یوازې یو عادی اثر کوونکي تړون نه و، بلکه دغه تړون د مسلمانان عواطف او احساسات دومره لوړ معیارته بیولی و چې په وړاندې یې د بېل هرڅه نه تیریدل، او دهمدغه مبارک تړون برکت و چې د مدینې منورې جدید التأسس سلسیه او نوی ټولنه یې په یوه بې مثاله او بې بدیل ټولنې باندې بدله کړه.

امام بخاری رحمه الله لیکي:

((کله چې مهاجرین مدینې ته راغلل، نو رسول الله د حضرت عبدالرحمن او سعد بن الربیع رضی الله عنهما ترمنځ د ورورۍ تړون وکړ، سعد عبدالرحمن ته وویل: زه ترټولو انصارو زیات مال او شتمني لرم، نو نیمایي مال می ستا، دوی ښځې لرم وګوره هره یوه د چې پکې خوشبیري، زه یې طلاقوم او تاته یې نکاح کوم، عبدالرحمن وویل: خدای د

وحشیانه او شرموونکي تاراک او یرغل ښکار شوی، خوله نیکه مرغه ددې خاورې اخیلو بچیانو د ډیرو مادي او جنګي کمو امکاناتو په لرلو خود ایمان وطن دوستی او آزادی په مینه مستو شاه زلیو په قربانی او سرښندنې سره یې هر ښکیلاکګر ته پخپل زمان کې تاریخي ماتې ورکړي.

څه شو انګریزی استعمار ... د ملامشک عالم او غازي محمد جانخان پشان سپیرو او بیرسو په دین او وطن مینو افغانان ورته تاریخي شکست ورکړی او انګریزی استعمار یې له بنیادارو رېښو سره ددغه ملک نه ورک کړ.

بیا کله چې روسانو سترګې را برګی کړې او دافغانستان د اشغال خوبونه یې ولیدل، خپل یو څو داخلي غلامان یې ورسره راپیدا کړل او وزن، زر او زمین تر شعار لاندې یې (کور کالی او ډوډی) ورکول دروغ شعارونه به یې زمزمه کول او عوام الناس ته به یې فريب ورباندې ورکاوه.

خو دا ناچل او دروغین ظلمونه او چلونه و نه چلیدل، بلکه افغانانو په یوه غږ او یوه شعار باندې الله اکبر او جهاد حق دی ناری پورته او روسانو او بالشویکانو تزار یانو ته یې داسې تاریخي ماته ورکړه چې آخرین عسکر یې کله چې زموږ هیواد پرېږدي دا تاریخي وینا کوي: افغانستان ته زموږ ننوتل لویه اشتباه وه او باید نور ښکیلاکګر زموږ له ماتې څخه عبرت واخلي.

د اسلام او وطن دښمنان کرار نشول، بلکه د سیاسي، مذهبي، قومي، تنظیمي، منطقوي، ژبني، او نورو رنگارنگ اختلافاتو په اچولو سره یې غوښتل چې دا لوی ځواک او دغه غیور واحد ملت سره ټوټې کړي.

کله یې دسني او شيعه اختلافاتو تازه کولو ته لمن ووهله، کله یې هم ژبني او قومي (پښتو فارسي ازبکي هزارګي ...) توپيرونه را ژوندي کول، همدا رنگه مذهبي اختلافات یې د

اهل حدیث، تصوف، سلف او خلف په نامه را وپارول، ترڅو دغه ملت د مذهبي پلوه پخپلو کې سره اخته کړي او کله یې هم د مسلمان او کافر، مباح الدم او واجب القتل، جهاد، ترور، وحشت او ... ترنامه لاندې پدغه ملک کې یو له بله سره اخته کړل او هرجنایت به یې د اسلام او اسلام ته په خدمت کولو سره تعبیر اوه چې د ډیر تأسف له امله دغه بدبختي لاتر اوسه دوام لري او هره ورځ زموږ د بې ګناه انسانانو افغانانو وینې بهیرې، څوک په چا په اوسپنیو عملیاتو کې شهیدان شول، د چاسرونه پرې شول، څوک په بمونو او انفجارونو کې ټوټې ټوټې شول...

ولې د خدای په لحاظ، آیا مسلمانان نه یو، آیا افغانان نه یو، آیا ټول ددغه وطن اوسیدونکي نه یو، آیا ټول پدغه ملک کې حق نلرو؟

د خدای په لحاظ دغه حالت به ترکومه دوام کوي؟ ولې خپل ژوند، خپل ملک، خپله راتلونکي پخپله بریا دوو؟

آه ربه! ای د جهانونو مالکه؟! د انسانانو زړونه خو ستا په بلاکیف کې دي، ته یې سره نرم کړې، یا الله ته خو یې پخپلو کې سره وروڼه کړې، ته خو یې اختلافات له لیکو وباسې، یا الله! لکه چې د مهاجرو او انصارو ترمنځ د وروړی راوسته، نن خود افغانانو ترمنځ دغه د اختلافاتو او بې اتفاقی اور له منځه یوسي، او پخپلو کې یې سره وروڼه کړې، یا الله نور خو ته راباندې رحم وکړې.

موږ ته زموږ د شومو اعمالو او کړنو په خاطر نوره جزامه راکوې، یا الله لکه د اوس او خزرج قبیلو ترمنځ چې د کلونو کلونو دښمنی وي او دخپل نازنین رسول په واسطه د هغه ټولې لیرې او سره د وروڼه کړل، نن افغانان همداسې غیبي لاس او غیبي مرستې ته اړتیا لري.

یا الله نور خومود پرديو د غلامی او احتیاج نه خلاص کړې، نور خودکفارو منہوس لاسونه او ناوولي قدمونه زموږ د پاڅي خاورې نه ورک کړي.

هو کې!

سوله د افغانانو ورکه شوې متاع ده، نن یې وخت را رسیدلی دی، نن مو دغه خپل ورک شوی مال پیدا کړی او فرصتونه را ته برابر شوی، راځي د خدای په خاطر، د یتیمانو او کونډو د اوبښکو په خاطر، نور نو په قرآن منګولې ولګوو او د: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ آل عمران: ۱۰۳

یعنې ټول د الله په رسی او دین باندې منګولې ولګوي او اختلاف مکوي، آیت شریف شعار وګرزو، همدارنګه د الله تعالی دغه وعید ته متوجه شو چې فرمایي: ﴿وَلَا تَنَزَعُوا أَنْفُسَكُمْ فِي دِينِكُمْ﴾ الأنفال: ۴۶

یعنې منازعه او جنجال اختلاف مکوي چې تاسې به ټوټې ټوټې شئ او ستاسو قوت به ختم شي.

همدا رنگه د الله تعالی دغه ارشاد، ته هم پاملرنه وکړو چې موږ ته لارښوونه کوي: او موږ دهغه په نعمتونو باندې شکر کولو ته را هڅوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ كُنَّا نَمَسُّكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى سَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ آل عمران: ۱۰۳

یعنې او د الله تعالی نعمتونه یاد کړي، کله چې تاسې پخپل منځ کې یو بل سره دښمنان وي نو الله تعالی تاسې ته نجات درکړ او دهغه په فضل سره وروڼه وګرزیږي، او تاسې د اور په غاړه پراته وي، نو الله پاک تاسې ته نجات درکړ، همدارنګه الله پاک تاسې ته خپل د قدرت نښې بیانوي ترڅو تاسې لار موندونکي شي.

راځئ دا آخرین چانس دی، یو له بله سره د وروړی، مینې او محبت لاسونه ورکړو او دیوه مسلمان افغان په توګه یو بل ته د مینې او خلوص غیر پرانیزو.

(الهم اصلح ذات بیننا والف بین قلوبنا واجمعنا ولا تفرقنا)

آمین یارب العالمین

نگهی با گدایی در مساجد

قسمت سوم:

استاد غلام الدین کلاتری

دلایل این قول: صاحبان این قول به احادیث ذیل استدلال کرده اند:

حدیثی که مسند احمد و صحیح مسلم از ابن جابر روایت کرده است که مردمان مُضَر با پاهای برهنه و شمشیرهای آخته که فقر و نیازمندی آنها آشکار بود، نزد پیامبر ﷺ آمدند، پیامبر ﷺ بعد از نماز مردم را به پرداخت صدقه به آنها تشویق کرد، هر کس هر چیزی که داشت از قبیل پول، غذا و لباس برای آنها پرداختند، سیمای پیامبر ﷺ از خوشحالی گشاده شده و فرمود: « مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ »^{۱۹} کسی که سنت حسنه ای را در اسلام برجای گذاشت، اجر آن و اجر کسانی که بعد از او آن را عمل کردند، برای اوست، بدون اینکه از پاداش های شان چیزی کاسته شود. و کسی که سنت زشتی را در اسلام برجای گذاشت، گناه آن و گناه کسانی که بعد از او به آن عمل کنند، بر اوست، بدون این که چیزی از گناهان شان کاسته شود.

۱- حدیث دیگری را شبیه به حدیث قبلی ولی با تفاوت هایی نیز مسلم روایت کرده است:

عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: جَاءَ نَاسٌ مِنَ

الْأَعْرَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمُ الصُّوفُ فَرَأَى سُوءَ خَالِهِمْ قَدْ أَصَابَتْهُمْ حَاجَةٌ، فَحَثَّ النَّاسَ عَلَى الصَّدَقَةِ، فَأَبْطَلُوا عَنْهُ حَتَّى رَئِيَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ. قَالَ: ثُمَّ إِنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ جَاءَ بِصُرَّةٍ مِنْ وَرَقٍ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ، ثُمَّ تَتَابَعُوا حَتَّى عُرِفَ السُّرُورُ فِي وَجْهِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَعَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، فَعَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ»^{۲۰} جریر بن عبدالله گفت: مردمانی از بادیه به محضر پیامبر ﷺ آمدند، لباس پشمینه بر سر (در بدن) داشتند، هنگامی که حالت بد آنها را دید که فقر بر آنها مستولی شده بود، مردم را به پرداخت صدقه تشویق کرد، آنها در پرداخت صدقه تاخیر کردند و (آثار خشم) در سیمای پیامبر ﷺ دیده شد. گفت: مردی از انصار با کسیه ای نقره آمد، بعد از پیایی همدیگر آمدند تا هنگامی که آثار خوشی در سیمای پیامبر ﷺ ظاهر گشت و فرمود: کسی که سنت حسنه ای را در اسلام برجای گذاشت، اجر آن و اجر کسانی که بعد از او آن را عمل کردند، برای اوست، بدون اینکه از پاداش های شان چیزی کاسته شود. و کسی که سنت زشتی را در اسلام برجای گذاشت، گناه آن و

گناه کسانی که بعد از او به آن عمل کنند، بر اوست، بدون این که چیزی از گناهان شان کاسته شود.

۲- در حدیثی که مسند احمد، بیهقی، دارمی، طبرانی و بخاری آن را روایت کرده اند، آمده است:

أَنَّ مَعْنَ بْنَ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ، قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَأَبِي وَجَدِّي، وَخَطَبَ عَلِيٌّ، فَأَنْكَحَنِي وَخَاصَمْتُ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبِي يَزِيدُ أَخْرَجَ دَنَائِيرَ يَتَصَدَّقُ بِهَا، فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَجِئْتُ فَأَخَذْتُهَا، فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا إِيَّاكَ أَرَدْتُ، فَخَاصَمْتُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «لَكَ مَا نَوَيْتَ يَا يَزِيدُ، وَلَكَ مَا أَخَذْتَ يَا مَعْنُ»^{۲۱} معن بن یزید ؓ گفت: من، پدرم و جدم با پیامبر ﷺ بیعت کردیم، زنی را بر من خطبه کرد و به نکاحم درآورد، از پدرم به پیامبر ﷺ شکایت کردم. و پدرم یزید مقداری دینار را بیرون کرده و آن را صدقه می کرد، آن را نزد مردی در مسجد نهاده بود، من آمدم و آن را گرفتم و نزد پدرم آوردم و گفت: به خدا سوگند که من چنین نخواستم، از او به پیامبر ﷺ شکایت کردم و فرمود: برای تو ای یزید آنچه نیت کرده ای داده می شود و برای تو ای معن آنچه گرفته ای.

قول دوم- مالکی ها می گویند:

سوال کننده از سوال کردن در

مسجد منع شود. آنها از ابن مسعود روایت می کنند که گفته است: هرگاه مردی از مردی در مسجد سوال کرد، مستحق است که چیزی برایش داده نشود و اگر به نام قرآن سوال کرد چیزی برایش ندهید. البته مسجد برای سوال کردن ساخته نشده بلکه برای عبادات اعمار شده است. سوال کردن برای عبادت کنندگان در مسجد تشویش به بار می آورد و لازم است افراد از اعطا برای کسی که در مسجد سوال می کند، نهی شوند. زیرا اعطای مال برای آنها ذریعه سوال کردن آنها در مسجد می شود.^{۲۲}

در کتاب الذخیره آمده است: مالک گفت: سوال کنندگان از سوال کردن در مسجد منع می شوند و صدقه در مسجد حرام نیست.^{۲۳}

امام مالک مساکین را از سوال کردن در مسجد منع می کرد و ابن عبدالحکم می گوید: اگر سوال کردند چیزی برای شان داده نشود^{۲۴}. و برای امام مسجد سزاوار است که سوال کننده را از سوال کردن در مسجد منع کند.^{۲۵}

دلایل این قول: این مذهب به دلایل زیر استدلال کرده است:

۱- حدیث پیامبر ﷺ: «من سأل فی المسجد فاحرموه»^{۲۶} البانی در مورد این حدیث می گوید: (لا اصل له) لذا قابل استدلال نیست.

۲- حدیثی که از ابوهریره از پیامبر ﷺ روایت کرده است: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا»^{۲۷} پیامبر ﷺ فرمود: کسی که شنید مردی گمشده اش را در مسجد جستجو می کند، باید بگوید: خداوند آن را برایت برنگرداند، یقیناً مساجد به این

کار ساخته نشده است.

۳- مساجد به خاطر سوال کردن ساخته نشده بلکه برای عبادات خدای متعال اعمار شده اند. در سوال کردن برای عبادت گذاران تشویش ایجاد می شود و صدای بلند موجب اذیت آنها می گردد.

۴- در مساجد چیزی از امور دنیا به انجام نمی رسد، مگر آنچه ضرورت یا حاجت به انجام آن فراخواند، آنگاه تنها به مقدار حاجت مقدر می گردد، مانند خوابیدن و نوشیدن مسافر در مسجد.^{۲۸}

مروان بن حکم در کتاب النوادر می گوید: کسی که در مسجد سوال می کند، چیزی برایش داده نشود و به حرمان و رد آنها با ناامیدی امر کرده است. تادلی می گوید: شیخ ابو عبدالله محمد بن عمران در نهی آنها در سوال کردن در مسجد شدت می کرد و احياناً به اخراج و زندان رفتن آنها امر می کرد. برخی مشایخ دیگر بر عکس با رفق و نرمی با آنها رفتار می کردند، از احوال شان جویا می شدند و برای شان صدقه می پرداختند. اولی بر مبنای شرع رفتار می کرد و دومی با چشم حقیقت به آن نگاه می کرد.^{۲۹}

قول سوم- شافعی ها و حنابله: سوال کردن در مسجد را مکروه می دانند. در کتاب نهایة المحتاج الی شرح المنهاج آمده است: اگر سائلی در مسجد از شخص دیگری سوال می کرد، همه این امور برایش مکروه است اگر ضرورتی او را به این عمل فرخواند، در غیر آن کراهیت منتفی می گردد.^{۳۰}

همچنان می گویند: سوال کردن در مسجد مکروه بوده و همانگونه صدقه دادن به سائل، امان کراهت این عمل در هنگام استماع خطبه شدید می شود.^{۳۱} در کتاب المبدع فی شرح المقنع به شرح بیشتر این موضوع پرداخته و می افزاید: در هنگام خطبه برای سائل صدقه نپردازد و برایش اجازه ندهد

چون کمک به انجام کاری حرام می باشد و در غیر آن حالت جایز است. در کتاب الرعایة آمده است: این عمل مکروه است و اگر سوال کردن قبل از خطبه بوده و سپس برای استماع خطبه نشست، جایز است، مانند صدقه دادن برای کسی که اصلاً سوال نمی کند، یا امام از مردم بخواهد تا برای شخصی صدقه دهند. در کتاب الفصول با الفاظ جزمی سوال کردن و صدقه دادن در مسجد مکروه گفته شده و ظاهر کلام ابن بطه این است که سوال کردن در مسجد حرام است، همان گونه که جست وجوی گمشده در مسجد حرام است، چون سوال کردن در مسجد همانند جست وجوی گمشده در مسجد بوده و یا اولی تر از آن است.^{۳۲}

دلایل این قول: کسانی که سوال کردن در مسجد را مکروه می دانند، به دلایل ذیل استدلال می کنند:

۱- حدیثی که مسلم روایت کرده است: جریر بن عبدالله گفت: مردمانی از بادیه به محضر پیامبر ﷺ آمدند، لباس پشمینه بر سر داشتند، هنگامی که حالت بد آنها را دید که فقر بر آنها روی آورده، مردم را به پرداخت صدقه تشویق کرد، آنها در پرداخت صدقه تاخیر کردند و (آثار خشم) در سیمای پیامبر ﷺ دیده شد. گفت: مردی از انصار با کسیه ای نقره آمد، بعد از پیایی همدیگر آمدند تا هنگامی که آثار خوشی در سیمای پیامبر ﷺ ظاهر گشت و فرمود: کسی که سنت حسنه ای را در اسلام برجای گذاشت، اجر آن و اجر کسانی که بعد از او آن را عمل کردند، برای اوست، بدون اینکه از پاداش های شان چیزی کاسته شود. و کسی که سنت زشتی را در اسلام برجای گذاشت، گناه آن و گناه کسانی که بعد از او به آن عمل کنند، بر اوست، بدون این که چیزی از گناهان شان کاسته شود.

- معن بن یزید ﷺ گفت: من، پدرم و

جدم با پیامبر ﷺ بیعت کردیم، زنی را بر من خطبه کرد و به نکاحم درآورد، از پدرم به پیامبر ﷺ شکایت کردم. و پدرم یزید مقداری دینار را بیرون کرده و آن را صدقه می کرد، آن را نزد مردی در مسجد نهاده بود، من آمدم و آن را گرفتم و نزد پدرم آوردم و گفتم: به خدا سوگند که من چنین نخواستہ بودم، از او به پیامبر ﷺ شکایت کردم و فرمود: برای تو ای یزید آنچه نیت کرده ای داده می شود و برای تو ای معن آنچه گرفته ای. در روشنی این حدیث به جواز سوال کردن در مسجد در وقت حاجت استدلال کرده اند. چون پیامبر ﷺ هنگامی که حالت فقر شدید مردم را دید، مردم را تشویق کرد که برای آنها صدقه بپردازند. البته این حدیث با الفاظ دیگری نیز روایت شده است.

۲- سیوطی در کتاب: بذل العسجد لسؤال المسجد من الحاوی می نویسد: سوال کردن در مسجد مکروه تنزیهی است و صدقه دادن به سائل در مسجد تقرب و ثواب بوده و مکروه نیست، چه رسد به این که حرام باشد. این امر منقول بوده و احادیث به آن دلالت دارند. «۳۳»

۳- کراحت به دلیل حدیث نهی از جستجوی گمشده در مسجد است که پیامبر ﷺ می فرماید:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا» «۳۴»
پیامبر ﷺ فرمود: کسی که شنید مردی گمشده اش را در مسجد جست و جو می کند، باید بگوید: خداوند آن را برایت برنگرداند، یقیناً مساجد به این کار ساخته نشده است.

قول چهارم- برخی مالکی ها و برخی حنابله: سوال کردن در مسجد به طور مطلق جایز است.

صاحبان این قول به دلایل زیر استدلال کرده اند:

۱- صاحب کتاب: (الشرح الکبیر علی متن

المقنع) به حدیثی که ابوداود روایت نموده به جواز مطلق سوال کردن در مسجد استدلال کرده و در حدیث آمده است:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «هَلْ مِنْكُمْ أَحَدٌ أَطْعَمَ الْيَوْمَ مِسْكِينًا». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا أَنَا بِسَائِلٍ يَسْأَلُ فَوَجَدْتُ كِسْرَةً خُبْزٍ فِي يَدِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَأَخَذْتُهَا مِنْهُ فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ. «۳۵»
پیامبر ﷺ فرمود: آیا یکی از شما است که امروز مسکینی را غذا داده باشد؟ ابوبکر ﷺ گفت: در مسجد داخل شدم دیدم که سائلی از من سوال می کند، پارچه نانی در دست عبدالرحمان یافتیم آن را از او گرفتیم و برای سائل دادم.

شیخ البانی در کتاب: صحیح وضعیف سنن أبی داود - الألبانی (۴/ ۱۷۰) این حدیث را ضعیف گفته است.

۲- علما اباحت سوال را مطلقاً به خاطر غلبه حرمان از سوال کردن در اینگونه اوقات اختیار کرده اند، چون جمع شدن مردم برای نماز، محل رحمت ها و هنگام رقت قلوب جهت انگیزش پرداخت صدقات است، لذا سوال کردن در مسجد برای ضرورت و خوف از ضایع شدن مباح شده است. «۳۶»

عملکرد امام احمد در پرداخت صدقه برای سائل در مسجد است. صاحب کتاب: کشاف القناع عن متن الإقناع (۶/ ۲۷۰) می نویسد: صدقه دادن برای غیر سائل و برای کسی که خطیب برای او سوال می کند و قبل از جمعه می باشد، مکروه نیست. بیهقی در مناقب از علی بن محمد بن بدر روایت کرده می گوید: نماز جمعه را خواندم و احمد بن حنبل نزدیک من بود، سائلی بلند شد و از او سوال کرد، احمد قطعه ای برایش داد، هرگاه از نماز فارغ شدند، مردی نزد سائل رفت و گفت: این قطعه را به من بدهید، سائل ابا ورزید، شخص گفت: این قطعه را به من بده و من یک درهم برایت می دهم، سائل نپذیرفت،

ایشان مقدار پرداخت پول را بیشتر می ساخت تا به پنجاه درهم رسید، سائل قبول نکرد و گفت: این کار را انجام نمی دهم چون من برکت این قطعه را می خواهم، چیزی که تو نیز آن را می خواهی.

۳- شیخ الاسلام ابن تیمیه می گوید: سوال کردن در مسجد و خارج مسجد حرام است، مگر آنکه برای ضرورت باشد. اگر کسی به خاطر ضرورت سوال می کرد، از شأنه های مردم عبور نمی کرد، در گفتارش و معرفی حالتش دروغ نمی گفت، جهری نمی گفت که سبب زیان برای مردم می شد، مانند کسی نباشد که در اثنای ایراد خطبه خطیب سوال می کند در حالی مردم خطبه را می شنوند و امثال آن نبود، سوال کردن در اظهر قولین علما جایز است. طوری که سائلی در مسجد آمده و سوال کرد، پیامبر ﷺ امر کرد تا برای او چیزی بپردازند. «۳۷» ادامه دارد...

مآخذ:

- ۱۹- صحیح مسلم (۲/ ۷۰۵).
- ۲۰- صحیح مسلم (۴/ ۲۰۵۹).
- ۲۱- صحیح البخاری (۲/ ۱۱۱).
- ۲۲- المدخل لابن الحاج (۲/ ۲۲۵).
- ۲۳- الذخیره (۱۳/ ۳۴۸).
- ۲۴- التاج والإکلیل لمختصر خلیل (۷/ ۶۱۹).
- ۲۵- المدخل لابن الحاج (۲/ ۲۲۵).
- ۲۶- شیخ البانی آن را در سلسله الأحادیث الضعيفة برقم: (۱۴۴۷) ذکر کرده است.
- ۲۷- صحیح مسلم (۱/ ۳۹۷).
- ۲۸- طرح الثریب (۲/ ۱۷۶).
- ۲۹- مواهب الجلیل فی شرح مختصر خلیل (۱۳/ ۶).
- ۳۰- نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج (۱۷۴/ ۶)، حاشية الشيرازي على نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج (۲۰/ ۱۴۵).
- ۳۱- المستوعب (۶۱۶/ ۱) (۲۷۹).
- ۳۲- المبدع في شرح المقنع (۲/ ۱۷۹).
- ۳۳- الثمر المستطاب في فقه السنة والكتاب - الألباني (ص: ۸۳۰)، المسألة في المساجد للمقري (ص: ۲۴).
- ۳۴- صحیح مسلم (۱/ ۳۹۷).
- ۳۵- سنن أبی داود (۲/ ۵۲).
- ۳۶- المعيار (۱/ ۱۹۱).
- ۳۷- مختصر الفتاوي المصرية لابن تيمية (۱/ ۶۷).

آشنایی با بزرگان دین

قسمت سوم و آخر:

استاد محمد شریف "رباطی"

نقد و خورده گیری

بعضی از علماء پیرامون برخی از مسائل ملا علی قاری هروی را نقد کرده اند.

۱- بالای بعضی از امامان دین اعتراض نموده است.

۲- اندک تعصب مذهبی داشت.

طوریکه شیخ محبی و شیخ عصامی نقد می نمایند که: ملاعلی قاری بالای امامان دین (امام شافعی و امام مالک رحمتهما) در بعضی از مسائل اعتراض نموده است به ویژه بالای نماز خواندن امام مالک رحمتهما (بصورت دست باز).

همچنان شیخ عصامی در اعتراض بالای امام ملا علی قاری چنین عقیده داشت: "که تألیفات ملاعلی قاری فاقد نور علم می باشد، و سپس بسیاری از علماء و اولیاء را از مطالعه تألیفات آن منع می نمود."

نکته:

طوریکه بیان گردیده نظریات فوق محل اعتراض شده نمی تواند، زیرا ظاهر و هوید است که امامان معزز دین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین، بعضی از حضرات بر بعضی

دیگری در عده ای از مسائل

مشهور رد و نقد نموده عملکرد آنان ناشی از دیدگاه اصولی و برداشت استنباطی ایشان بوده است که بدون تعصب توأم با حفظ مقام، منزلت و مکانت علمی علماء بوده و این اعتراض کاملاً در چوکات ادب و احترام سپری می شده.

این اعتراضات را بر اساس بیان حق منسجم بادلایل و براهین قاطع در مسائل دینی می داشتند، و این عملکرد اوشان صرف بخاطر

رسوخ علم و غنای علمی مسائل بوده، آنچه که مخالف کتاب الله و سنت رسول الله می بوده، آن گونه مسائل را مورد رد و نقد قرار میدادند.^{۴۴}

پس باین اساس عالم اسیر و مقید به دلیل و برهان می باشد. و در یافت حکمت، گمشده مؤمن است هر کجایی که آن را دریابد، مستحق به اخذ آن می باشد، یقیناً علماء و فضلا هرگز جانب دیگر را از روی تکبر، حب جاه، جلال و شهرت، مخالفت نمی کنند. بلکه رأی و نظریات خویش را بر اساس دلائل و براهین قاطع به جانب مقابل در فضای اخوت و برادری با جبین گشاده ابراز می نمایند و علامه امام ملاعلی قاری هروی نیز از همین طراز علما ربانی بود، ایشان مقام و منصب دنیوی را چندان اهمیت نمی دادند، حتی از نزدیکی با سلاطین و امراء احتراز و پرهیز می نمود، زیرا تمام هم و غم ایشان نصرت حق و انتشار علوم شرعی با اظهار دلائل و براهین قاطع و روشن، بخاطر حصول رضای خداوند متعال بود.

از این جهت اعتراض بر ائمه دین در مسائل شرعی، بارعایت آداب، احترام و فضیلت علماء عیب شمرده نمی شود.

ناگفته پیداست که علم، دایماً تحت تنقیح و نقد قرار داشته، تعدادی از فقه های شافعی مذهب هستند- در بعضی مسائل- با مذهب امام شافعی رحمتهما مخالفت می کنند و تعدادی از فقه های حنفی هستند- در بعضی مسائل- با مذهب حنفی و رأی شخص امام اعظم ابوحنیفه رحمتهما، با ارائه دلائل قوی مخالفت می کنند و این گونه مسائل در کتب فقه

بدون حد و حصر وجود دارد. ایشان بر خلاف مسأله ای ارسال (دست بر خلاف بسیاری مسائل امام شافعی و اصحاب او دلائل و براهین حدیثی و فقهی را جمع نموده و با نهایت انصاف و دیانت سخن گفته است. همه کتب او در موضوعات خویش مجموعه ای از نفایس و فرایده هستند؛ به ویژه شرح مشکلات و شرح نقایه مجموعه ای بی نهایت گران قدر از احادیث احکام می باشند.

علامه ملا علی قاری مجدد قرن یازدهم

بدون اغراق ملاعلی قاری هروی رحمتهما عالم مبتکر، متبحر، جامع العلوم و الفنون از جمله مجددین قرن یازدهم هجری قمری بوده^{۴۵} که تعدادی از علما و فضلا در این مورد سخن رانده و بسا تحریراتی داشته اند و طی آن ایشان را از جمله مجددین قرن یازدهم خوانده اند.

امام عبدالحق لکنوی در مقدمه کتاب خود (التعلیق المجید) (صاحب العلم الباهر و الفضل الظاهر) و همچنان در فتاوی خود، ملاعلی قاری هروی را از جمله مجددین محسوب نموده می نگارد: (من یطالع خلاصة الأثر فی أعیان القرن الحادی عشر یتضح له أن الشیخ شهاب الدین الرملى و ملاعلی القاری کانا من المجددین).

یعنی: "کسی که کتاب خلاصة الأثر فی أعیان القرن الحادی عشر^{۴۶} را مطالعه نموده باشد، برایش واضح می گردد که شیخ شهاب الدین رملى و ملاعلی قاری هروی از جمله مجددین بودند."

الشیخ الإمام علی بن سلطان محمد هروی معروف به ملا علی قاری، وحید

عصر، فرید دهر، محدث و فقیه مشهور و معروف، جامع معقول و منقول بود؛ چون به سر سال ۱۰۰۰ رسید، به مجددیت فائز گشت.

یقیناً المحقق العلامة ابن عابدین سوگند یاد می کند که ملاعلی قاری هروی مجدد اهل زمان و عصر خود بود کما قال: (و لقد أقسم المحقق العلامة ابن عابدین بأنه كان مجدد أهل زمانه).^{«۴۷»}

اما اینکه بعضیها عقیده بر آنند که پدر ملا علی قاری از جمله بادشاهان بود، این قول از طرف هیچ کس، مورد تأیید و تصدیق قرار نگرفته است.^{«۴۸»}

بسیاری از بزرگان و علماء، ملا علی قاری را بعنوان یکی از مجددین قرن یازدهم می دانند.

علامه ملا علی قاری از عرفان و تصوف نیز بهره ای کامل داشت، و مراحل سلوک و تزکیه باطن را در سلسله نقشبندیه طی نموده بود.

شیخ سلیمان انفق می گوید: ملاعلی قاری در مذهب حنفی و در طریقت نقشبندی بود.

- تألیفات علامه امام علی قاری هروی
بدون اغراق علامه امام ملا علی قاری هروی یکی از مصادر قرن یازدهم محسوب می گردد، موصوف تکیه گاه محققین، نبراس و چراغ روشن مدققین و مشهورترین اعلام و پیشوای بزرگ عصر خود بود، بلکه وی فقیه، اصولی، مفسر، قاری، محدث، متکلم که در علم عقاید، لغت، صرف و نحو نیز ید طولاً توأم با ذکاوت خارق العاده داشت.

هیچ کتابخانه ای نیست که بدون تألیفات و آثار گرانبهای آن امام بزرگوار باقی نمانده باشد و هیچ فنی از فنون نمانده مگر اینکه امام بزرگوار و مجدد قرن یازدهم هجری در آن فن تصانیفی، تصنیف نکرده باشد.

فسبحان الله العزیز المتعال.

برخی گفته اند که: ما از جمله نواسه امام ملا علی قاری هروی در مکه مکرمه شنیدیم که میگفت جد ما دارای سه صد (۳۰۰) تألیف بوده که برای اولاد خود وقف کرده و شرط گذاشته که مانع استنساخ و نسخه گرفتن آن نشوند. (و أفاد بعض شراح الحزب الأعظم بأنه قال: سمعت من حفید المترجم بمكة المكرمة أنه

قال: " إن لجدنا ثلاثمائة من المؤلفات، و أنه أوقفها و شرط بأن لا يمنع من استنساخها، و كتبه كلها متداولة و منتفع بها"^{«۴۹»}

برخی، ها این تعداد را مبالغه خوانده و از پذیرفتن آن امتناع نموده اند.^{«۵۰»}

اما یکی از محققان در مرکز مطالعات و تحقیقات جمعه الماجد دبی نام بیشتر از ۲۶۰ کتاب را تذکر داده است

هكذا الشيخ عبدالله مرداد أبوالخير در کتاب خود (المختصر من كتاب نشر النور والزهر فی تراجم أفاضل مكة) در مورد تألیفات علامه امام ملا علی قاری هروی چنین می نگارد: " تألیفات امام از حد و حساب خارج و به نهایت رساندن مشکل است من جمله:

۱- التفسیر الشریف در چهار مجلد.

۲- شرح الشفاء.

۳- شرح صحیح مسلم.

افزون بر این مرایشان را بسیار رساله های مفید و نفیسی است که در ذات خود بی بدیل و بی مانند می باشد.

بسا تذکره نویسان و نویسندگان از مقام، مکان و شخصیت علمی علامه ملاعلی قاری، در کتاب های خویش نامبرده اند.^{«۵۱»}

بعضی دیگر از مولفین نیز در مقدمات کتب خویش از علامه ملا علی قاری یاد آوری کرده اند.

مؤلفات امام علامه علی قاری هروی، دارای شیوه تحقیقی، فقهی، کلامی، حدیثی، لغوی و نحوی بوده، تا جائیکه بعضی از آگاهان می گویند: یکی از نواده گان علامه ملا علی قاری در مکه مکرمه شنیده شده، که گفته است: پدر بزرگ ما را سه صد تألیف بوده، که همگی را برای فرزندان خویش وقف مشروط بر آن نموده بوده، که مانع استنساخ آنها برکسی نگردند. موصوف در علوم مختلفه از قبیل تفسیر، حدیث، فقه، قرائت، اصول فقه، علم کلام، میراث تصوف، تاریخ، طبقات، تراجم، ادب، لغت، صرف و نحو تألیفاتی دارد.

ویژگیهای علامه امام علی قاری

در کتاب الحزب الأعظم آمده است که تاریخ دقیق ولادت ملا علی قاری معلوم نیست اما وی از جمله متقی ترین مردم بوده و دائماً مشغول به علم و دانش و ذکر و اذکار تا آخرین رمق خویش بودند. (لم یر تاریخ ولادته، و بأنه كان اتقى الناس، لم یزل مشغولاً بالعلم و الأوراد إلى أن مات) خداوند

غریق رحمتش کند.^{«۵۲»}

زهد و تقوا و قناعت ایشان

ملا علی قاری هروی هیچ گونه تعصب مذهبی نداشته، و آراء و نظریات فقهاء اعم از حنفی و شافعی و دیگران را اگر اصح می دانسته می پذیرفته است.

ملا علی قاری هروی شخصیتی متدین، با تقوا، پرهیزگار، زاهد و عفیف بوده، و مانند امام ابو حنیفه رحمه الله سفیان ثوری، فضیل بن عیاض، امام أحمد بن حنبل رحمه الله و دیگر بزرگان دین با حکام تقریبی نداشت و از صاحبان قدرت دوری می جست.

شیخ محمد عبدالحلیم نعمانی می گوید: علامه ملا علی قاری هروی شخصیت قانع، و از فروش کتبی که می نوشت، روزگارش را در حالت زهد و عفاف بسر می برد، و باندک معاش قناعت داشت، او فردی بود که با مردم کمتر در تماس بود، بسیار عبادت می کرد، و شدیداً تقوا داشت، و بیشتر علاقه داشت، که در عالم سر و نجوی بسر برد.

شیخ مرداد ابوالخیر در مورد قناعت و راضی بودن ملاعلی قاری هروی چنین می نویسد: از کارکرد دست خود قوت لایموت خود را آماده می ساخت ایشان خط بسیار جمیل و زیبا، دلکش، دل انگیز، بلکه خطی داشتند که از عجائب دنیا محسوب میگردید، ایشان سالانه یک مصحف (قرآن کریم) را باخط زیبا و قشنگ خود تحریر و دست نویسی نقاشی می نمود و از طریق هدیه تحریر قرآن کریم و تفسیر کفای سالانه اش را تأمین می نمود، و گفته شده است که ایشان سالانه دو مصحف (قرآن کریم) را خطاطی نمودند و پول هدیه یکی از آنها را به فقرای بیت الله شریف رحمه الله صدقه و از حصه دیگر آن زندگانی خویشتن را به سر میبردند.

برخی از کسانی که شرح حال و زندگی نامه او را نوشتند می نگارند: که وی هر سال یک قرآن کریم را با خط زیبای می نوشت و از پول هدیه آن مصارف سالانه خود را تأمین می کرد.

گفته شده است که علامه ملا

علی قاری هر سال دو جلد قرآن کریم را با خط زیبا و خوش نویس و نگارش و تحریر نموده و از پول هدیه یکی آن مصارف سالانه خود را تأمین و پول هدیه تحریر دیگر آن را بالای فقرای حرم شریف انفاق و خرج می کرد.

شیخ محمد عبدالحلیم نعمانی رحمته می گوید: "علامه ملاعلی قاری هروی همیشه انسان قانع بوده و از فروش کتاب هایش روزگارش را در حالت زهد و تقوا، عفاف و پاکی و رضا بالكفاف سپری می نمود.

وی شخصیتی بوده که با مردم کمتر درهم می آمیخت و بسیار عابد و عبادت کننده و شدیداً با تقوا بود و بیشتر علاقمند بود که در عالم سر و نجو بسر ببرد." ^{۵۳}

شیخ عبدالله مرداد أبوالخیر چنین می نگارد: "وكان يأكل من عمل يده وكان له خط من عجائب الدنيا يكتب في كل عام مصحفاً وعليه طر من القرآن والتفسير و يكتفه في القوت من العام إلى العام، و قيل يكتب مصحفين في السنة و يبيعها و يتصدق بثمان واحد إلى فقراء البيت و يتعيش بالآخر انتهى." ^{۵۴}

درک و فقاہت ایشان

ملا علی قاری فقیه برجسته و محدثی متبحر بود، او را در ردیف علماء و صاحب نظران بزرگ در مکتب احناف آورده اند، و او مذهب فقهی احناف را بر اساس کتاب و سنت توضیح و تشریح نمود، و در فقه مذهب احناف را ترجیح می داد، و در آن پافشاری می کرد، ولی در مسئله ارسال یدین با امام مالک رحمته هم عقیده بود از این جهت بعضی ها او را در نداشتن تعصب مذهبی متنبه می نمودند به گونه ای که علامه رشوکانی میگوید: این امر نشانه علو منزلت علمی و اجتهادی او است.

بسیاری از بزرگان و علماء، ملا علی قاری را بعنوان یکی از مجددین قرن یازدهم میدانند.

علامه ملا علی قاری از عرفان و تصوف نیز بهره ای کامل داشت، و مراحل سلوک و تزکیه باطن را در سلسله نقشبندیه طی نموده بود، شیخ سلیمان می

گوید: ملا علی قاری در مذهب حنفی و در طریقت نقشبندی بود.

ورع و تقوا امام ملا علی قاری

مجدد قرن یازدهم هجری قمری علامه ملا علی قاری رحمته شخصیتی متدین و دیندار، متقی و پرهیزگار، زاهد و عقیف بوده و از حکام و سلاطین دوری می جست زیرا تقرب با حکام را ضرر اخلاص می پنداشت. همچنان علامه ملاعلی قاری رحمته همانند تعدادی زیادی از امامان دین از اخذ مال از سلاطین و پادشاهان خود داری کرده و با حکام تقریبی نداشت همانند: امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله تعالی علیه، امام سفیان ثوری، فضیل بن عیاض، امام احمد بن حنبل و دیگر بزرگان دین رضوان الله تعالی علیه اجمعین.

مجدد قرن یازدهم هجری قمری علامه ملا علی قاری از اخذ معاش و مراتب از حکام و سلاطین امتناع ورزیده و هیچ گونه مال و متاع و وظیفه رسمی را از ایشان قبول نمی کرد، بلکه از دید و وادید و ملاقات با ایشان و علمای سوء اجتناب می ورزید.

وفات علامه ملاعلی قاری هروی رحمته

علامه، امام شیخ ملا علی قاری هروی عالم جلیل القدر، شخصیت علمی و فرهنگی کشور و مجدد قرن یازدهم هجری قمری بعد از ارایه خدمات شایسته و فراموش ناشدنی علمی، تحقیقی، تدقیقی، فرهنگی، ادبی و فقهی به جهان اسلام و عالم بشریت و تقدیم نمودن تعدادی زیادی از شاگردان عالم و دانشور جهان فانی را پدرود گفته به قول صحیح درماه شوال سال ۱۰۱۴ هجری قمری در مکه مکرمه وفات یافت و به رفیق اعلی پیوست. و در جنت المعلا دفن گردید و مورد توجه و زیارت مسلمانان از جمله احناف قرار گرفت.

برخی می گویند: وقتی خبر وفات ملا علی قاری هروی به علمای مصر رسید، در جامع الأزهر بر وی نماز جنازه غیابی خواندند، و محفل یاد بودی بر پا کردند، که در آن بیش از چهار هزار نفر گرد آمده بودند، خداوند امام ملا علی قاری هروی رحمته را بیامزد، و بهشت را جایش بگرداند، و او را همنشین نبیین، صدیقین و شهداء و صالحین بسازد، و از خداوند جل جلاله استدعا می داریم که ما را از فهم و دانش و علوم ملاعلی قاری هروی و از شفاعتش بهره مند سازد.

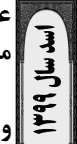
علامه، امام شیخ ملا علی قاری هروی عالم جلیل القدر، شخصیت علمی و فرهنگی کشور بعد از ارایه خدمات شایسته و فراموش ناشدنی علمی، تحقیقی، فرهنگی، ادبی و فقهی به جهان اسلام و تقدیم نمودن تعدادی زیاد از شاگردان عالم و دانشور جامعه، جهان فانی را پدرود گفته و به رفیق اعلی پیوست کارنامه ها و شهکاری های موصوف بایست با خط زرین ثبت تاریخ پرافتخار کشورگردیده و هموطنان ما بخصوص نسل جوانان بادرک و هدفمند و چیز فهم این مرز و بوم با مطالعه نمودن آثار و کتب گرانبهای این راد مرد تاریخ و دانشمند فاضل و فقیه عالیمقام و مجدد قرن یازدهم هجری قمری خط مشی آنرا تعقیب نموده، خود و کشور عزیزمان را به جانب فلاح و رستگاری سوق داده و مانند نیکان و اجدمان مصدر خدمت به کشور و عالم بشریت شوند.

اداء نماز جنازه غایبانه برای علامه، شیخ، امام ملا علی قاری هروی، از طرف علماء، دانشمندان، کشور عربی مصر دلالت به مقام و منزلت علمی و دینی مرحوم ملا علی قاری می کند.

روحشان شاد و یادشان جاویدان باد!

مآخذ:

- ۴۴- مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح جلد ۱ ص ۲۱.
- ۴۵- مجدد: از سرنو کننده کاری را، از سرنو پیدا کننده، تجدید کننده.
- ۴۶- مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح جلد ۱ ص ۲۰.
- ۴۷- المختصر من کتاب نشر النور والزهر فی تراجم افاضل مکه من القرن العاشر إلى القرن الرابع عشر ص ۳۶۸.
- ۴۸- المختصر من کتاب نشر النور والزهر فی تراجم افاضل مکه من القرن العاشر إلى القرن الرابع عشر ص ۳۶۸.
- ۴۹- المختصر من کتاب نشر النور والزهر فی تراجم افاضل مکه من القرن العاشر إلى القرن الرابع عشر ص ۳۶۸.
- ۵۰- مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح جلد ۱ ص ۲۳.
- ۵۱- «الفصول المهمة فی حصول المئمة».
- (ط) المکتب الإسلامی ۱۹۹۱.
- ۵۲- «فرالعون لمن یدعی ایمان فرعون».
- (ط) المکتبة المصریة- ۱۳۸۳هـ.
- ۵۳- «فرائد القلائد علی أحادیث العقائد».
- (ط) المکتب الإسلامی ۱۹۹۱.
- ۵۴- «القول السدید فی خلف الوعد».
- (ط) دار الصحابة للتراث ۱۹۹۲.

زموږ ځوانان او نشي توکي

استاد محسن حنيف

نظره دي، يو دا چي فقط د انگورو له اوبو جوړېږي، بل دا چي په انگورو پسې اختصاص نه لري، بلکي هر شى چي نشه پيدا کوي، عقل کېدوډوي هغه شراب دي. دغه دويمه خبره را تلونکي دلائل هم تاييدوي: انس عليه السلام ويلي دي: إِنَّ الْخَمْرَ حُرْمَتٌ، وَالْخَمْرُ يَوْمِنَا الْبُسْرُ وَالْتَّمُرُ. [صحیح البخاري: ۵۵۸۴]

ترجمه: شراب حرام شول او شراب هغه وخت د نيم خامه او وچي خرما څخه جوړېدل. د شرابو په تفسيرکي خپله پېغمبر عليه السلام ويلي: كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ. [صحیح مسلم: ۲۰۰۳]

ترجمه: هر نشه کوونکى شى شراب دى او هر نشه کوونکى حرام دى. دا حديث صراحت لري چي شراب يوازي د انگورو په اوبو پسې اختصاص نه لري: په قرآن کي هم داسي دليل شته چي دانگورو پرته له نورو شيانو هم شراب جوړېږي. د سورة النحل: ۶۷ په حواله به دلته نژدې راشي.

په حديث کي راغلى «مُسْكِرٌ» لفظ له «سُكِرَ» څخه جوړ شوى. «سُكِرَ» يوازي مستى ته نه ويل کېږي، بلکي د عقل کېدوډى ته ويل کېږي. د عربي ژبي سرچينې وايي: (سُكِرَ) فُلَانٌ مِنَ الشَّرَابِ سَكْرًا وَ سَكْرًا وَ سَكْرًا غَابَ

تعريف، د نشي توکو حکم، د نشي توکو زيانونه او د نشي توکو مخنيوى څه ډول کېدای شي؟

۱- نشي توکي څه ته ويل کېږي؟ په اوسني عربي کي نشي توکو ته مُخَدِّرَات هم ويل کېږي. خو په قرآني او نبوي عربي کي خمر او مُسْكِر ورته ويل شوي دي. په پښتو يا نورو عجمو ژبو کي شراب ډېر ورته ويل کېږي. دا چي شراب څه دي؟

د عربي ژبي سرچينې وايي: (الْخَمْرُ) مَا أُسْكِرَ مِنْ عَصِيرِ الْعَنْبِ وَ غَيْرِهِ لِأَنَّهَا تَغْطِي الْعَقْلَ. (المعجم الوسيط ۱/ ۲۵۵).

ترجمه: شراب هغه د انگورو اوبه او نور توکي دي چي نشه راولي: ځکه دا عقل بندوي. الْخَمْرُ: مَا أُسْكِرَ مِنْ عَصِيرِ الْعَنْبِ أَوْ عَامٍّ، كَالْخَمْرَةِ، وَقَدْ يُدْكَرُ، وَالْعُمُومُ أَصَحُّ، لِأَنَّهَا حُرِّمَتْ، وَ مَا بِالْمَدِينَةِ خَمْرٌ عَنِيبٌ، وَمَا كَانَ شَرَابَهُمْ إِلَّا الْبُسْرُ وَالْتَّمُرُ. (القاموس المحيط: ۳۸۷).

ترجمه: شراب هغه دانگورو اوبه دي چي نشه راولي «عقل کېدوډوي» يا عام دى «له انگورو او نورو توکو جوړېږي» ... او د عام والي خبره يې صحيح ده: ځکه شراب داسي وخت حرام شول چي په مدينه کي د انگورو شراب هيڅ نه و. د هغوى شراب له کچه او وچي خرما پرته بل څه نه وو.

دغه سرچيني ښيي چي د شرابو په اړه دوه

زموږ د ځوانانو ستونزي بې حده نن ډېرې دي: يو شمېر يې د بهرنيو هيوادونو په تمه په سمندرونو کي ډوب شول، بله برخه يې گاونډيانو په لوى لاس ژوندي دريابونو ته وغورځول يا يې د سفر په حالت کي په موټرونو کي وسوځول د څښلو د اوبو چيغې يې وهلې خو اوبه هم چا ورنکړې، په همدې بې رحمۍ کي يې ژوند ورختم کړ. بله برخه يې د جگړې په يوې خوا يا بلې خوا کي وسله په لاس گرځي چي يا به خپل هيواد وال وژني يا به دى وژل کېږي. يوه بله برخه يې بيا د نشي توکو د ښامار خوډې ته لوېدلې دي چي ورځ تربلې يې خوله پسې پراخېږي او دوى همداسي ډلي ډلي د تباهي خوا ته ور درومي. د څړکونو غاړي، سيندونه، کندي او هره ويرانه چي گورې دغه ناوړه حالت په کې ليدل کېږي. له بده مرغه کومي ادارې چي د نشي توکو د مخنيوي په نامه جوړي شوي دي، د هغوى فعاليت هم کومه مثبته نتيجه نه ده ورکړې، بلکي خبره لا نوره هم توده شوې ده.

دغه ليکنه د دې لپاره ده چي د نشي توکو ديني او عقلي زيانونو ته زموږ خلک په سمه توگه متوجه کړي: ترڅو خپل ځانونه او ځوانان ورڅخه وساتي. په دې ليکنه کي دا ټيکي بيانېږي: د نشي توکو پېژندنه يا

عقله و إدراكه... السكر غيبوبة العقل و اختلاطه من الشراب المُسكر. (المعجم الوسيط ج ١ ص ٤٣٨).
يعني «سكر» د عقل له منځه تللو او گډوډېدلو ته ويل کېږي.

علامه جرجاني وايي: السكر: غفلة تعرض بغلبة السرور على العقل، بمباشرة ما يوجبها من الأكل والشرب. (التعريفات للجرجاني ص: ١٢٠).

ترجمه: سُکريو ډول غفلت دی چې پر عقل د خوشحالی دغلبې څخه را منځ ته کېږي د هغه څه خوړلو او څښلو په وجه چې لامل یې جوړېږي.

د پورته حوالو حاصل دا چې د شرابو نشه د عقل گډوډول دي. په قرآن کې هم دغه ماده د عقل د گډوډۍ په معنی کارول شوې ده: مثلاً: ﴿وَبَلَّاتٌ سَكْرَةُ الْمَوْتِ﴾ ١٩

ترجمه: د مرگ بې هوښي راغله. ښکاره خبره ده چې د مړینې په وخت کې انسان مستي نه کوي، بلکې عقل یې کار پرېږدي.

﴿وَرَوَى النَّاسُ سُكْرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكْرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ الحج: ٢

ترجمه: خلک به بې هوشه ویني په داسې حال کې چې بې هوشه به نه وي، خود الله عذاب ډېر سخت دی.

دلته قرآن کریم ویلي: د عذاب د سختۍ په وجه انسانان داسې شي لکه بې هوشه. دا هم واضح خبره ده چې دغسې د وارخطايي په وخت کې انسان مستي نه کوي، بلکې عقل یې کار پرېږدي.

لږ وروسته به دسورة النساء: ٤٣ په

په حواله راځي چې دا یو داسې حالت دی چې انسان په خپله وینا نه پوهېږي. یو شمېر علماء کرام فرمایي: له قرآن کریمه ښکاري چې شراب یوازې له انگورو جوړېږي او په دلیل کې دا وړاندې کوي چې د یوسف علیه السلام ملګري ویلي:

﴿إِنِّي أَرِنِي أَعْصِرُ خَمْرًا﴾ يوسف: ٣٦
ترجمه: ما خوب لیدلی چې شراب نښتېږم.

لیکن پردغه استدلال یوه دا نیوکه کېدای شي چې په قرآن کې دلته نه انگور ذکر شوي دي او نه نښتېږل په انگورو پسې اختصاص لري. دویم دا چې که دلته انگور مراد وي، بیا هم دومره خبره ثابتوي چې شراب له انگورو جوړېږي، د نورو نفي او په انگورو پسې تخصیص نه ثابتوي، چې شراب د انگورو پرته له بل شي نه جوړېږي؛ ځکه دلته د حصر توري نه دي کارول شوي. نو لنډه دا چې په پښتو کې کوم شي ته شراب ویل کېږي، هغه ته په عربي کې خمر ویل کېږي او کوم شی چې عقل له منځه وړي هغه شراب دي.

دلته دوې خبرې د یادوني وړ دي: یوه دا چې د کومو غیر انگوري شرابو په اړه چې د فقهاء کرامو اختلاف وو، هغه یې د حرمت په اړه نه وو، بلکې د هر نشي شي حرمت انصافي خبره ده، کوم چا چې اختلاف په کې کاوه هدف یې دا وو چې آیا د شرابو په شان حرام دي، که د نورو حرامو توکو په شان حرام دي؟ دویمه خبره دا چې د غیر انگوري شرابو اختلافي حکم اوسنیو نشي توکو ته ورغځول نامعقوله خبره ده. که د پخوانیو قدرمنو مجتهدینو «لویو عالمانو» په وخت کې دغه ډول نشي توکو شتون درلودای، هیڅ یوه به هم په دې کې اختلاف نه وای کړی؛ ځکه دا د تل لپاره انسان له منځه وړي او تر مرګ یې هم له ډېر بد حالت سره مخامخ کوي.

د نشي توکو حکم:
نشي توکي قطعي حرام او کارول یې لویه گناه ده. د نشي توکو منع په قرآن کریم کې په تدریجي ډول په څلورو مرحلو کې ترسره شوې ده چې ترتیب یې په راتلونکي ډول دی:

١- په مکې سوره کې الله تعالی ویلي: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِ النَّحْلِ وَالْأَعْنَبِ نَخِّدُونَ مِنْهُ سَكْرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ النحل: ٦٧

ترجمه: د خرما او انگورو د مېوو هغه څه درته پیدا کوو چې تاسو نشي توکي او ښایسته روزي ورڅخه جوړوئ، بې شکه په دې کار کې د داسې قوم لپاره دلیل دی چې

عقل کاروي.

په دغه آیت کې یوه دا خبره راغله چې نشي توکي د ښې روزی ضد بلل شوي دي. خو نور څه نه دي ویل شوي؛ ځکه دا هغه ابتدایي دور وو چې اسلام د نشي توکو په اړه لا حکم نه وو صادر کړی، یوازې یې دومره ورته ویلي چې دا ښه روزي نه ده. دویمه خبره دا چې نشي توکي «سکر» د انگورو پرته له نورو شيانو هم جوړېږي؛ لکه دلته چې یې خرماوي یادي کړي دي.

٢- په مدني سورتونو کې دا اعلان وشو چې دنشې په وخت کې لمونځ نه شي کېدای:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ النساء: ٤٣

ترجمه: ای ایمان والو! د بې هوشۍ په حالت کې لمونځ مه کوئ ترڅو په هغه څه پوه شئ چې تاسو یې وایاست.

دغه آیت د نشي توکو دا نښه بیان کړې ده چې د انسان عقل گډوډوي، په نتیجه کې یې دی په خپلو خبرو نه پوهېږي. مستي یې د هغوی په نښو کې نه ده یاده کړې.

٣- دا رنگه د شرابو په اړه د پوښتنو په جواب کې ویل شوي:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا آكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ البقرة: ٢١٩

ترجمه: دوی د شرابو او قمار په هکله پوښتنه درڅخه کوي. ورته ووايه: په دوی کې لویه گناه او د خلکو لپاره څه گټې شته، خو گناه یې تر گټې ډېره لویه ده.

دلته ویل شوي چې په دې کې هم لویه گناه شته او هم گټې لري، خو گناه یې تر گټو ډېره لویه ده. په دې ډول یې یو مخیزه پرېښوولو ته ترغیب ورکړ.

تفسیري روایتونو د سورة النساء آیت: لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ... د سورة البقرې تر آیتونو «فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ...» په نزول کې وروسته ښوولی دی. لیکن د آیتونو مضمون ته په کتو «فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ» د سورة

د خبري لنډيز دا چي بل څوک زموږ غم نه خوري، نه د نشيي توکو په مخنيوي کې او نه هم د نورو زيانمنو پېښو په مخنيوي کې. په کار ده چي موږ خپله لاس په کار شو. نشيي توکي ټولنه د تباهي کندي ته ور ټېل وهي. دټولني پوهه طبقه بايد خپل د کشرانو او ځوانانو په پوهاوي کې زيات زيار وباسي ترڅو يې زيان ورته څرگنده کړي او دوی ځان ورڅخه وساتي. د دې لپاره ښه اغېزمنه او گټوره لاره سم د زړه له اخلاصه ديني معقول پوهاوی دی.

هيڅ خبر نه رسېږي، بلکي نور لا هم له ځان سره د تباهي کندي ته ور ټېل وهي. تر ټولو خطرناک يې هغه دي چي د تل لپاره د انسان عقل له منځه وړي. کوم مسلمان چي په دې فکروي چي د نشيي توکو توليد او ترويج به کناه نه لري، هغه دي يوازې د قرآن کریم دغې يوې جملې ته فکر وکړي چي وايي:

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ المائدة: ۲

ترجمه: پر گناه او ظلم يو د بل سره مرسته مه کوئ.

هر با احساسه انسان دي فکر وکړي چي د نشيي توکو توليد او ترويج پر ظلم او گناه مرسته ده که نه ده؟ که مو باور نه کېږي يو ځل د خپل هيواد هغه ځوانانو ته وگورئ چي تر پلونو لاندي، په رودخانو او ډېرو نورو ککړو ځايونو کي شپې او ورځې سبا کوي. آيا يو انسان دغسې يو حالت ته رسول يا يې زمينه ورته برابروي، گناه ده که نه ده؟

د نشيي توکو د مخنيوی غوره لاره:

انساني تجربه، عقل او نقل ټول دا ثابتوي چي سمه ديني روزنه او له الله څخه وېره د نشيي توکو او هر ډول فساد په مخنيوي کې تر ټولو غوره لاره ده: په دې اړه يوه بېلگه دا ده چي کله پر افرادو او ټولني د نشيي توکو د زيانونو درک غير اسلامي نړۍ هم وکړ، نو په (۱۹۱۹م) کې امريکا د شرابو مخنيوي قانون تصويب کړ. دغه قانون څوارلس (۱۴) کاله دوام وکړ، خو د ناکامۍ په وجه بيرته حکومت په (۱۹۳۳م) کال کې د دغه

قانون لغوه کولو ته اړ شو. په دغه دور کې حکومت سزاګانې هم وکارولې، د هغه وخت ټول رسنيز وسائل يې هم وکارول؛ لکه راډيو، سينما، غونډو ته ويناوي او لکچرونه، دغه ټول د شرابو ضد کمپاين لپاره. دوی د شرابو ضد کمپاين کې شوي مصارف تر شپېته ميليونه ډالرو زيات يادوي. خو په پای کې دغه ټول اجراءات ناکامه

النساء تر آيت وروسته ښکاري؛ ځکه په سورة النساء کي يوازې د لمانځه په وخت کي د شرابو منع ياده شوې ده. نور يې د هغو په اړه د گناه توري نه دي کارولي او دلته يې ويلي چي په شرابو او قمار کي لويه گناه ده. نو پر شرابو د لويې گناه د حکم کولو وروسته، يوازې د لمانځه وختونو ته منع نه شي ځانگړې کېدلای.

۴- د شرابو په هکله د څو روزنيزو پړاوونو

وروسته قرآن کریم داسي ويلي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَهْوَاءُ وَالْأَزْكَاءُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْهَوُونَ﴾ المائدة: ۹۰-۹۱

ترجمه: اي مؤمنانو! اصلي خبره داده چي شراب، قمار، بتان او د فال غشي، مرداري او د شيطان کار دی، نو ځان ورڅخه وساتئ ترڅو بريالي شئ. شيطان خو غواړي چي په شرابو او قمار سره ستاسو په منځ کي دښمني او کينه واچوي او دالله د يادولو او د لمانځه څخه مو مخنيوی وکړي، نو آيا بيا يې هم نه پرېږدئ.

د نشيي توکو زيانونه:

دلته الله تعالی شراب د نورو شيانو تر څنګ د شيطان عمل بللی دی. د شرابو د حرمت علت يې دا ښودلی چي شراب د الله د يادولو او لمانځه په وړاندې خنډ او د

شول. اما قرآن کریم چې له الله څخه په وېره انسان روزي، په لږ شمېر آيتونو يې دغه ټولنيزه ناروغي له منځه يووړه. په انساني ټولنې کې د فساد په له منځه وړولو کې همدا د الهي قانون او بشري قانون تر منځ يو څرگند توپير دی. (الفسير الموضوعي لسور القرآن الكريم لعدد من المتخصصين في التفسير تحت اشراف د. مصطفى مسلم ۱۲۰/۲)

له دې سره چې د دغه قانون مخاطبين زموږ د عصريا هغه ته نژدې خلک ول چې اکثره برخه يې په لوړه کچه لوري زده کړي لري يا لږ تر لږه لوستي خلک دي چې د يو شي د ضرر درک بايد ژر وکړي. د دې پر عکس د قرآن کریم مخاطبين نالوستي خلک ول. رښتۍ هم ورسره ملګري نه وې، فقط يوازې پر نېوي منبر اعلان وشو، سمدلاسه هغه شراب هم خلکو په لارو او کوڅو کې چپه کړل چې دستر خوان پر سر يې څښلو ته چمتو کړي ول. انس عليه السلام وايي: کُنْتُ سَاقِي الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ، فَنَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى، فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: اخْرُجْ فَأَنْظُرْ مَا هَذَا الصَّوْتُ، قَالَ: فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ: هَذَا مُنَادٍ يُنَادِي: «أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ»، فَقَالَ لِي: اذْهَبْ فَأَهْرِقْهَا، قَالَ: فَجَرَّتْ فِي سَكِّ الْمَدِينَةِ، قَالَ: وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ يُؤْمَدُ الْفَضِيخَ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: قُتِلَ قَوْمٌ وَهِيَ فِي بُطُونِهِمْ، قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ:

{ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا }.

(صحيح البخاري [۵۴/ ۶] حديث رقم: ۴۶۲۰ و

صحيح مسلم [۱۵۷۰/ ۳] رقم: ۱۹۸۰)

ترجمه: انس عليه السلام وايي: ما د ابو طلحه په کور کې خلکو ته شراب ورڅښل چې د شرابو د حرامېدو حکم نازل شو. نو پېغمبر عليه السلام يو اعلان کوونکي ته امر وکړ، هغه ږغ وکړ. ابوطلحه وويل: ووزه، وګوره، دا څه ږغ دی؟ زه ووتلم، معلومات مې واخيست، ده ته مې وويل: دا

اعلان کوونکي دی وايي: خبر شئ شراب حرام شول. نوده را ته وويل: لارښه دا شراب چپه کړه. دی وايي: نو شراب د مدينې په کوڅو کې وپېږېدل. د خلکو شراب هغه وخت د ماتي (میده) شويو خرماوو ول. بيا ځينو خلکو ته دا پوښتنه پيدا شوه چې ځيني خلک په داسي حال کې ووژل شول چې شراب يې په خيتو کې ول، (نو د هغوی حکم به څه وي؟) په جواب کې الله تعالی دا آيت نازل کړ چې وايي: پر هغو خلکو چې ايمان يې راوړی او نیک اعمال يې ترسره کړي، د هغه څه په وجه څه گناه نشته چې دوی خورلي دي.

زموږ ولس دي په دې ټيکي هم ځان ښه پوه کړي چې هغه خلک د نشي توکو مخنيوی نه غواړي چې په خبري رسنيو کې د نشي توکو پر ضد ږغېږي او په حقيقت کې دوی تر هر چا د نشي توکو د توليد لوی ملاتړي او د افغانانو په تباهي کې غټه ونډه لري، بلکې د افغانانو په هکله يې فرعوني تګلاره غوره کړې ده. د اوسني سياست په ژبه او په نني لباس کې يې وژني. که يې جسم ژوندی پرېږدي، نور روح خويې وژني او عقل يې له منځه وړي؛ قرآن کریم ويلي: {إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ مِنْ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ يُدِيحُ آبَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ} (القصص: ۴)

ترجمه: فرعون بې شکه په مخکه کې لويې وکړه او د مخکې اوسېدونکي يې ډلي ډلي کړل، يوه ډله يې کمزورې کول: د هغوی زامن يې وژل او لوني يې ژوندی پرېښوولې؛ دی يقيناً د خراب کارانو د ډلي څخه وو.

د ظالمانو تګلاره همداسي وي چې د خپلو مخالفينو د کمزوري ساتلو لپاره داسي کوي چې د کار ځوانان په کې را پورته نه شي. خو ښځې يې ژوندی پرېږدي. کله د دې ترڅنګ د هغوی د خونديتوب او حقوقو په نامه ږغ هم پورته کوي. په حقيقت کې د ولس رښتيني زامن همغه دي چې د خپل ولس غم ورسره وي او دفاع يې کوي. د کوم چا سره چې د خپل ولس د عزت ساتني او خونديتوب غم نه وي، هغوی د ولس اصيل

زامن نه دي؛ قرآن کریم داسي ملي خائنان د مسلمان ملت زامن نه گڼي، بلکې د هغوی په مخالفينو کې يې شماري؛ د بېلګې په توګه قارون د نسب په لحاظ د موسی عليه السلام د قوم څخه وو. {إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ} (القصص: ۷۶)

ترجمه: بې شکه قارون د موسی د قوم څخه وو. خو پر خپل قوم بې تېری وکړ. لیکن په فکري لحاظ خپل د مسلمان ملت د گټو پر ضد د ظالمانو ملاتړی وو. الله تعالی دغه ملي خائن هم د هغو په ډلي کې شمارلی، وايي:

{وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَمْلَانِ وَقَدَرْتُمْ فَأَقَالُوا سِحْرَهُ كَذَّابٌ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كُنْذُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ} (غافر: ۲۳ - ۲۵)

ترجمه: موسی مې د خپلو معجزاتو او روښانه دلالتو سره يقيناً فرعون، هامان او قارون ته ولېږی، نو دوی وويل: ډېر دروغجن جادوګردی. نو چې کله دوی ته زما د لوري حق راغلی وې ويل: د هغه خلکو زامن وژنی چې د ده سره يې ايمان راوړی او ښځې يې ژوندی پرېږدئ. خود د کافرانو چل د بربادۍ پرته په بل څه کې نه دی.

د خبري لنډيز دا چې بل څوک زموږ غم نه خوري، نه د نشي توکو په مخنيوي کې او نه هم د نورو زيانمنو پېښو په مخنيوي کې. په کاره چې موږ خپله لاس په کار شو. نشي توکي ټولنه د تباهي کندي ته ور تېل وهي. دټولني پوهه طبقه بايد خپل د کشرانو او ځوانانو په پوهاوي کې زيات زيار وباسي تر څو يې زيان ورته څرګنده کړي او دوی ځان ورڅخه وساتي. د دې لپاره ښه اغېزمنه او ګټوره لاره سم د زړه له اخلاصه ديني معقول پوهاوی دی.

کفایت گزینش کارمندان

در عهد عمر فاروق رضی الله تعالی عنه

مولوی عبدالعظیم "جهیر"

درجه یک استفاده مکن و در را بر نیازمندان مبند و در آخر می گفت بار الها تو گواه باش این شرایط بیانگر دعوت مردم به زندگی ساده و متواضعانه است و میانه روی در طرز زندگی و خوراک و مرکب نخستین گام در اصلاح امت محسوب می شود و باچنین نوع حیاتی انسان می تواند در همه ای کارها اعتدال و میانه روی داشته باشد.

پس توصیه عمر رضی الله عنه در این باره توصیه بسیار حکیمانه ای بود و اگر نمی توانست همه ای رعیت خود را مجبور به پذیرش چنین طرز رفتاری کند حد اقل می توانست مسئولین دولت خود را بدان پایبند کند و هرگاه مسئولین و رهبران جامعه به ساده زیستی و میانه روی روی بیاورند قطعاً جامعه رو به رشد و تکامل خواهد رفت و از فروپاشی نجات خواهد یافت. ^۲

هویدا است که رویکردهای مامورین اگر به روحیه مقررات و قوانین نافذ دولت و به دواعی ملک و مردم برابر و عیار باشد مردم عامه بشکل عادی از آن پیروی می نمایند زیرا کار های که زیر چشم مردم است اگر مثبت و مشروع باشد تأثیر آن نسبت به

شمارش سرمایه کار گزاران قبل از استخدام، اصول و شیوه های عمر فاروق رضی الله عنه در گزینش فرمانداران و کارمندان بوده است. ^۱

افاده مواد فوق مبین آن است که حضرت عمر رضی الله عنه در تفویض کار، توانمندی و امانتداری را مطمح نظر می داشتند و در تعیین شخص مسؤول، امانتداری، فنی بودن کاردانی و زیرکی را اولویت میداد، در اداره لشکر، آدم دانشمند و توانمند را بر میگزید و شخصی را که قرار می شد به حیث والی و امیر بگمارد، راجع به کیفیت زندگی شان به ارتباط شهر نشینی و بادیه نشینی معلومات می داشت مهربانی و عواطف مسئولین نزدشان در خور دقت بود.

زیرا شخصی که رأفت و شفقت داشته باشد زمانیکه اشغال وظیفه نماید و کنار آمدن و تعامل او با جامعه آغاز شود از باب لینت و حسن برخورد و مدارا با مردم اتیان می نماید.

عمر فاروق رضی الله عنه منصب را به خواهان آن نمی داد، با تجارت نمودن وظیفه داران دولتی مخالف بود و از تقرر دوستان خود داری می نمود.

شرایط توظیف مقامات عالی رتبه دولتی

هنگامی که عمر رضی الله عنه کسی را به امارت منطقه ای تعیین می کرد طی نامه ای به او چنین می نوشت از مرکب، طعام و لباس

حمد و سپاس بی پایان به خدای بزرگ و درود بر ناجی بشریت و خاتم پیامبران محمد صلی الله علیه و آله که خداوند صلی الله علیه و آله او را به عنوان رحمتی برای عالمیان و پرتوی برای فرزندگان مبعوث فرمود و درود به یاران صدیق او که همه تاب و توان خود را از سر اخلاص در گسترش هرچه بیشتر دعوت اسلامی نثار کردند. پیدا و هویدا است که جایگاه پر درخشش حضرت عمر فاروق رضی الله عنه غنی از تعریف بوده و هرچه در شأن بزرگ و جلالت او تقریر و تحریر و تألیف شود اندک خواهد بود.

صفحات تاریخ درخشان اسلام از شهکاریها، تجلی ها، رشادت و ثبات و استقامت بی بدیل عمر فاروق رضی الله عنه در عرصه های مختلفی که پیروی از قرآن و سنت می باشد مزین و مشحون است که اینک شیوه و اسلوب آن جناب را در تعیین و نصب کارمندان و کار گزاران دولتی مختصراً به بحث می گیریم.

توانائی و امانتداری، داشتن علم و دانش، کاردانی و خبرگی، تفاوت شهر نشینان و بادیه نشینان، داشتن حس رأفت و شفقت و اینکه خویشاوندان خویش را استخدام نمی کرد، ندادن مسئولیت به کسی که خواهان آن باشد، منع کار گزاران دولت از مشغول شدن در تجارت و

سخنرانی ها و فعالیت های نشراتی، خیلی ها سازنده و آموزنده می باشد.

رایزنی و مشورت برای انتخاب فرمانداران و امراء

عمر بن خطاب رضی الله عنه پس از مشورت با بزرگان صحابه و الیان خود را انتخاب می کرد که روزی به آنها گفت: مردی را به من راهنمایی کنید که وقتی امیر است خود را امیر تصور نکند و چون امیر نیست خود را امیر بداند. آنها ربیع بن زیاد را معرفی کردند. همچنین باری از بزرگان صحابه در مورد انتخاب فرماندار کوفه مشورت گرفت و گفت: چه کسی مرا از دست اهل کوفه راحت می کند؟ اگر فرد نیکوکار و پاک بازی را بر آنها می گمارم او را ضعیف و ناتوان قلمداد می کنند و اگر فرد توانمندی را انتخاب می کنم او را متهم به فسق و فجور می کنند و در پایان گفت: ای مردم! آیا به نظر شما مرد ضعیفی که مسلمان و پرهیزگار است شایسته امارت است یا فرد توانمند و متشددی؟ مغیره بن شعبه که حاضر در جلسه بود گفت: توانمند و متشدد، زیرا اسلام مرد ضعیف به خودش مربوط میشود اما ضعیفی او به دولت و مسلمانان ضربه می زند و شدت و تندی مرد توانمند نیز به خودش مربوط می شود، اما توانمندی او به نفع دولت و اسلام خواهد بود عمر رضی الله عنه گفت: ای مغیره! تو راست گفتی. آن گاه او را به سمت فرمانداری کوفه تعیین کرد و به وی چنین توصیه نمود: کاری کن که نیکوکاران در کنار تو احساس امنیت و بدکاران احساس خطر بکنند مغیره گفت: چنین خواهم کرد.^۳

چه خوب است که شخص منتصب در امارت هنگام برحالی اش خود را امیر نداند یعنی

متواضع و خدمتگار باشد و ضمن پرهیزگاری و تخصص خود در مظاهر اجرایی، جدیت و قاطعیت داشته باشد زیرا اگر یک اداره چی، هیبت و قاطعیت و مقومات لازم را نداشته باشد، مردم به نظام متبوع او باورمند نمی شوند و از چنین عناصر ضعیف الاراده غیر از املاء بست ها و صرف بودجه اثر دیگری متبازر نخواهد شد. بهمین منوال بالندگی اداره و برازندگی کارگردانان، آنگاه ملموس میباشد که نیکوکاران در سایه و ساحه او اطمینان و امنیت داشته باشند و از مظلومین و مستضعفین حمایت نمایند و ظالمان و خاینان از بیم وجود او، بال و پر بیاندازند و خود را در مخاطره و در معرض زوال ببینند.

آزمودن کارگزاران دولت قبل از استخدام
یکی از کارنامه ها و اساسات مختار نزد حضرت عمر فاروق رضی الله عنه آزمایش افراد قبل از استخدام بوده احنف بن قیس می گوید: من نزد عمر بن خطاب به مدینه رفتم ایشان به مدت یک سال مرا نزد خود نگهداشت و پس از گذشت یک سال گفت: ای احنف! من تو را آزمودم و ظاهرت را نیک دیدم و امیدوارم که باطنت نیز همانند ظاهرت باشد.^۴

آزمودن کار گزاران از روحیه کاری حضرت عمر رضی الله عنه است تبعیت از این اصل مستلزم آن است تا کارگزاری برگزیده شود که از حدود مسئولیت و قلمرو کاری خویش موفق بدرشده بتواند. افسانه تراژدی کند کاری و عقیم ماندن پلانهای مترقی، سوء استفاده از دارائی های عامه و امتداد درام فساد اداری همه از آشوبگاه عدم معاینه و بی آزمایشی و بی اهلیتی ها برخاست نموده است. مردمی که اندکترین اختیار از سیر و دور نمای بست خود ندارند، حدود صلاحیت، ارزش منصب و تسری خوب و بد آن پست را در سرنوشت مردم نمیدانند و آگاهی ندارند که کدام کار آنها ملک و ملت را به عروج یا به سقوط می برد نباید به وظایف

گماشته شوند.

تقرر افراد محلی و ابلاغ حکم استخدام

حضرت عمر رضی الله عنه گاهی اوقات افراد بومی و محلی را در خود همان منطقه بههدف خدمات بهتر بحیث امیر و کارگزار مقرر می نمود، جابر بن عبد الله بجلی را امیر قومش (بجیله) تعیین کرد، آنگاه که آن ها را به سوی عراق فرستاد. سلمان فارسی را بر مداین، نافع بن حارث را برمکه و عثمان بن ابی العاص را بر طائف تعیین نمودند. و هم برطبق معروف حکم استخدام شخص طی نامه ای رسماً ابلاغ می شد.^۵

من در قبال امانتی که بردوش دارم مسئول هستم بنابر این آنچه راکه بتوانم شخصاً انجام دهم به کسی واگذار نخواهم کرد و آنچه از توان من خارج باشد آن را به کار گزاران امانتدار و دلسوز می سپارم و جز آنان امانت را به کسی دیگر واگذار نخواهم کرد.^۶

خصوصیات قابل ملاحظه در کارمندان دولت عمر بن خطاب رضی الله عنه

اعتقاد سالم، علم شرعی، اعتماد راسخ بر خداوند تعالی، راستی در کردار و گفتار، شجاعت، مردانگی، زهد، دلسوزی، بردباری و صبر، همت والا، عدالت، کاردانی، فداکاری و... جز ویژگیهای فرمانداران و مسئولین بلند پایه دولت عمر بن خطاب بود اما از بهترین ویژگیهای آنان زهد و بی رغبتی به دنیا، تواضع، فروتنی و پرهیزگاری بوده است.

مسئولینی که در دولت عمر بن خطاب به زهد شهرت یافته بودند، سعید بن عامر، عمیر بن سعد، سلمان فارسی، ابو عبیده بن جراح و ابو موسی اشعری رضی الله عنه بودند تاجایی که زنان بعضی از این بزرگوران از دست شوهرانشان به عمر رضی الله عنه شکایت می کردند. چنان که باری عمر رضی الله عنه معاذ را با مقداری مال به سوی بعضی از قبایل

فرستاد. معاذ اموال یاد شده را در میان آنان تقسیم نمود و دست خالی به منزل برگشت. همسرش گفت: آن چه دیگر مأموران دولتی به عنوان سوغات برای همسرانشان می آورند چرا نیاورده ای؟ معاذ گفت: با من مراقبی همراه بود. همسرش گفت: تو در زمان رسول خدا و ابوبکر، امین شناخته شده بودی و اکنون عمرؓ با تو مراقب می فرستد؟ سپس این سخن را در میان بعضی از زنان تکرار کرد تا این که به گوش عمرؓ رسید، عمرؓ معاذ را طلبید و گفت: مگر من همراه تو مراقب فرستاده ام؟ معاذ گفت: من این را گفتم چون بهانه ی دیگری نداشتم. عمرؓ خندید و چیزی به معاذ داد و گفت: با این ها همسر را راضی کن.^۷

وضعیت افرادی در برخی ارگانها، بسی شگفت آور و دست گزیدنی بوده که قرائت های بسیار جالب و دلپذیری از خود میدهند لکن حین آمدن اسهام و امتیازات بگونه ای آنها تصاحب می نمایند که ارباب حاجت و چشم براهان مستحق، نفس اطلاع را هم در زمانهای معین نمی یابند.

کار گزاران و مسئولین بلند پایه دولت عمر بن خطاب معروف به تواضع بودند تاجایی که اگر بیگانه ای وارد شهر آنان می شد نمی توانست ب راحتی امیر و حاکم شهر را از میان دیگران شناسایی بکند چرا که قیافه ظاهری، منزل و مرکب آنان شبیه قیافه منزل و مرکب سایرین بود و امتیاز خاصی بر دیگران نداشتند چنان که باری رومیان کسی را فرستادند تا با فرمانده ی کل نیرو های مسلمانان در شام یعنی ابو عبیده بن جراحؓ مذاکره نماید، هنگامی که سفیر رومی ها نزد مسلمانان آمد، نتوانست ابو عبیده را از میان یارانش بشناسد. بنابر این گفت: ای گروه عرب! امیرتان کجا

است؟ آنها با اشاره به سوی ابو عبیده گفتند: او امیر ما است. او به ابو عبیده نگاه کرد، دید، ایشان در حالی که کمان بر دست دارد، روی زمین نشسته است. فرستاده ی رومی ها نزدیک رفت و گفت: امیر مسلمانان تویی؟ ابو عبیده گفت: بلی. گفت: چرا بر روی خاک نشسته ای؟ آیا نشستن بر زیر انداز گناه است؟ ابو عبیده در پاسخ گفت: واقعیت این است که من جز اسلحه و مرکب خویش حتی یک درهم و یا یک دینار در بساط ندارم تا جایی که دیروز برای مخارج فرزندانم از این برادرم، معاذ چیزی قرض گرفته ام، و اگر زیراندازی میداشتم باز هم ترجیح می دادم که کسی دیگر از برادران و یارانم بر آن بنشیند و ما بندگان خدا هستیم و بر روی زمین راه می رویم و بر آن می نشینیم و بر آن غذا می خوریم و همچنین بر آن می خوابیم و این کار نزد خدا عیبی شمرده نمی شود بلکه نوعی تواضع و فروتنی است که امید وارم باعث ارتقای درجات ما نزد خدا^۸ باشد.

بسیاری از والیان به خاطر ترس از این که نتوانند مسئولیت خویش را به نحو شایسته انجام دهند و روز قیامت مورد بازخواست قرار گیرند، استعفای خود را تقدیم عمرؓ می کردند و علاقه ای به زمامداری نداشتند. چنان که والی بصره، عتبه بن غزو ان استعفای خود را تقدیم عمرؓ کرد، ولی عمرؓ نپذیرفت. همچنین والی کسکر، نعمان بن مقرن استعفای خود را تقدیم عمرؓ کرد و به خاطر شوق و رغبت به شهادت از او اجازه ای شرکت در جهاد خواست. و نیز بسیاری از اصحاب بزرگوار پیامبر، هنگامی که عمرؓ به آنها پیشنهاد ولایت می داد، عذرمی آوردند و از پذیرفتن مسئولیتها و پستهای بزرگ ابا می ورزیدند. چنان که وقتی عمرؓ به زبیر بن عوامؓ پیشنهاد کرد تا استاندار مصر شود او نپذیرفت و گفت: دوست دارد در

راه خدا جهاد کند و به مسلمانان کمک نماید. همچنین ابن عباسؓ پیشنهاد عمرؓ مبنی بر پذیرفتن ولایت حمص را رد کرد.^۹

با الگو برداری و سرمشق قرار دادن راهکار های مؤفق حضرت عمرؓ بایست کسانی بوظایف برگزیده شوند که دلسوزی، بردباری و صبر، همت والا، عدالت، کاردانی، فداکاری و زهد و بی رغبتی به دنیا، تواضع و تقوا داشته باشند و هدف اصلی شان دنیا نباشد تا بخاطر بهره جوئی بی حد و حصر از لذاذات مادی و اشباع غرایز نفسانی بشکل لجام گسیخته آن باحیات و هست و بود مردم و جامعه ملاعبه ننمایند و منافع عامه را قربانی هوسهای خود نسازند.

والیان و کارمندان احترام همدیگر را مراعات مینمودند

یکی از روش های مقبول و اسالیب زیبای منبعث از اخلاق و ظرافت در زمان خلفای راشدین همین بوده که والی یا مسؤول جدید التقرر، چیزی منافی با موقعیت مسئول سابق نمی گفت و در اولین خطابه ها از کارها و خدمات والی قبلی بخوبی یاد میکرد و مزایا و محاسن اجرایی اش را قدردانی و تجلیل می نمود.

کتاب سلسله خلفای راشدین در جلد دوم چنین نوشته است: وقتی

خالد بن ولید به عنوان فرمانده ی کل دیار شام تعیین گردید و افرادی همچون ابو عبیده بن جراح زیر دست او قرار گرفتند، خالد، بی نهایت احترام آن ها را رعایت می کرد و در حضور ابو عبیده به مسلمانان نماز نمی گزارد بلکه ابو عبیده را جلو می انداخت و هنگامی که عمرؓ خالد را برکنار و ابو عبیده را به جای او

تعیین کرد ابو عبیده این خبر را از خالد پنهان نمود تا این که نامه ی دیگری از جانب امیرالمؤمنین رسید. آن گاه ایشان را در جریان گذاشت و خالد از این که ابو عبیده قبلاً این خبر را به اطلاع وی نرسانیده است ناراحت شد.^{۱۰}

روش عمر رضی الله عنه در انتخاب فرماندهان لشکر
عمر فاروق رضی الله عنه روش منحصر به فردی در انتخاب فرماندهان داشت، ایشان برای این کار شرایط ویژه ای مقرر کرده بود از این قبیل: پرهیزگاری و دانش، آرامش و وقار، شجاعت و مهارت، و هم اینکه کاردان، زرنگ و با تجربه باشد، ماهر و دارای آگاهی نسبت به تاکتیک های جنگ باشد و علاقه مند بودن نیز در این شمار ادخال داشته است.^{۱۱}

واقعاً تکوین این مواصفات در وجود یک فرمانده، موجب موفقیت و تجلی فزاینده او در میادین کار زار است.

در تفصیل این اوصاف و اثر کلیدی هر کدام آن باید نگاشت که پرهیزگاری و دانش زیر مجموعه و از عناصر مرکزی موفقیت یک مسلمان در همه عرصه ها است، و اندیشه و رأی صائب، مهربانی و تفقد با مسلمانان و رعایت امانت با آن رابطه ناگسستنی دارد، آرامش و وقار توأم با ثباتی و تمکین برای مآل اندیشی و چشم انداز به عواقب جریان، مفید و ثمر بار است و همچنان جلو استعجال و شتاب زدگی های لایعنی را که عمده تاً منجر به انهزام و شکست میشود، می گیرد، شجاعت و دلاوری در فرماندهی حساسیت ویژه خود را دارد بهر درجه ای که فرمانده با حضور واضح و عینی در خطوط حرب، سلاح بردوش کشیده آمادگی عام و تام به رزم داشته باشد افراد او با روحیه عالی و مورال بلند رزمی صحنه های نبرد را پشت سر خواهند گذاشت، زرنگی و

بیداری لازم و اندوخته ها و تجارب دقیق و آگاهی و معلومات از آخرین تکنیکها و فنون حربی روز و تحلیل و نتیجه گیری از اوضاع مسلط بر جنگ، از آموزه های مهم و سرنوشت ساز در اسباب ظاهری جنگ است، علاقه مند بودن مسئول، هم به خوبی میتواند در پیشبرد استقامت ها نقش غالب داشته و هم گفتنیست که علاقه به کار میتواند مهدنشاط و ابتکار باشد.

« عن عمر قال انی لاتحرج ان استعمل الرجل و انا اجد اقوی منه »^{۱۲}

از حضرت عمر رضی الله عنه روایت است که گفته اند من بسیار مشکل می دانم که مردی را مامور مقرر کنم در حالیکه قوی تر و بهتر از او را دریابم.

به این اساس باید در قدم نخست، لایق ترین ها و خوب ترین ها و قوی ترین ها مقرر شوند و تا زمانیکه شخص با اهلیت و لایق یافت شود پایان تر از او باید گزینش نشود.

اگر این راهکارها و معائیر، در انتخاب و استخدام، فرهنگ و اساس شود آن وقت به اهلیت مندان مجال و شانس انتصاب به مناصب داده خواهد شد. لکن اگر اسلوب کماکان باشد دنباله ها همان سان خواهد بود.

نظام های هم در مسیر تاریخ می آید که اغلب مجالس، محافل، تجلیلات و بزرگداشت های را که اشراف می نمایند، مملو از ایرادات بیاناتی است که اقتفا و اقتدا به آئین عدالت و حکومت عمر فاروق رضی الله عنه را تبلیغ مینمایند و هرگاه به مظاهر اجرائی آنها نگاه شود کار به شکل دیگری است.

بدون تردید یگانه راه برون رفت از همه چالش های و بن بست های اداری در ملک، تفویض کار به اهل کار است تا زمانیکه اصل شایسته سالاری از دیدگاه اسلام رعایت نشود یعنی سپردن کار به اشخاص مسلکی و متعهد و پرهیزگار و

صاحب فن در اولویت قرار نگیرد هر طرح و برنامه دیگری مبنی بر ترقی و پیشرفت اعمال نخواهد شد.

وظیفه امانت است و ادای امانت به اهل آن امر خداوند است و همچنان در حدیث مبارک نبودن امانتداری به معنای نبود ایمان و نمود شده و در حدیث دیگری سپردن کار به نا اهلان، انتظار قیامت معرفی شده است.

واقعاً حضرت عمر فاروق رضی الله عنه که اهتمام شایان و سزاواری را در گماشتن کارمندان و توظیف مامورین بر مبنای اهلیت نموده اند و حد اکثر تلاش را کرده تا کار به اهل کار سپرده شود به اساس بینش عالی و بصیرت والای شان جهت تطبیق احکام قرآنی و سنت نبوی صلی الله علیه و آله بوده است.

بناء به هر سطحی که در مورد اهلیت ترکیز و دقت شود و برای احراز پست ها افراد باتقوا، متعهد، مخلص، باورمند، مسلکی و دلسوز به مردم تدارک شود بخشی از سپردن امانت به اهل آن بوده که به جا نمودن امر خداوند می باشد و منافع ملک و جامعه و زمینه شگوفایی و ترقی روز افزون را به دنبال خواهد داشت. با احترام

فهرست مراجع و مآخذ:

- ۱- سلسله سیرت خلفای راشدین، بررسی و تجزیه و تحلیل زندگانی خلیفه دوم، عمر بن خطاب رضی الله عنه، جلد دوم، صفحات ۵۰۵ - ۵۰۹ مؤلف داکتر علی صلابی، مترجم عبدالله ریگی چاپ اول سال ۱۳۸۸ - هـ ق برابر با ۱۴۳۱ هـ ق
- ۲- همان، صفحات ۵۰۹ - ۵۱۰
- ۳- همان، صفحات ۵۱۰ - ۵۱۱
- ۴- همان، صفحه ۵۱۱
- ۵- همان، صفحه ۵۱۱
- ۶- از سخنان عمر فاروق رضی الله تعالی عنه نقل از کتاب سلسله سیرت خلفای راشدین، جلد دوم صفحه ۵۰۵
- ۷- سلسله سیرت خلفای راشدین، جلد دوم صفحه ۵۱۳
- ۸- همان، صفحه ۵۱۴
- ۹- همان، صفحه ۵۱۴ - ۵۱۵
- ۱۰- همان، صفحه ۵۱۵
- ۱۱- همان، صفحات ۷۷۳ - ۷۷۵
- ۱۲- کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال ۱۴۳۲۹ جلد ۵ صفحه ۳۰۶

پیش

اسد سال ۱۳۹۹

۲۰

تکفیر، ارتداد و الحاد

از دیدگاه شریعت اسلامی

قسمت پنجم و آخر:

مولوی عبدالعزیز

فقهاء حنبلی و مسئله تکفیر.

– شیخ الاسلام ابن تیمیہ رحمۃ اللہ علیہ در مجموع الفتاوا جلد ۱۲/ ۱۸۰، می گوید: (وَ أَمَّا " التَّكْفِيرُ " : فَالصَّوَابُ أَنَّهُ مَنْ اجْتَهَدَ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَصَدَ الْحَقَّ فَأَخْطَأَ: لَمْ يَكْفَرْ؛ بَلْ يُغْفَرُ لَهُ خَطْوُهُ...)

« و اما در قضیه تکفیر صواب این است که هر کس از امت محمد صلی اللہ علیہ وسلم اجتهاد کند و قصد حق داشته باشد ولیکن دچار لغزش گردد تکفیر نمی شود، بلکه لغزشش بخشوده می شود. ولی آن کس که آگاه بر شریعت رسول خدا است و با رسول خدا دشمنی می ورزد و راهی غیر از مؤمنین را در پیش می گیرد، کافر است. و آن کس که از هوای خود پیروی می کند و در جستجوی حق کوتاهی می ورزد و ناآگاهانه – در مورد خدا و رسولش – سخن می گوید، عاصی و گناهکار است؛ پس گاهی اوقات فاسق است و گاهی اوقات حسناش بر کارهای بدش غالب می آید. »

و در جای دیگر از مجموعه الفتاوی می گوید:

" فليس لأحد أن يكفر أحداً من المسلمين، وإن أخطأ وغلط حتى تقام عليه الحجة، وتبين له المحجة، ومن ثبت إيمانه بيقين لم يزل ذلك عنه بالشك، بل لا يزال إلا بعد إقامة الحجة، وإزالة الشبهة" ^(۱)

« شیخ الاسلام ابن تیمیہ می گوید: برای هیچ کس جایز نیست کسی از مسلمین را کافر گوید، اگرچه مرتکب

خطا و غلط هم شده باشد تا این که دلیل صحیح برای گوینده پیداشود، و استدلال برایش واضح شود که مسلمان نیست، و کسی که ایمانش به یقین ثابت گردد آن ایمان به شک از او زایل نمی گردد، و این وصف ایمان از او زایل نمی گردد مگر بعد از اقامه دلیل، و دور نمودن شبهه »

فقهای ظاهری و مسئله تکفیر:

– قال الشوكاني: " اعلم أن الحكم على الرجل المسلم بخروجه من دين الإسلام ودخوله في الكفر لا ينبغي لمسلم يؤمن بالله واليوم الآخر أن يُقدم عليه إلا برهان أوضح من شمس النهار، فإنه قد ثبت في الأحاديث الصحيحة المروية من طريق جماعة من الصحابة أن ((من قال لأخيه: يا كافر. فقد باء بها أحدهما)) ... ففي هذه الأحاديث وما ورد موردها أعظم زاجر وأكبر واعظ عن التسرع في التكفير" ^(۲)

« شوکانی میگوید: باید بدانی که حکم به خروج مرد مسلمانی از دین و داخل نمودن آن در صف کافران برای مسلمان که به الله صلی اللہ علیہ وسلم و روز آخرت ایمان دارد مناسب نیست چنین حکمی را نماید مگر بعد از آن که نزد او دلیل واضح تر از آفتاب ظاهر گردد، زیرا در احادیث صحیحی که از جماعه صحابه رضی اللہ عنہم روایت شده، آمده است: (من قال لأخيه: يا كافر. فقد باء بها أحدهما) در این احادیث و امثال آن از احادیث که مثل این ها دلالت دارند بزرگترین زجر دهنده و کلان ترین پند دهنده موجود است که نباید در تکفیری کسی عجله نمود. »

– (و أما ابن حزم فإنه يرى أن البرهان المطلوب للحكم بكفر المسلم ينبغي أن يكافي ما

ثبت به إسلامه، فلا يرفع عنه اسم الإسلام إلا بنص أو إجماع: "والحق هو أن كل من ثبت له عقد الإسلام، فإنه لا يزول عنه إلا بنفي أو إجماع، وأما بالدعوى والافتراء فلا.) ^(۳)

« ابن حزم نظر دارد که باید استدلال که برای حکم کفر مسلمان صادر می شود مساوی و برابر با حکمی باشد که اسلام او به آن ثابت گردیده است، بناءً حکم اسلام از او دور نمی شود مگر به نص قرآن و حدیث و یا اجماع، – و بعد اضافه میکند – و حق آن است که هر که مسلمان بودنش ثابت گردد، آن حکم از او زایل نمی شود مگر به نفی – مسلمان بودن – و یا اجماع، اما به نفس ادعا و افترا حکم مسلمان بودن زایل نمی گردد. »

پس لازم است که هیچ کس را به گرفتن قوی که گفته است تکفیر کرده نشود مگر در صوتیکه قولش مخالف آنچه باشد که از الله صلی اللہ علیہ وسلم ثابت بوده، و یا مخالف آنچه باشد که رسول الله فرموده باشد، در این صورت جایز است که گفته شود که قول او مخالف فرموده الله صلی اللہ علیہ وسلم و رسول صلی اللہ علیہ وسلم و کفری است، برابر است که این قول در عقاید دینی باشد یا فرقه ای و گروهی و یا در یک فتاوی، و برابر است که آنچه از رسول الله روایت شده منقول به اجماع و یا نقل موثر و یا نقل آحاد باشد.

فقهای جدید عالم اسلام و مسئله تکفیر:

– موسوعه فقهی کویتی و

دیگر فقهاء معاصر تحت عنوان:

(مَا يُخْرِجُ الْوَمْرَ عَنِ الْإِسْلَامِ)، می نویسد:
(كُلُّ مَا يَصِيرُ الْكَافِرُ بِالْإِقْرَارِ بِهِ مُسْلِمًا يَكْفُرُ الْمُسْلِمُ بِانْكَارِهِ. وَ كَذَا كُلُّ مَا يَقْطَعُ الْإِسْلَامُ مِنْ نَيْةٍ كُفْرٍ، أَوْ قَوْلٍ كُفْرٍ، أَوْ فِعْلٍ كُفْرٍ، سَوَاءً اسْتَهْزَأَ أَمْ اعْتَقَادًا أَمْ عِنَادًا. وَقَالَ الْقَاضِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ الْعَرَبِيِّ: كُلُّ مَنْ فَعَلَ فِعْلًا مِنْ خَصَائِصِ الْكُفَرِ عَلَى أَنَّهُ دِينَ، أَوْ تَرَكَ فِعْلًا مِنْ أَفْعَالِ الْمُسْلِمِينَ يَدُلُّ عَلَى إِخْرَاجِهِ مِنَ الدِّينِ، فَهُوَ كَافِرٌ بِهِذَيْنِ الْإِعْتِقَادَيْنِ لَا بِالْفِعْلَيْنِ).

وَفِي الدَّرِّ الْمُخْتَارِ: لَا يُخْرِجُ الرَّجُلَ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا جُحُودٌ مَا أَدْخَلَهُ فِيهِ، ثُمَّ مَا تَيَقَّنَ أَنَّهُ رَدَّةٌ يُحْكَمُ بِهَا، وَمَا يُشَكُّ أَنَّهُ رَدَّةٌ لَا يُحْكَمُ بِهِ، إِذِ الْإِسْلَامُ الثَّابِتُ لَا يَزُولُ بِالشَّكِّ، مَعَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى عَلَيْهِ.

وَفِي الْخُلَاصَةِ وَغَيْرِهَا، إِذَا كَانَ فِي الْمَسْأَلَةِ وَجُوهٌ تُوجِبُ التَّكْفِيرَ وَوَجْهٌ وَاحِدٌ يُمَانِعُهُ فَعَلَى الْمُفْتِي أَنْ يَمِيلَ إِلَى الْوَجْهِ الَّذِي يَنْمَعُ التَّكْفِيرَ تَخْسِينًا لِلظَّنِّ بِالْمُسْلِمِ، إِلَّا إِذَا صَرَّحَ بِإِرَادَةِ مُوجِبِ الْكُفْرِ فَلَا يَنْفَعُ التَّأْوِيلُ. «۴»

«هر آنچه کافر به اقرار آن مسلمان می گردد مسلمان به انکار آن کافر می گردد. و همچنین است هر آنچه که اسلام قطع گردد از نیت کفری باشد، یا قول کفری و یا فعلی کفری، برابر است که آن کار استهزاء یا اعتقاد و یا عناد باشد. و قاضی ابن عربی ابوبکر ابن عربی می گوید: هر کس فعلی از افعال مخصوص کافران را به این قصد انجام دهد که دین و عبادت است، و یا فعلی از افعال مسلمین را ترک کند که دلالت به خروج از اسلام نماید، آن شخص کافر می گردد به سبب آن اعتقادات نه بسبب فعل آنها.)

«موسوعة فقهی به نقل از فقهاء حنفی و غیره می نویسد- صاحب ردالمختار می نویسد: هیچ کس از اسلام بیرون نمی شود؛ مگر به انکار اموری که به سبب آن به اسلام داخل گردیده بود، سپس در صورت- صدور- کلام و یا عملی که ارتداد آن یقینی باشد، به آن حکم می شود، و اگر در ارتداد آن شک وجود داشته باشد، به آن حکم نمی شود؛ زیرا اسلام ثابت به شک زایل نمی شود،- خصوصاً-

با در نظر داشت اینکه: اسلام برتر و غالب است و مغلوب نمی شود.

و در خلاصة الفتاوی و غیره آمده است: زمانی که برای یک مسئله چندین وجه مبنی بر وجوب تکفیر وجود داشته باشد و تنها یک وجه بر عدم تکفیر دلالت کند، در این جامفتی باید با همان یک وجه، عدم تکفیر را مدنظر قرار دهد؛ زیرا باید نسبت به مسلمان حسن ظن داشت». نویسنده «البزازی» در تکمیل این مطلب می گوید: «مگر در صورتی که عمداً به موجبات کفر تصریح نماید که در این صورت، تأویل برای او سودی نخواهد داشت».

بعداً اضافه می کند: «طحاولی از ابوحنیفه و صاحبین که از آنها با عنوان «اصحابنا» تعبیر کرده، نقل می کند: انسان، تنها زمانی از دایره ایمان خارج می گردد که آنچه با آن به دایره ایمان وارد گشته بود را انکار کند. زمانی که در مورد ارتداد، ...».

در کتاب های فقه حنفی به حواله "فتاوی الصغری" و "خلاصة الفتاوی" می خوانیم:

«کفر، مسئله سنگین و بزرگی است و من تازمانی که یک روایت مبنی بر عدم تکفیر بیابم، مؤمن را کافر نمی خوانم...». یعنی موسوعه فقهی کوبیتی اقوال فقهاء حنفی و غیره را که قبلاً ذکر گردید، در مورد تکفیر بیان و تایید نموده است.

جامعه از هر و مسئله تکفیر.

فتاوی ازهر در جواب سؤال مفتی مدینه، کملجه غربی ترکیه «بخش یونانی ترکیه» که پرسیده بود: عده ای لباس های غیراسلامی می پوشند؛ در حالی که هیچ نوع اجباری در نبوشیدن آن ها وجود ندارد، مفتی می گوید: که نظرم در باره ایشان این است، که ایشان از مسلمین میراث نمی برند و ازدواج شان با زن مسلمان درست نیست... اگر موقف من حق است تایید نمایید و اگر خطا است اصلاح نموده و به طرف حق دلالت نمایید.

مفتی "ازهر" در جواب استفتای فوق میگوید: أما بعد: الله ﷻ من و تورا هدایت نماید و از خطا و لغزش در قول و عمل نجات دهد. باید بدانید که علمای ما گفته اند:

(إن الكفر شيء عظيم، فلا نجعل المؤمن كافراً متى وجدنا رواية أنه لا يكفر، فلا يكفر مسلم إلا إذا اتفق العلماء على أن ما أتى به يوجب الردة، كما أنه لا يكفر مسلم متى كان لكلامه أو فعله احتمال ولو بعيداً يوجب عدم تكفيره .

فقد روى الطحاوى عن أبى حنيفة رحمه الله وأصحابنا أنه لا يخرج الرجل من الإيمان إلا جحود ما أدخله فيه، ثم ما يتيقن بأنه ردة يحكم بها له، وما يشك بأنه ردة لا يحكم بها. إذ الإسلام الثابت لا يزول بشك، مع أن الإسلام يعلو .

و ينبغي للعالم إذا رفع إليه هذا أن لا يبادر بتكفير أهل الإسلام مع أنه يقضى بصحة إسلام المكره) «۵»

«تکفیر مسلمان امری بسا دشواری است و ماحکم به تکفیر مسلمان تازمانی که امکان تأویل در کلامش، برای عدم تکفیرش باشد، اگرچه احتمال بعید هم باشد، حکم به تکفیر مسلمان نمی کنیم. لذا تازمانی که اتفاق فقهاء در مورد حکم تکفیر و ارتداد او موجود نباشد، حکم به تکفیر او نمی کنیم.

امام طحاوی رحمه الله از ابوحنیفه رحمه الله و سایر فقهای ما روایت نموده است: که هیچ کس از اسلام بیرون نمی شود؛ مگر به انکار اموری که به سبب آن به اسلام داخل گردیده بود، سپس در صورت کلام و یا عملی که ارتداد آن یقینی باشد، به آن حکم می شود، و اگر در ارتداد آن شک وجود داشته باشد، به آن حکم نمی شود؛ زیرا اسلام ثابت به شک زایل نمی شود، با در نظر داشت اینکه: اسلام برتر و غالب است.

و شایسته عالم این است، که: اگر چنین مسایلی به او تقدیم گردد، عجله نکرده و تکفیر مسلمان را صادر نکند، باتوجه به این که: اسلام مکره صحیح دانسته می شود.)

قرار مجمع فقهی رابطه عالم اسلامی در بابت اختلافات فقهی و تکفیر :

۱- (إن كل من يتبع أحد المذاهب الأربعة من أهل السنة والجماعة (الحنفي، والمالكي، والشافعي، والحنبلي) والمذهب الجعفري، والمذهب الزيدي، والمذهب الإباضي، والمذهب الظاهري، هو مسلم، و لا يجوز تكفيره ؟. و

یحرم دمه و عرضه و ماله. و أيضاً، و وفقاً لما جاء في فتوى شيخ الأزهر، لا يجوز تكفير أصحاب العقيدة الأشعرية، و من يمارس التصوف الحقيقي. و كذلك لا يجوز تكفير أصحاب الفكر السلفي الصحيح.

كما لا يجوز تكفير أي فئة من المسلمين تؤمن بالله سبحانه و تعالی و برسوله صلى الله عليه وسلم و أركان الإيمان، و أركان الإسلام، و لا تنكر معلوماً من الدين بالضرورة.

۲- إن ما يجمع بين المذاهب أكثر بكثير مما بينها من الاختلاف. فأصحاب المذاهب الثمانية متفقون على المبادئ الأساسية للإسلام. فكلهم يؤمنون بالله سبحانه و تعالی، واحداً واحداً، و بأن القرآن الكريم كلام الله المنزل المحفوظ من الله سبحانه و المصون عن التحريف، و يسيدنا محمد عليه الصلاة و السلام نبياً و رسولاً للبشرية كافة. و كلهم متفقون على أركان الإسلام الخمسة: الشهادتين، و الصلاة، و الزكاة، و صوم رمضان، و حج البيت، و على أركان الإيمان: الإيمان بالله، و ملائكته، و كتبه، و رُسله، و اليوم الآخر، و بالقدر خيرَه و شرَه...

مجمع فقهی رابطه عالم اسلامی و تکفیر.

- مجمع فقهی رابطه عالم اسلامی در قرار (۱۵۲ / ۱۱۷ / ج: ۱ / ۲۸۵)، خود در کشور اردن هاشمی دائر گردیده بود میفرماید: هرکی مذاهب اربعه اهل سنت - حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی - و مذهب جعفری، و مذهب زیدی، و مذهب اباضی، و مذهب ظاهری را پیروی نماید مسلمان است، و کافر گفتن آن جائز نیست؟ خون مال و آبروی آن محترم است و بی احترامی آن درست نیست.

و همچنان مطابق فتوای شیخ ازهر، تکفیر کسانی که دارای عقیده اشعری هستند جائز نیست، و کسانی که به تصوف حقیقی عمل نمایند، و همچنان کسانی که دارای فکر سلفی هستند تکفیر ایشان درست نیست.

چنان که تکفیر هر فرقه ای که ایمان به الله ﷻ و به رسول الله دارد، و ارکان ایمان، و ارکان اسلام را قبول دارد، و هیچ چیزی را که صراحتاً از دین ثابت باشد انکار نمیکند، تکفیر ایشان درست نیست.

۲- آنچه مذاهب اسلامی را جمع میکند و سبب اشتراک میان آنها میباشد بسیار زیاد است نسبت به مسائل اختلافی که میان ایشان وجود دارد. صاحبان مذاهب هشت گانه اسلام در باره ی اساسات اصولی اسلام اتفاق دارند. همه ایشان ایمان دارند به الله سبحانه که، واحد و یگانه است، و همه ایمان دارند به اینکه قرآن کلام الله ﷻ است که از لوح محفوظ نازل شده و محفوظ از تحریف است، و همه ایمان دارند که محمد ﷺ نبی الله و رسول او به طرف کافه بشریت است. و همه در باره ی ارکان پنج گانه اسلام اتفاق دارند: ادای شهادتین، اداء نماز، دادن زکات، گرفتن روزه ماه رمضان، و به جا آوردن حج شریف بیت الله، اتفاق دارند در باره ی ارکان ایمان: ایمان آوردن به الله ﷻ، و ایمان آوردن به ملائکه ها، و ایمان به کتب الله، و ایمان به رسولان الله، و ایمان به روز آخرت، و ایمان به قدر که خیر و شر همه از جانب الله ﷻ است. و اختلاف علماء مذاهب اسلامی اختلاف در فروع است و در بعضی مسائل اصولی، و این نوع اختلاف رحمت است. و از سابق قول علماء ذکر شده است که فرمودند: اختلاف نظر علماء برای امت اسلامی رحمت و سهولت است.

ملاحظه دارند که مجمع فقهی رابطه عالم اسلامی عالی ترین مرجعی است که اکثریت فقهاء مشهور و معروف مسلمین جهان اسلام عضویت آن را دارند، و هر تصمیم که درین مجمع گرفته میشود تقریباً حیثیت اجماع علماء اسلام را دارد، و این مجمع همه ای فرق را که خود را مسلمان میگویند و قرآن را دستور خود میدانند و رسالت رسول الله را قبول دارند و اساسات اسلام را می پذیرند، همه را مسلمان دانسته و تکفیر ایشان را ناجائز می گویند.

هیئة كبار العلماء سعودی و مسئله تکفیر.

التکفیر حکم شرعی، مرده إلى الله و رسوله، فکما أن التحلیل والتحریم والإيجاب إلى الله و رسوله، فکذلك التکفیر، و لیس کل ما وصف بالکفر من قول أو فعل، یكون کفراً أكبر مخرجاً عن الملة. و لما کان مرد حکم التکفیر إلى الله و رسوله لم یجز أن نکفر إلا من دل الكتاب والسنة علی کفره دلالة واضحة، فلا یکفي فی ذلك مجرد الشبهة

والظن (...)

تکفیر حکم شرعی است، و ارتباط دارد به حکم الله متعال و رسول الله مانند حلال و حرام قرار دادن و چیزی را واجب گفتن که منوط است به حکم الله ﷻ و رسول الله، به همین ترتیب تکفیر حکم شرعی بوده و منوط به حکم الله ﷻ و حکم رسول الله است، و این طور نیست که هر آنچه توصیف به کفر شده از قول و عمل - در قرآن و سنت -، آن کفر اکبر و خارج کننده از اسلام باشد. و هنگامی که مرجع حکم تکفیر به سوی الله ﷻ و رسول الله است جایز نیست که حکم تکفیر نمایم مگر به کسی که قرآن و احادیث رسول الله دلالت واضح به کفر او دارند، بناءً برای حکم تکفیر مجرد شبه و گمان کفایت نمی کند، نسبت احکام عظیم و خطر ناکي که به مسئله تکفیر تعلق دارد، و هنگامی که اجرائی حدود به شبه دفع می گردد، باوجودی که آثار مرتب به آن کمتر از آثار مرتب به تکفیر است، پس تکفیر اولی تر است که به شبه دفع گردد؟ از همین جهت است که رسول الله امت خود را در مورد تکفیر کسی که کافر نیست هشدار داده است، رسول الله فرمود: (أیما امرئ قال لأخیه: یا کافر، فقد باء بها أحدهما، إن کان کما قال وإلا رجعت علیه). «هر کس که برادر مسلمانانش را کافر خطاب کند، آن کلام بر یکی از آن دو قرار می گیرد. یا گفته او درست است - در آن صورت مشکل به گوینده راجع نمی شود - یا سخن به خود گوینده بازمی گردد - در صورت که گفته او صحیح نباشد و مرتکب گناه می گردد -» تخریج حدیث قبلاً ذکر پیچید شد.

و از طرفی گاهی در قرآن و سنت بعضی چیزهای ذکر شده است که از آن فهمیده می شود این قول و یا آن عمل و اعتقاد کفر است، اما با وجود آن دارنده ای آن عقیده و عمل توصیف به کفر نمی شود، از جهت وجود موانع که حکم تکفیری او را منع می کند.

و حکم تکفیر مانند دیگر احکامی است که تمام نمی شود مگر به وجود اسباب و وجود شرائط و انتفاء موانع که برای وجود حکم ضروری است.

هیئت کبار علماء به ادامه می نویسد - عجله و شتاب در تکفیر سبب امور خطرناک می گردد که، از آنجمله: حلال دانستن خون و مال شخص، تخریب خانه ها، چپاول اموال عامه و اشخاص، برهم زدن زندگی آرام مردم، و منع اجراء توارث - میراث بردن، و فسخ نکاح، و دیگر از اموری که مرتب به ردت می شود که، همه آنها به اجماع مسلمین حرام می باشد، پس چگونه ممکن است برای مسلمان که با وجود همه ای این مجرمات، به ادنی ترین شبه اقدام به تکفیری شخص مسلمان نماید.

۱/۱۲ - اهل القبلة

مراد به اهل قبله: کسانی اند که ضروریات و چیزهای بدهی دین را قبول دارد، مثل حدوث عالم، حشر جسمانی، و علم الله - به کلیات و جزئیات، و آنچه مشابه آنها از مسائل مهمی دینی است، معنایش این است که کسی که تمام عمر به عبادت و طاعات مداومت نماید اما در عین حال عقیده به قدم عالم داشته و یا حشر جسمانی را انکار نماید و یا عقید به علم الله ﷻ به کلیات و جزئیات نداشته باشد از اهل قبله نمی باشد زیرا مسایل ضروری دین را انکار نموده است، و مراد به عدم تکفیر اهل قبله در نزد اهل سنت این است که: حکم به تکفیر کسی نمی شود تا وقتی که کدام امر کفری صریح و علامات آن از او ظاهر نشود، و کدام چیزی از او صادر نشود که ایجاب کفر را صراحتاً نماید.

پس اگر کسی افراط در خواہشات نفسانی و عقاید باطل نماید در حدی که تکفیر او نسبت آن عقاید لازم گردد موافقت ظاهری او به دین اسلام مدار اعتبار نیست، زیرا او داخل در مصداق امت مشهود بالخیر و مسلمان ذاتا نبوده است اگرچه به طرف قبله نماز بخواند و خود

را مسلمان معرفی کند، زیرا امت مسلمان عبارت از نماز گذاران به طرف قبله نیست، بلکه عبارت از کسی است که به ضروریات دین از جمله نماز به سوی کعبه مشرفه و دیگر مسایل اساسی دین اسلام عقیده و ایمان دارد، و این شخص کافر است اگرچه به کفر خود نداند و یا قایل نباشد.

این مسئله ای است که همه فقها امت در آن اتفاق دارند که، اگر کسی چیزی از ضروریات و مسائل اصول دین را انکار کند و یا فعلی را انجام دهد که عملاً کفر است، مثل انداختن قرآن در جای پلید و یا سجده نمودن به بت ها و مزارات و امثال آن، و یا کلمات کفر را قصداً و یا به طور سخریه استعمال نماید، کافر است.

نتیجه:

ما اقوال و فتاوی علماء مشهور مذاهب اهل سنت را اعم از فقهاء مذاهب اربعه و اهل ظواهر نقل نمودیم، علی الاخص فتاوی هیئت کبار دارالافتای سعودی را، نسبت این که مشهور است علماء سعودی در مسئله تکفیر بی احتیاط میباشند، حال آنکه دیده شد چنین نیست. با توجه به آنچه گذشت، حقیقت تکفیر، حکم و شروط تکفیر، و موانع آن برای ما روشن شد و بدین نتیجه می رسیم که قضاوت در این باره جزء وظایف قضات، مفتی های محقق، صاحب بصیرت فقهی و اهل تقوا می باشد، و کس دیگری نباید در این مورد بر آن ها پیشی بگیرد و گستاخی کند؛ زیرا این نوع رفتار، خطرات سنگینی برای دعوت گران اسلامی و معرفی صحیح دین مقدس اسلام برای جهانیان، فرد مسلمان و جامعه اسلامی دارد.

از خلال تحقیق در مورد تعریف تکفیر، انواع، اصول تکفیر، شروط و موانع تکفیر به این نتیجه میرسیم که، مذهب اهل سنت طریقه وسطی است میان کسانی که می گویند ما هیچ کس از اهل قبله را تکفیر نمی کنیم، و میان کسانی که مسلمان را به سبب هر گناه تکفیر مینمایند بدون در نظر داشت موجودیت شروط تکفیر و انتفاء موانع آن، و خلاصه مذهب اهل سنت این است که تکفیر را

بطور عام ذکر می کنند مثل این قول ایشان که می گویند: هر که مسلمات و ثوابت دین را انکار کند، یا آنچه را که در دین حرمت آن ثابت است حلال بدانند، یا حلالی را حرام قرار دهد، و هر که بگوید: الله ﷻ در قیامت دیده نمی شود، یا چیزی از ضروریات و مسائل اصول دین را انکار کند، یا فعلی را انجام دهد که عملاً کفر است، مثل انداختن قرآن در جای پلید و یا سجده نمودن به بت ها و مزارات و امثال آن، یا کلمات کفر را قصداً و یا به طور سخریه استعمال نماید کافر است، اما استعمال دقیق تکفیر به شخص معین بدون وجود شروط تکفیر و انتفاء موانع آن که قبلاً ذکر شد درست نیست، بناءً کسی که کلمات و افعال کفری را بدون علم و یا به طریقه تاویل و یا در حالت اکراه اجرا کند کافر گفته نمی شود.

اما هنگامی که شرایط تکفیر موجود گردیده و موانع تکفیر منتفی باشد حکم به کفر و مرتد بودن صاحبش می کنند. «۷»

ماخذ:

- ۱- مجموع الفتاوی (۱۲/ ۵۰۱ - المغنی: ۹/ ۱۱۱).
- ۲- السیل الجرار المتدفق علی حدائق الأزهار: (۱/ ۹۲۹).
- ۳- الفصل فی الملل والأهواء والنحل: (۳/ ۱۳۸).
- ۴- الموسوعة الفقهية الكويتية: (۴/ ۲۶۶، ۲/ ۲۹۳، ۳/ ۲۳۶، ۱۲/ ۱۹۲، ۱۳/ ۲۲۹، ۲۳۰) - الفقه علی مذاهب الاربعة: (۴/ ۲۰۳) - صحیح فقه السنة وأدلته وتوضیح مذاهب الأئمة: (۱۵۸/ ۱ - الدرر السنية في الكتب الجدية: ۱۳/ ۳۶).
- ۵- (فتاوی دار الإفتاء المصرية: ۵/ ۴۷۲ - ۹/ ۴۹ - دارالافتاء المصرية: ۶/ ۶۰ - الدر المختار: ۴/ ۲۲۳ - ۱/ ۸۱ - ۲۵۵ - ۲۵۳/ ۱ - البحر الرائق: ۵/ ۱۳۴ - كشف الأسرار عن أصول فخر الإسلام البزدوي: ۴/ ۵۱۳ - فصول البدائع فی أصول الشرائع: ۱/ ۴۹۱ - ۳/ ۲۶۲ - فتح القدير: ۳/ ۴۹۱ - ۱/ ۲۶۹ - حاشیه ابن عابدین: ۱/ ۸۱ - تیسیر التحرير: ۳۸/ ۲۳۵ - مؤسوعة القواعد الفقهية: ۸/ ۱۰۵۸ - رد المختار علی الدر المختار: ۴/ ۲۲۴ - البحر الرائق شرح كنز الدقائق: ۵/ ۱۳۴ - أسنى المطالب فی شرح روض الطالب: ۲/ ۱۲۵ - الموسوعة الفقهية الكويتية: ۴/ ۲۶۶ - ۱۲/ ۱۹۱).
- ۶- محمد بن إبراهيم بن عبد الله التويجري: موسوعة الفقه الإسلامي: ۴/ ۴۷۲ - مجلة البحوث الإسلامية - مجلة دورية تصدر عن الرئاسة العامة لإدارات البحوث العلمية والإفتاء والدعوة والإرشاد: عدد: ۵۶/ ۳۵۷ - عدد: ۵۶/ ۳۵۹).
- ۷- الدر المختار و حاشیه ابن عابدین: ۱/ ۵۶۱ - البحر الرائق، باب إمامة العبد: ۱/ ۳۷۱ - الموسوعة الفقهية الكويتية: ۱۶/ ۲۰۶، ۸/ ۱۰۹ - شرح مختصر خليل للخرشي: ۸/ ۶۵ - منح الجليل شرح مختصر خليل: ۹/ ۲۰۶، ۲۳۴ - النجاة والإكلیل لمختصر خليل: ۶/ ۲۷۹ - مغنی المحتاج: ۵/ ۴۳۱ - تیسیر التحرير: ۴/ ۲۱۸ - فصول البدائع فی أصول الشرائع: ۱/ ۲۴ - التقرير والتحرير: ۳/ ۳۱۸ - كشف الأسرار شرح أصول البزدوي: ۴/ ۳۶۹ - الهندية: ۲/ ۲۸۳ - مجموعة الفتاوى: ۳۵/ ۱۶۵ - نواقض الإيمان الاعتقادية: ۱/ ۱۵۵ - أكفار المحدين: ۱۳ -

در آینه قرآن و سنت

فضل من الله " فضلی "

محیط زیست محسوب می‌گردد. پس کسی که بدون اجازه همسایه در بلند نمودن خانه خود آنقدر افراط میکند که همسایه را برای دایم از نعمت نور و گرمی آفتاب محروم می‌سازد و هیچگونه تشویشی را به دل راه نمیدهد و فقط و فقط به آسایش و منفعت خویش مینگرد، اما بی خبر از اینکه نور و حرارت آفتاب تحفه خداوندی است که برای بندگان ارزشی داشته است. پس شرعاً و طبیعتاً عمل منکر و ناروایی را انجام داده است که تا مادامیکه ضرر عملش به همسایگان و سایر مردم برسد مستوجب جزای آن میگردد.

و باتوجه به اهمیت موضوع به جا میدانیم تاحدیثی را پیرامون عدم ضرر رسانی به انسانها تذکر نموده و از ارشادات ناب، فخر بشریت، مسیر درست انسانیت را پیموده و راهیاب گردیم.

«لاضرر و لا ضرر فی الاسلام»^(۱)

ترجمه: در اسلام نه ضرر رساندن

است و نه قبول کردن ضرر.

ابرها که به امر خالق متعال و پیغام فشرده شدن شان باعث نزول باران میگردد و زمینه نشو و نمای گیاهان و نباتات میگردد در امرار حیات و محیط زیست نقش اساسی را دارد، نظر به تحقیق محققین زراعت غرس نهال و حفاظت اشجار باعث جلب بارندگی میگردد. پس توجه به

مفید و ضروری هم چون اکسیژن و غیره و سایر عناصر ضروری برای امرار حیات از قبیل معادن، چشمه ها دریا ها و اشجار که بدون شک رکن مهمی در زندگی انسان ها و حیوانات و محیط آن محسوب میشود تذکر مختصری نموده که اگر به تفصیل روی آن بحث گردد ممکن سالها هم بحث آن به انجام نرسد.

و هم چنان در بحث کوهها که در واقع حکمت هایی در آن نهفته است و شگفتیهای عظیمی که میتوان در حد توان و دید ظاهری خویش، آن را مکان جمع آوری آب و جلوگیری از طوفان ها و باد های خطرناک و به قول قرآن عظیم میخها که جهت استقرار زمین بوده مورد بحث قرار، داد که هربخشی از تحقیق و پژوهش بشر به این نتیجه خواهد رسید که بیشترین اهمیت کوهها در زیبایی و ضرورت محیط زیست خلق گردیده است. و اینکه به اساس فطرت بشر به خواب و استراحت نیاز دارد و مکانی که در آن امکان خواب و استراحت وجود دارد محیط سالم و مناسب برای زیست بشر میباشد.

و اینکه روز را خداوند بخاطر کار و حصول رزق حلال معین نمود، به دست آوردن رزق حلال و مصروفیت انسانها در انجام معیشت حلال ایجاب محیط مناسب و قابل زیست را مینماید.

و آفتاب که بیشترین منبع نور و انرژی در روی زمین است اساسی ترین و مهمترین عنصر در ادامه حیات و

الحمد لله وحده والصلوة والسلام علی من لا نبی بعده .

و بعد: خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

﴿أَلَمْ يَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا وَلِجِبَالٍ أَوْدًا وَطَلَقَنَّاكَ أَزْوَاجًا وَجَعَلْنَا نَوْمَكَ سَبَاطًا وَجَعَلْنَا أَيْلًا لِّبَاسًا وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا﴾^{البقرة: ۲۶-۲۷}

ترجمه: آیا نگردانیدیم زمین را فرش و کوهها را میخها و آفریدیم شما را جفت جفت و گردانیدیم خواب را برای رفع خستگی شما و گردانیدیم شب را پوشش و گردانیدیم روز، را وقت کار و پیدا کردن معاش و بنا کردیم بالای سر شما هفت بنای خیلی محکم و گردانیدیم چراغی درخشان و فرود آوردیم از ابر های فشارنده آب ریزان تا بر آیم بواسطه آن دانه و گیاه. و باغ های درهم پیچیده.

باتوجه به ارشادات قرآنی در رابطه به خلقت و فطرت، آنچه را که در نظام شگفت انگیز آفاق و انفس می بینیم سراسر بخاطر آسایش بشر و زیست بهتر انسانها خلق گردیده و خالق و مالک لایزال یگانه ناظم آن میباشد و حکمت و اثراتی که محسوس و ملموس دیده های بینا و عاقل میباشد، باعث ایمان و یقین بیشتر در اذهان میگردد.

و ارشادات اعجاز انگیز قرآن عظیم الشان که از هموار بودن زمین باتوجه به گوارا بودن آن برای زیست بشر و ایجاد موسم های متعدد و وفرت گازات

غرس نهالها و حفاظت از آنها تاثیر مثبتی در حفاظت محیط زیست داشته است.^{۲۰}

و بالاخره سبب ایجاد باغ های سرسبز، شاداب و انبوه میگردد.

پس دقت و تعمق در ارشادات قرآنی، سبب ارج گذاشتن به طبیعت و محیط زیست گردیده و انسانهای متعهد را در حفاظت از محیط زیست متوجه میسازد. و اسراری که در نظام کاینات مضمّن و گاهی برای بشر هوبدا است سراسر حکمت، فلسفه و صد در صد موثر در ادامه حیات بوده که هر بخش آن از باران ها گرفته الی تولید گزات ضروری و غیره عناصر، در ایجاد و زمینه سازی محیط زیست نقش اساسی را دارا میباشد.

روی همین اصول ذکر شده تمام ابعاد زندگی بشر، که شامل اخلاق، عمل و اندیشه میباشد، مستلزم اطاعت و فرمان برداری از خدای بزرگ و لایزال است. پس لازم به یادآوری است که بحث موجود راجع به اهمیت حفاظت از محیط زیست، بما میرساند که حفاظت از محیط زیست علاوه براینکه برای زندگی خودما و سایر انسانها لازمی و ضروری میباشد، و بنابر حکمتهایی که در آن نهفته است نوعی عبادت و رضامندی خالق یکتا محسوب میگردد.

امروز در کشور عزیزمان افغانستان که بیشترین منابع آبی آن از دریا ها و چشمه ها چاه هامیباشد و در خورد و نوش و سایر ضروریات از آن استفاده به عمل میآید حفاظت آبها از آلودگی و نجاسات وظیفه هر فرد مومن و متعهد به دین اسلام بوده و کسی که ازین مسوولیت مبنی برحفاظت آبهای پاک خود داری نماید در حقیقت وظیفه اسلامی و انسانی خود را ادا ننموده است، بهتر است به

خود آمده از تکرار اعمال زشت و مضر اجتناب نموده دوباره به خانواده انسانیت باز گردد و مصدر خیر و نیکی به جامعه گردد. و از انداختن نجاسات و مواد اضافی در آبهای پاک خود داری نموده تا باشد که بخشی مسوولیت خود را در قبال حفاظت از محیط زیست انجام داده باشد.

و بخش عمده در حفاظت از محیط زیست جلوگیری از مواد سوختی است که در اثر دود و غبار آنها هوای پاک، آلوده گردیده و باعث مشکلات تنفسی و غیره میگردد. و نظر به تحقیقاتی که انجام یافته و بار بار از طریق رسانه های جمعی به نشر رسیده است بیشترین مواد زهری و مضره که در هوا پراکنده شده است باعث امراض سرطانی و لاعلاج گردیده که جداً مایه تأسف میباشد. و هر کسیکه در انجام این عمل زشت و ناپسند دخیل باشد حقیقتاً که در مرگ و آزار هموطنان به نوعی دخیل میباشد.

دین مبین اسلام که یگانه مرجع و آیین مقدس برای حفاظت از خون و جان مسلمانها است و در ارشادات خود کشتن یک انسان بیگناه به قصد بمثابه قتل کل بشر یاد آوری نموده است.

به همین دلیل فقههای علوم شرعی برای قتل انسانها مراتبی را در نظر گرفته اند، که از جمله مذهب اما اعظم ^{رحمت الله علیه} در پهلوی بحث قتل عمد، قتل شبه عمد را نیز مورد بحث قرار داده که ایجاب مجازات را مینماید.

به همین دلیل گفته میتوانیم که اگر کسی به خاطر سودجویی، خلاف مقررات وضع شده نظام و سایر اصول جلوگیری از آلودگی هوا و محیط زیست دست به اعمالی بزند که عام مردم از آن متضرر گردد و باعث ایجاد امراض و حتی مرگ و میر گردد، بدون شک در قتل شبه عمد شامل گردیده است، امیدوار هستم که باتوجه به اهمیت موضوع و عقاب بزرگ اخروی، همه ما

دقت لازم را به خرج داده در حفاظت محیط زیست مسؤولانه برخورد نماییم.

در ارشادات نبوی که مبین و مفسر نصوص قرآن نیز میباشد بیشترین رهنمایی و استقامت دهی امتان را به حسن هم زیستی و کمک و معاونت به خلق الله و خیر و بهتری انسان را در نفع رسانی اش به سایر مردم توجیه نموده است که در حدیث شریف آمده است.

«خيرالناس من ينفع الناس».^{۲۱}

بهترین مردم کسانی اند که نفع شان به دیگران برسد.

در حالیکه خیر و نیکو بودن برای انسانها جهات و راه های زیادی دارد. اما آنچه که مورد بحث است(حفاظت محیط زیست) به این معنی که مسلمان مومن و متدین اعمالی را که در آن برای رفاه، آسودگی و ترقی افراد جامعه زمینه هارا فراهم سازد و بشر را از مشکلات نجات دهد از جمله اعمال بهتر محسوب گردیده و باعث اجر اخروی و سر بلندی دنیا میگردد.

غرس نهال ها و حفاظت از درختان در سلامت محیط زیست نقش موثر و قابل ملاحظه یی دارد که افزون براینکه در استحصال ثمر و میوه آنها استفاده میگردد، میتواند در زیبایی محیط زیست و تصفیه هوا از گرد و غبار نقش مهمی را ایفا نماید.

و اگر به عکس مسئله توجه شود کسانی که باعث رنجش مردم و ایجاد مشکلات برای خلق الله گردد و در زیان و ضرر برای انسانها و حیوانات از راه های گوناگون از جمله آلودگی هوا و تخریب محیط زیست در زندگی مردم واقع شود بدون شک که در مخالفت صریح با آموزه ها و دستورات دین مبین اسلام قرار گرفته و هیچگاهی از عذاب و عقاب در امان نخواهد ماند.

طهارت و اثرات آن در محیط زیست :

حیثیت طهارت فقط در دین، نه این است که فقط برای نماز، طواف کعبه،

تلاوت قرآن و دیگر عبادات شرط لازم قرار داده شده باشد، بلکه از قرآن و حدیث معلوم میشود که طهارت شعبه مهمی از دین بوده و به ذات خود مقصود و مطلوب دین است.

ارشاد قرآنی که می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾^{البقرة: ۲۲۴} ترجمه: خداوند دوست دارد توبه کننده گان را و پاکیزگان را.

و در جای دیگر در مورد مسلمانانی که در قبا زندگی میکردند می فرماید: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا لِلَّهِ حِجْبَ الْمُطَهِّرِينَ﴾^{التوبة: ۱۰۸}

ترجمه: در آن جا بندگانی هستند که پاکیزگی و طهارت را دوست دارند و خداوند پاکیزگان را دوست دارد. از دو آیه فوق به خوبی معلوم میشود که در اسلام طهارت و پاکیزگی اهمیت شایانی دارد.

هم چنین حدیثی در این باب از صحیح مسلم ذکر میشود «الطهور شرط الایمان» یعنی طهارت و پاکیزگی فقط یک حکم از احکام نیست، بلکه بخش عمده و مهم دین است و در حدیث دیگری نصف ایمان قرار داده شده است.

خداوند متعال با فضل و مرحمت خاص خود به ما این حقیقت را تفهیم کرده است که بعثت انبیاء^{علیهم السلام} که به منظور دعوت به سوی شاهراه سعادت و رستگاری صورت گرفته است و نام آن شریعت است، گرچه ابواب زیادی دارد که بحث طهارت و حفاظت از محیط زیست، پاکی و نگهداری از آلودگی و نجاست را بیان کرده است. به همین اساس حتی المقدور اهتمام به دوام طهارت و پاکیزگی روح آدمی را برای استفاده از کمالات ملکوتی درست و آماده میکند و عکس آن هنگامی که آدمی با حالت حدث و ناپاکی آلوده میشود یک نوع مناسبت و مشابَهتی با شیاطین پیدا میشود و استعداد و آمادگی خاص برای بدترین وسوسه های شیطانی

در آدمی بوجود می آید و روح آدمی در احاطه ظلمت و تاریکی قرار بگیرد.^۴

پس یکی از اسباب مهم و اساسی در حفاظت از محیط زیست اهتمام به طهارت و پاکیزگی میباشد و توجه و التزام افراد به پاکیزگی در هر عرصه از زندگی میتواند از وجود خود انسان الی محیط اطراف گرفته، همه اماکن را پاک منزله گوارا و قابل زیست بگرداند، و در حقیقت امر، کلمه طهارت و پاکیزگی در برگرفته همه خوبی ها و جلوگیری از آلودگی های نامناسب و خلاف خواست و فطرت میباشد.

خاک عنصر مهم در محیط زیست:

وقتی که بحث از اهمیت حفاظت از محیط زیست در میان باشد لازم است که در نخست عنصر اساسی که بنام خاک یاد میشود مورد مطالعه قرار داده شود و اهمیت آن را در روشنی آیه های قرآنی جویا شویم.

﴿وَأَيُّ لَمْ الْأَرْضُ أَلَمِنَتْهُ أَحْيَتْهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ﴾^{یس: ۳۳}

ترجمه: و نشانه یی است ایشان را در زمین، مرده را زنده کردیم و بیرون آوردیم از آن دانه هاپس از آن میخورند. در این آیه مبارکه وقتی از خاک مرده، به کلمه زمین مرده تعبیر میگردد مراد از آن همه خاکهای است که اطراف و اکناف زمین را در برگرفته است. و همچنان در این آیه مبارکه بذر، نباتی است که به شکل تخم بوجود آورده میشود. و علاوه بر این وضاحت میدهد که حیات از طریق خاک به نبات انتقال میکند و بعد از نبات به انسانها و دیگر حیوانات منتقل میشود، و این حقیقت بسیار مهمی است از ناحیه کیمیای حیاتی همانطوریکه در این آیه مبارکه دیده میشود (حب) به مفهوم عام آن استعمال گردیده و اشاره به همه انواع تخم میدارد که به سان غذای نباتی خورده میشود.

در آیه مبارکه به این مطلب اشاره

میگردد که زمین در ظاهر هر چند مرده معلوم میشود ولی در حقیقت زمین (خاک) زنده است و این خود یگانه ارزش علمی است، که دانشمندان بگویند هشتاد فیصد از خاک زمین از جراثیم و باکتری ها تالیف گردیده است.^۵

پس با در نظر داشت مطلب ذکر شده که زمین یگانه مکان مهم و با ارزش که در بقا و حیات به حساب میآید و به اصطلاح امروزی محیط زیست محسوب میگردد، حفاظت و اعمار آن جزء عبادات و ادای مسؤولیت و مسلمان میباشد و التزام به حفاظت آن از مسؤولیت های عمده هر فرد مسلمان بشمار میگردد. اگر به مفهوم ساده حفاظت زمین توجه نماییم، موارد ساده و اسان را میتوان مورد بحث قرار داد. مثلاً جلوگیری از مصرف سرسام آور خریطه های پلاستیکی که ضرر آن در روی زمین باعث قطع ارتباط روی زمین با سطح پایین زمین گردیده و در نمو و رشد اشجار و نباتات به دهها سال مضر قرار میگیرد.

همچنان سوختاندن گیاهان روی زمین که ظاهراً یک امر ساده به نظر میرسد اما بخاطر از بین رفتن حشرات و کرم های مفیده در زمین نهایت در ضرر رساندن به محیط زیست نقش اساسی دارد، و اینکه همه موجودات حیه و غیر حیه ثنا و حمد خدای یکتا را به نحوی از آنها انجام میدهند، پس باید در این مورد توجه جدی

صورت گرفته و از سوختاندن گیاهان در زمین اجتناب صورت گیرد. و من الله توفیق

مآخذ:

- ۱- سنن ابن ماجه صفحه ۷۸۴.
- ۲- اعجاز علمی قرآن (عبد الاحد عثرتی).
- ۳- کنز العمال فی سنن الاقوال والأفعال صفحه ۱۲۸.
- ۴- حجت البالغة ص ۱.
- ۵- اعجاز علمی قرآن ص ۳۴۹.

د اسلام په وياکي د خپلواکۍ مفهوم

مولوی عبدالغني "جمالزی"

خپلواکۍ پرته انسان هيڅ قيمت نلري، خپلواکي د هر انسان حق دی له دې پرته انسان خپلې چارې سرته نشي رسولای. خپلواکي نورو مخلوقاتو پر وړاندې د انسان هغه ځانگړتيا ده چې له نورو څخه پرې جلا کيږي، آزاد انسان هيڅکله د بل غلام جوړيدای نشي، خود خپلواکۍ مطلب داندی چې انسان ددين له منل شوې حدودو څخه تيری وکړي، دا خو آزادي نه بلکه کډوډۍ، انارشيزم اوليبراليزم ته لاره هوارول دي.^۹

د خپلواکۍ اهميت:

يو له هغو دلايلو څخه چې اسلام د انسان خپلواکۍ ته اهميت ورکړی دا دی، چې انسان ته يې عقل ورکړی او عقل يې د پريکړو لار گرځولې ده، او هغه د کارونو په اجراء کې مجبور نه دی الله تعالی فرمايې: ﴿إِنَّمَا هَدَيْتَهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرَا وَإِنَّمَا كَفَرُوا﴾^{۱۰} انسان: ۳

ژباړه: مونږ هغه ته لاره وښودله، يابه شکر کوونکي شي او يا کفر کوونکی.

د نبی ﷺ په دور کې مسلمانانو د آزادۍ نه هيريدونکې بيلگې نړۍ ته ښودلې وې، په داسې حال کې چې د روم او فارس وگړو د غلامۍ او مريتوب په ځنځيرونو کې شپې او ورځې سبا کولې.^{۱۱}

کله چې د مصر د والي عمرو بن العاص ؓ زوي ديو عام وگړي سره د آسونو په خفاسته کې ماتې وخوړه، نو ويې وهلو او ورته يې وويل: زه د اصیل سړي زوی یم، مصري وگړی ډير خفه شو او خپل عرض يې امير المؤمنين عمر بن الخطاب ؓ ته ورسوه، هغه د مصر والي او د هغه زوی دواړه راوغوښتل او په خورا قهرېدلي لهجه يې ورته وويل: "متی استعبدتم الناس وقد ولدتهم

د حقوقي اصطلاحاتو په قاموس کې راغلې دي، **خپلواکي:**

د دولتونو د عمل آزادي ده، چې په خپلو ټولو کورنيو او بهرنيو سياسي ټولنيزو چارو کې د خپلواک عمل واک ولري.^۶

د وضعی قانون له انده وبلای شو چې: هغه ځواکمنتيا چې انسان ددې جوگه کوي چې خپلې د ژوند چارې د ټولنې د نافذه قوانينو په چوکاټ کې د بل د فشار پرته پخپله خوښه سرته ورسوي، خپلواکي بلل کيږي.^۷

د بشر د حقوقو نړيواله اعلاميه کې چې په ۱۷۸۹ کال نشر شوې، راغلې دي:

خپلواکۍ: د فرد هغه حالت ته وايي چې څه غواړي ترسره يې کړي، پدې شرط چې نورو ته پکې ضرر نه وي.

په اسلام کې خپلواکۍ مکلفيت دی:

الله تعالی انسان آزاد پيداکړی او د هيڅ چا غلام يې ندی گرځولی، د عقل او هودو لورينه يې د دې لپاره پرې کړې چې پخپله هود او خوښه چارې ترسره کړي.^۸

د اسلام له نظره خپلواکۍ هغه ځواک دی چې الله تعالی انسان ته ورکړی دی ترڅو د خپل حق د ترلاسه کولو او د خپلو مسؤليتونو د اداء کولو لپاره له فشار او تيري پرته له هغې څخه گټه واخلي.

او د غربيانو په اند خپلواکي له هر ډول قيودو څخه آزادۍ ته وايي چې د ليبراليزم او اباحيت په معنی ده، خو په اسلام کې خپلواکي يو مکلفيت دی، د اسلام يو شمير عبادات په هغو وگړو فرض نه دي چې خپلواکۍ نه لري، لکه: زکات، حج، د جمعې لمونځ، د مال ملکيت او په اقتصادي معاملاتو کې په خپل واک سره تصرف کول.

انسان چې کله هم آزاد وي مسؤول او مکلف دی، له حریت پرته انسان بشپړ مکلف نه دی، له

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله و على آله و صحبه أجمعين أما بعد:

خپلواکي د ژوند يوه اړينه غوښتنه ده، چې په نه شتون کې يې انساني ژوند د ډيرو کړاوونو سره مخ وي.

خپلواکي د انساني ژوند تر ټولو ارزښتناکه پانگه ده، لکه په يوه غوره وينا کې رانقل شوې دي چې وايي: حریت د خپلواکه وگړو پر سريو داسې تاج دی چې يواځې غلامانو ته ښکاريږي.^۱

خپلواکه وگړي که مړه هم شي، خوبيا هم ژوندي دي، او غلامان په ژوندو کې مړه دي.^۲

د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره د تاريخ په اوږدو کې د بيلابيلو وگړو ترمنځ جنگونه هم رامنځ ته شوي دي، له دې کبله د شرق نابغه سيد جمال الدين افغاني وينا ده چې: خپلواکۍ اخستل کيږي ورکول کيږي نه.

د خپلواکۍ پيژندنه:

د خپلواکۍ مفهوم ته په کتنه پوهانود دې لپاره يو شمير تعريفونه کړي دي:

د لغت له پلوه خپلواکۍ: د هر شي ښه، کړه، ښايسته، آزاد او سم ته ويل کيږي، خپلواکه وگړي يعنې شريف او غوره خلک.^۳

خپلواکۍ: په بشپړه اراده او واک سره د تصرفاتو توانمندی ته خپلواکۍ وايي.^۴

يا په بل عبارت خپلواکي: هغه طبيعي غوښتنه ده چې د بشر هر ډول عقلي، نفسي، او وجداني توانمندیو ته پياوړتيا ورکوي او له هغه قيودو څخه ورته آزادي ورکوي چې د ده د ارادې په وړاندې خنډ واقع کيږي.^۵

ژباړه: تاسو څه وخت خلک د ځان غلامان گرځولې دي، پداسې حال کې چې له میندو څخه آزاد پیداشوي دي.

د امیر المؤمنین دغه وینا هر نیاواکگر او بنسکیلاکر ته څرګنده دایپغام ورکوي چې هیڅوک حق نلري چې د یو چا خپلواکي سلب کړي او خپل شخصي غلامان یې وگرځوي.

خپلواکي د الله تعالی نعمت دی:

خپلواکي ته الله تعالی نعمت ویلی دی، لکه الله تعالی چې بني اسرائیلو ته د فرعون له شکنجو او ربړونو څخه نجات ورکړ او دغه د انسانیت ستر دښمن یې په اوبو لاهو کړ او بني اسرائیل یو خپلواک قوم وگرځیدو، نو د دوی له خپلواکۍ څخه الله تعالی د نعمت په توګه یادونه کړې ده لکه چې فرمایي:

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْحَنُكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُدَيِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾ (ابراهيم: ٦)

ژباړه: هغه وخت یاد کړه چې موسی علیه السلام خپل قوم ته وویل "د الله هغه ښېګڼه په یاد ولری چې هغه پر تاسې کړېده. هغه تاسې له فرعونیانو نه وژغورلی چې تاسې یې سخت ربړولی، ستاسې زامن یې وژل او ستاسې ښځې یې ژوندۍ ساتلې. په دې کښې ستاسې د رب له لوري لوي ازمیښت و.

او بل ځای فرمایي: ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَنْقُورُ أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَ لَكُم مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يَأْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ﴾ (المائدة: ٢٠)

ژباړه: په یاد ولری کله چې موسی خپل قوم ته ویلي وو چې "ای زما قومه! د الله هغه نعمت درپه زړه کړئ چې هغه تاسې ته درپه برخه کړی وهغه په تاسې کې پېغمبران پیدا کړل، تاسې یې پاچاهان وگرځولئ، او تاسې ته یې هغه څه درکړل چې په نړۍ کښې یې هېچا ته نه وو ورکړي.

اسلام د خپلواکۍ ساتنه کوي:

نړۍ ته د اسلام سپېڅلي دین دا شعار راوړی دی، چې انسان د جاهلیت او ضلالت

له تیارو او په تېره بیا ښځې ته د تحقیر او اسارت له دودونو څخه دیو داسې نظام په چوکاټ کې آزادي او خلاصون ورکړي چې ټولې نړۍ لپاره یوه بیلګه او نمونه وي، ستر صحابي ربعي بن عامر علیه السلام همدا مطلب د کسرا مخې ته داسې بیان کړی وو: مونږ الله تعالی ددې لپاره را استولې یو چې خلک د خلکو له غلامۍ څخه خلاص کړو او د یو الله تعالی بنده ګان یې جوړ کړو او د نظامونو د ظلم څخه یې د اسلام پراخه عدل ته را وباسو.^{١٢}

دې ته په کتلو مونږ ویلای شو چې اسلام هغه لومړنی نظام دی چې دوګړو د خپلواکۍ ساتنه کوي. نړۍ ته د اسلام د سپېڅلي نظام د راتللو څخه د مخه په عربانو کې د مریتوب دود عام وو، خو دا چې انسان د الله تعالی د غلامۍ پرته د بل چا غلام جوړیدی نشي او انسان د انسان د بنده ګی لپاره نه بلکې د الله د عبادت لپاره پیداشوی دی، اسلامي شریعت په خپلو بیلابیلو ارشاداتو کې د دغه غلامانو آزادولو ته وګړي هڅولي دي، د بیلګې په توګه: د قتل، قسم، نذراو ظهار کفارو کې لومړی د غلام له آزادولو څخه یادونه شوې ده، په زکات کې ورته یو جلا سهم ځانګړی شوی او که مکاتب غلام د آزادیدو هوډ لري مؤمنانو ته یې هغه سره د هرډول مرستې لارښوونه کړې ده.^{١٣}

دا ټول ددې لپاره چې انسان یو خپلواک مخلوق دی او د خپل مکلفیت په چوکاټ کې خپلواکه ژوند وکړي او هیڅ څوک ددې خپلواکي سلبولی نشي.

د بشر اسلامي حقوقو اعلامیه په یوولسمه ماده کې راغلې دي: انسان آزاد تولد کیږي، هیڅوک د هغې د غلام جوړولو یا ذلیل کولو یا زورولو حق نلري.

استعمار په خپلو ټولو ډولونو سره او په هر اعتبار چې وي د غلامۍ بدترین ډول او شدیداً منع دی، هغه ملتونه چې له غلامۍ څخه رنځ وړي، حق لري چې خپلواکي ترلاسه کړي او خپل برخلیک تعین کړی، ټول دولتونه او ملتونه وظیفه لري چې له هغه ډلو سره چې د خپلواکۍ اخستلو لپاره مبارزه کوي مرسته وکړي، ټول ملتونه د خپل تشخص د استقلال او په طبیعي منابعو او شتمنیو د واک او ملکیت حق لري.^{١٤}

په اسلامي شریعت کې د جهاد د مشروعیت له

اهدافو څخه یو هم دغسې مستضعفو سړیو، ښځو او ماشومانو ته خلاصون او خپلواکي ورکول دي لکه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمُ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾ (النساء: ٧٥)

ژباړه: اخر څه دلیل دی چې تاسې د الله په لاره کښې د هغو بې وس نارینه و ښځو او ماشومانو په خاطر نه جنگېږئ چې کمزوري کړای شوي تر فشار لاندې نیول شويدي او فریادونه کوي چې ښایې مړنږه له دې وطنه چې اوسېدونکي یې ظالمان دي وباسې او له خپل لوري نه زمونږ ته کوم غمخور او مرستندوی پیدا کړي.

د اسلام په تاریخ کې فتوحات د همدې هدف لپاره ترسره شوې دي ترڅو انسان د انسان له غلامۍ څخه نجات ومومي او د اسلام د عدل نظام په سیوري کې ټول د اخوت او محبت نه ډک خپلواکه ژوند وکړي، په همدې موخه رسول الله مکه مکرمه فتحه کړه او بیا د دغو فتوحاتو لړۍ د راشده خلافت پر مهال نورو لیږې پرتو سیمو ته وغزیده، تردې چې د مسلمانانو لومړی قبله د اقصی مسجد هم د عمر فاروق علیه السلام د خلافت پر مهال آزاد شو.

د خپلواکۍ ساتنه هم مسؤلیت دی:

د اسلامي شریعت د ارشاداتو لمخې د مسلمانانو د خاورې د خپلواکۍ ساتنه د هر مسلمان وګړي فریضه ده لکه څنګه چې علامه ابن عابدین شامي رحمه الله وايي: که چېرته د مسلمانانو په خاوره دښمنان یرغل

وکړي په مسلمانانو فرض ده چې دفاع وکړي.^{١٥}

او شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وايي: که چېرته دښمنان د مسلمانانو په خاوره تیری وکړي، نو په ټولو مسلمانانو دفاع فرض ده ځکه چې د ټولو مسلمانانو سیمې د یوې سیمې حیثیت لري.^{١٦}

او له ځینو پوهان څخه رانقل دي چې: وطن لاتحمیه لاتستحق العیش فیه.

ژباړه: هغه وطن چې ته يې ساتنه نه کوي په هغې کې د ژوند حق نلري.

هيوادنی مينه يوه فطري غريزه ده او يوه زمونږ له وجايو څخه ده، هرڅوک د زوکړې، خاپوڅو او ژوندۍ خاطر يو نه هيريدونکی ټاټوبی لري، چې د ژوند بيلابيلې مرحلې يې هلته تيرې کړې وي، نو بايد چې د هغې د خپلواک ساتلو او په کې د سولې، امنيت او استحکام لپاره تل لاس په دعا شو او د هغو کسانو لاسونه وړلډ کړو چې د فساد خپراوي ته لمن وهي.

د خپلواکۍ ورځ مونږ ته څه درس راکوي؟

د خپلواکۍ ورځ مونږ ته دا درس راکوي چې خپلواکي په غفلت، سستۍ، تنبلی نه ساتل کيږي، خپلواکي د نيکونو د ميرانۍ او سرښندنې ميراث دی، چې ساتنه يې هم ايتار، صداقت، اخلاص، قربانۍ او سرښندنې ته اړتيا لري، زمونږ مشرانو د پرديو نيواکگرو په وړاندې د وسپنيز ديوال په څير مقاومت وکړ او هغوی يې دې ته پرېنښودل چې د افغانستان د اسلامي خاورې تشخيص، استقلال، ځمکنۍ بشپړتيا او ملي غرورد خپل اغيز او واک لاندې راولي، اوس نو زمونږ دا وجيبه ده چې د خپل هيواد د وياړونو څخه په ټينگه دفاع وکړو او پرديو ته د دې اجازت ورنکړو چې زمونږ دين کلتور، عنعنات، خاوره د خپل شوم يرغل ښکار کړي او مونږ بايد په اتحاد، اتفاق او ملي وحدت سره د هيواد د خپلواکۍ ساتنه وکړو.

پايښ:

د دې څيړنيزې لېکنې پايلې په لاندې توگه خلاصه کوم:

۱- **خپلواکي:** د دولتونو د عمل آزادي ده، چې په خپلو ټولو کورنيو او بهرنيو سياسي ټولنيزو چارو کې د خپلواک عمل واک ولري.

۲- په اسلام کې خپلواکي يو مکلفيت دی، د اسلام يو شمير عبادات په هغو وگړو فرض ندي چې حريت نلري.

۳- د اسلام له نظره هيڅوک حق نلري چې د يو چا خپلواکي سلب کړي

او خپل شخصي غلامان يې وگرځوي.

۴- د اسلام سپېڅلی دين نړۍ ته د دې لپاره راغلی دی چې خلک د خلکو له غلامۍ څخه خلاص کړي او د يو الله تعالی بنده گان يې جوړ کړي او د نظامونو د ظلم څخه يې د اسلام پراخه عدل ته راوباسي.

۵- اسلامي شريعت په خپلو بيلابيلو ارشاداتو کې د غلامانو آزادولو ته وگړي هڅولي دي.

۶- انسانان له ميندو څخه آزاد تولد کيږي، هيڅوک د هغې د غلام جوړولو، ذليله کولو يا زورولو حق نلري.

۷- د اسلامي شريعت د ارشاداتو لمخې د مسلمانانو د خاورې د خپلواکۍ ساتنه د نورو په وړاندې د هر مسلمان وگړي فريضه ده.

۸- هيواد پر خپلو اتباعو حق لري چې د هغې د خپلواک ساتلو او په کې د سولې، امنيت او استحکام لپاره تل لاس په دعا شي او د هغو کسانو لاسونه وړلډ کړي چې د فساد خپراولو ته لمن وهي.

۹- زمونږ دا وجيبه ده چې د خپل هيواد د وياړونو څخه په ميرانه دفاع وکړو او پرديو ته د دې اجازت ورنکړو چې زمونږ دين کلتور، عنعنات، خاوره د خپل شوم يرغل ښکار کړي او مونږ بايد په اتحاد، اتفاق او ملي يووالي سره د هيواد د خپلواکۍ ساتنه وکړو.

د موضوع د څيړنې او نتايجو د لاس ته راوړنې وروسته لازم گڼم چې د دې څيړنيزې موضوع په پای کې څو وړانديزونه ځای پر ځای کړم: ځکه چې ټول علمي او څيړنيز موضوعات ځانته اهميت لري، په ځانگړي ډول هغه شرعي مسائل چې د خلکو په وړاندې ډېر واره او کم معلومېږي خو څيړونکي او باحث يې د څيړنې او تحقيق وروسته پراهميت او اغيزمنتوب پوهېږي چې د ټولنې لپاره څومره گټوره ثابتهېږي.

۱- د پوهنې محترم وزارت ته وړانديز کوم چې په تعليمي نصاب کې د خپلواکۍ اهميت او ارزښت په اړه بيلابيلې موضوع گانې ځای پر ځای کړي.

۲- علمای کرامو ته وړانديز کوم چې د منابرو له لارې د عامه اذهانو د تنوير په موخه د خپلواکۍ مفهوم د اسلامي شريعت له نظره

هيوادوالو ته په ډاگه کړي.

۳- د ارشاد حج او اوقافو محترم وزارت نه خو را په درنښت هيله کوم چې په خپلو برنامو کې د عامه اذهانو د تنوير او د ځوان نسل د سالمې روزنې په موخه دې ډول سياليو ته لا زياته پراختيا ورکړي او ددې لړۍ ولاياتونو ته هم وغزوي.

و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد و على آله و صحبه أجمعين.

ماخذونه

- ۱- مجلة الرسالة (۱۹/۸۶۲)، المکتبة الشاملة
- ۲- البنا د.، فؤاد، الإيدز الأسود، (ص: ۱۲) المکتبة الشاملة
- ۳- الجوهري، أبو نصر إسماعيل بن حماد الفارابي (المتوفى: ۳۹۳هـ)، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية (۴/ ۱۵۲۰)، تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، ناشر: دار العلم للملايين - بيروت، الطبعة: الرابعة ۱۴۰۷ هـ - ۱۹۸۷ م
- ۴- قلعي، محمد رواس - حامد صادق قتيبي، معجم لغة الفقهاء ص ۱۷۹، ناشر: دار النفائس للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة: الثانية، ۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۸ م
- ۵- جعيط، محمد کمال الدين بن محمد العزيز، الإسلام وحقوق الإنسان في ضوء المتغيرات العالمية (ص: ۱۲)، ناشر: مجلة مجمع الفقه الإسلامي
- ۶- د حقوقي اصطلاحاتو قاموس ص ۸۴، پوهنځي حقوق و علوم سياسي کابل افغانستان، ۱۳۸۷
- ۷- الموسوعة العربية العالمية (۲) المکتبة الشاملة
- ۸- الشحود، علي بن نايف، مفهوم الحرية بين الإسلام والجاهلية ص: ۵، الطبعة: الأولى، ۱۴۳۲ هـ - ۲۰۱۱ م
- ۹- مفهوم الحرية بين الإسلام والجاهلية (ص: ۷)
- ۱۰- السقا، محمد الغزالي (المتوفى: ۸۴۱ هـ) قذائف الحق (ص: ۲۳۶)، ناشر: دار القلم، دمشق الطبعة: الأولى، ۱۴۱۱ هـ - ۱۹۹۱ م
- ۱۱- العمري، أكرم بن ضياء، عصر الخلافة الراشدة (ص: ۱۲۷)، الناشر: مکتبة العبيکان
- ۱۲- البداية والنهاية ط إحياء التراث (۷/ ۴۶)
- ۱۳- د سورت البقرة ۱۷۷ آيت او د سورت النساء ۹۲ سورت المائدة ۸۹ او سورت التوبة ۶۰ سورت النور ۳۳ او د سورت المجادلې ۳ آيتونو کې په دې موضوع صراحت شوی دی
- ۱۴- د بشر اسلامي حقوقو اعلاميه، پورتنی اعلاميه د اسلامي کنفرانس سازمان لخوا تصويب شوي. د زيات تفصيل لپاره وگوره: <http://voanews.com>
- ۱۵- الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار) (۴/ ۱۲۴) ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي (المتوفى: ۱۲۵۲هـ) ناشر: دار الفكر - بيروت، الطبعة: الثانية، ۱۴۱۲ هـ - ۱۹۹۲ م
- ۱۶- الفتاوى الكبرى لابن تيمية (۵/ ۵۳۹) تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحليم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: ۷۲۸هـ) ناشر: دار الكتب العلمية الطبعة: الأولى، ۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۷ م

قرآن و نقش پای توبه پیامبران

هدیت الله هدفمند نبی پور

چکیده

توبه یکی از بزرگ ترین موهبت های الهی برای بندگان می باشد که از این طریق بنده گنه کار و دور از خدا، می تواند خود را به خداوند نزدیک نموده و مقام بلندی را کسب کند. زیرا توبه هدیه ی است از جانب خداوند. چه کسی از جمله ای انسان های بیدار و هوشیار پیدا می شود، که کسی برایش تحفه و یا هدیه بهتر را بدهد، و لی او قبول نکند؟ ما چنین شخصی را نمی توانیم سراغ داشته باشیم. اما جهت بهبود زندگی انسان خداوند توبه را که از اسم الثواب خودش سرچشمه گرفته است، به بندگان به صورت عموم هدیه می کند، و می خواهد با این کار، انسان را پاک نموده و به همان جایگاهی که برایش در نظر گرفته است عروج داده و مسکن گزینش بسازد. در این مقاله بر آنیم تا توبه پیامبران الهی، علما، جاهلان، مرتدان، کافران و منافقان را مورد بحث و بررسی قرار دهیم، و نشان دهیم که توبه نه تنها که مربوط به بندگان گنهکار خداوند می شود؛ بلکه توبه عام است و شامل تمام بندگان خداوند به شمول پیامبران الهی نیز می شود.

مقدمه

توبه به عنوان قوی ترین انتی ویروسی است که تمام ویروس های کمپیوتر وجود انسان را از بین برده و

فعالیت های هر فولدر این کمپیوتر را در وجود انسان قوت می بخشد. بدون تردید هیچ انسانی نیست که نیازی به توبه نداشته باشد، چه از گناهان کبیره (مانند: شرک، کفر، نفاق، ظلم، قتل، زنا، غیبت، تهمت، دروغ و ...) و چه از گناهان صغیره و کوچک، و هیچ تفاوتی میان انسان ها هم گذاشته نشده است که افراد خاصی باید باشند که توبه نمایند و دیگران از آن معاف اند. نه، حتی پیامبران الهی نیازی به توبه دارند تا خداوند ایشان را مشمول رحمت بیکران خود قرار دهد. پس باید گفت، که گنه کاران به صورت اولی نیاز جدی به توبه کردن دارند، تا این نسخه قوی و دوا با کیفیت، سبب از بین بردن ویروس و کشتن میکروب مرض، در وجود انسان شده و فعالیت های اعضای بدن را دوباره برگرداند، که این خود از جمله بزرگترین نعمت محسوب می شود. پس دیر نیست و نباید غفلت کرد، زیرا پیامبر اسلام ﷺ اشاره می کند که: من روزانه صد بار استغفار می گویم و به دربار خداوند توبه می کنم. چنانچه مسلم از اغر مزنای روایت کرده است که پیامبر اسلام فرمودند: (یا ایها الناس توبو الی الله فانی اتوبه الیه فی یوم مائة مره) ای مردم به دربار خدا توبه کنید، من در روز صدبار به دربار او توبه می کنم. (یوسف قرضاوی، توبه، ص ۵۳) آیا ما و انسان های هم عصر ما، در این دوران فتنه، از پیامبر اسلام ﷺ بی نیاز تر هستیم؟ نه خیر! هرگز؛ بلکه ما

نسبت به ایشان نیاز بیشتر داریم و نسبت به عصر ایشان در عصر ما نیاز بیشتر احساس می شود. از خداوند می خواهیم که این توفیق را رفیق همه انسانیت بگرداند. آمین.

۱- توبه چیست؟

اگر انسان به خوبی بیاندیشد، توبه چنان عمل شایسته ای است که بر اثر آن، تمام گناهان انسان معاف خواهند شد. بدون تردید انسان از گناه خالی نیست و امکان دارد که هر وقت از او گناه سر بزنند، پس توبه کردن هم هروقت ضروری است. روش توبه این است که عذابی که در قرآن و حدیث برای مجرمین یا گنه کاران آمده، آن را یاد کرده و بیاندیشد، و شایسته است در ضمن یاد آوری عذاب با زبان، نیز توبه کند و نماز، روزه و عبادت دیگر که از نزدش قضا شده، باید اداء نماید، اگر حق شخصی را پایمال یا تلف نموده باشد، از او طلب بخشش نماید و یا حقش را برایش پس بدهد و به گناهان دیگر اظهار ندامت و پشیمانی کرده و خود را به شکل گریه کنندگان در آورده از خداوند متعال نیز طلب بخشش

(اشرف علی تھانوی، ترجمه: محمد امین حسین نر، زبور بهشتی، ص ۱۳۰-۱۳۱)

۲- ارتباط نائب و تواب

یکی از روابط همیشگی انسان با خدا رابطه توبه است.

انسان به واسطه گناهان پی در پی اش و پشیمانی، مدام از پی هرگناهی به توبه متوسل شده و امید دارد که خداوند توبه پذیر، توبه او را بپذیرد. خداوند نیز به دلایل عقلی و نقلی، ثواب (بسیار توبه پذیر) است. ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيمًا﴾ النساء: ۱۶ یقیناً بسیار توبه پذیر و رحیم است. بدین جهت تائب را نه تنها که می پذیرد بلکه دوست می دارد. (در اینجا تائب فرد است و توابین که بیان شده جمع توبه کنندگان است) چنانچه قرآن به آن اشاره می کند: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَّبِينَ وَيُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ﴾ البقرة: ۲۲۲ به یقین خداوند توبه کنندگان و پاکان را دوست می دارد.

اگر انسان گنه کار به دنبال مغفرت خدا و توبه پذیری اوست، خدا نیز به دنبال بنده توبه گار خویش بوده و همه ای انبیا و رسولان را برای برگرداندن مردم به سوی خودش فرستاده است. اسم التواب الهی ظهور و تجلی اش اقتضا می کند که تائبان را بپذیرد و به سوی خود خواند.

بانک می آید که ای طالب بیا جود محتاج گدایان چون گدا جود محتاج است و خواهد طالبی هم چنان که توبه خواهد تائبی

از نظر مولوی ارزش عمر آدمی در تائب بودن او است. انسانی که توبه نکند زنده بودنش بدتر از مردنش هست. زیرا آنکه گناه می کند باید توبه کند و اگر نکند گناهی دیگری کرده است. زیرا یا به رحمت خدا امیدوار نبوده و یا خود را بزرگتر از آن می داند که سر به آستان خدا سایه و آمرزش خود را از او بخواهد.

توبه او جوید که کردست او گناه آه او گوید که گم کردست راه

عمر بی توبه همه جان کندن است مرگ حاضر غایب از حق بودن است (قادر فاضلی، تفسیر موضوعی مثنوی معنوی، ۱۳۸۸، ص ۷۳-۷۴) زمانی که به قرآن مراجعه می کنیم در می یابیم که پیامبران الهی اینگونه بوده اند. که داستان توبه کردن ایشان را ذکر می کنیم.

۳- توبه های پیامبران

قرآن، توبه های پیامبران و برگزیدگان خداوند را برای ما بیان می کند که چگونه وقتی دچار لغزش می شدند، شتابان پشیمان شده و به توبه و استغفار روی می آوردند، باشد که خداوند آنانرا بیا مرزد و توبه آنان را بپذیرد.

الف) توبه حضرت آدم (ع)

الگو و مقتدای تائبین همانا آدم علیه السلام است که خداوند با قدرت سرشار خود ایشان را بیافرید و از روح خود در او دمید و به ملائک دستور داد که به آدم سجده کنند. خداوند تمام اسامی را به او یاد داد. از این رو او به خاطر علم و آگاهی بدان اسماء بر فرشتگان الهی برتری یافت، و این آدم علیه السلام بود که در آزمایش علم و معرفت موفق گردید، خداوند در نخستین مرحله تکلیف، او را مورد آزمایش قرار داد، او و همسرش را از خوردن میوه یک درخت مخصوصی از درختان بهشت برحذر داشت از خوردن میوه بقیه درختان آنجا، ایشان را آزاد گذاشت. در اینجا بود که اراده آدم علیه السلام ضعیف شد و در مقابل وسوسه شیطان قرار گرفت و نهی پروردگارش را فراموش کرد و اقدام به خوردن از آن درخت ممنوع شده نمود، و به این ترتیب مرتکب معصیت گردید، ولی بلا فاصله و شتابان به وسیله توبه و استغفار، روان خود را از غبار آن معصیت شستشو داد و نفس خویش را پاک و آراسته گردانید.

﴿وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ، فَغَوَى، ثُمَّ أَجْنَبَهُ رَبُّهُ، فَأَبَى﴾

﴿عَلَيْهِ وَهَدَى﴾ = طه: ۱۲۱-۱۲۲
آدم علیه السلام به پرور دگار خویش عصیان ورزید و به بیراهه رفت، سپس پروردگارش او را برگزید و بر او ببخشد و وی را هدایت کرد. اصل بحث در اینجا فراموشی آدم است که ایشان امر خدا را فراموش کرد و به درخت ممنوعه نزدیک شده و از او خورد نه آنکه دانسته گناهی انجام داده باشد فقط در به وجود آمدن فراموشی ترک امر خدا کرده است که نباید می کرد.

چون دانستیم که اولین تائب در خلقت انسانی، اولین مخلوق این سلسله است که آدم علیه السلام می باشد. او اولین انسان، اولین پیامبر و اولین تائب است. باید دانست که تمام توبه ها یکسان نبوده و توبه هرکس مناسب با شأن و منزلت اوست.

توبه آدم علیه السلام توبه از گناه شرعی نبوده، زیرا وی به عنوان یک پیامبر عظیم الشأن الهی که مسجود ملائک شد، از گناه بری بوده و عصمت وی او را از این آلودگی مصئون می داشت. بلکه گناه او یک گناه مناسب با شأن خود اوست که در زبان شریعت و اخلاق از آن به ترک اولی تعبیر می کنند.

ترک اولی، یعنی اختیار یکی از دو کار و ترک یکی دیگر؛ که آنچه ترک شده است بر آنچه اختیار گشته اولویت داشته و بهتر از آن بوده است. در مقام تشبیه می توان گفت: ترک اولی مانند ترک کردن ۱۰۰ و انتخاب ۹۰ یا ۸۰ است. این عمل شرعاً گناه نیست زیرا از یک تا ۱۰۰ برای انسان بوده و او مختار است که هر کدام از ارقام را انتخاب کند. ولی هرکسی می داند که با وجود صد، قانع شدن به مراتب پایین تر ناخوشایند است. انبیا این ناخوشایندی را برای خود گناه بزرگ می دانستند و مدت ها به پرور دگار

خود لابه و عنابه کرده و طلب بخشش می نمودند.

گناه آدم علیه السلام، گناه بزرگی نبود بلکه در جایگاه بزرگ بود، مانند یک موی باریک در چشم آدمی که همانند کوه جلوه می کند.

گرچه یک مو بد گنه کو جسته بود لیک آن مو در دو دیده رسته بود

بود آدم دیده نور قدیم موی در دیده بود کوه عظیم

مولانا تشبیه ظریف و لطیفی در این خصوص دارد که قابل توجه است. می گوید: زندگی و حرکت آدمی در دنیا،

مانند حرکت شیر حیوانات است که، از میان خون و فضولات درون شکم

حیوان عبور می کند. اگر یک ذره انحراف در این مسیر پیش آید، شیر

آلوده به خون و نجاست می گردد. آدمی نیز اگر یک قدم بی احتیاط

بردارد، پای خود را روی نجاست می نهد، انحراف به اندازه یک قدم در میان

هزاران قدم چیزی نیست ولی بسیار مهم است. آدم علیه السلام در میان هزاران قدم، یک

قدم را مقداری خارج از مسیر مستقیم نهاد و گرفتار شد. (پیشین، ص ۹۹-۱۰۰)

پس توبه پیامبران دیگر را نیز اینگونه باید دید.

ب) توبه حضرت موسی علیه السلام

در باره توبه حضرت موسی علیه السلام که منتخب و برگزیده رسالت و کلام الهی

است و تورات بر او نازل شده و از جمله پیامبران مرسل و اولوالعزم به شمار می

رود؛ و با نه آیه و معجزات روشن، مورد تأیید قرار گرفته است. قرآن بیان می

دارد که او قبل از رسالت مرتکب خطائی شد. به این صورت که مر دی از

خویشاوندانش آن حضرت را جهت دادخواهی و رفع تظلم از مردی که از

تبار آل فرعون بود به کمک طلبید، و تعصب هم کیشی باعث شد که موسی

مشتی بزند و آن مرد را از پای درآورد بدون تردید که پیامبران از تعصب هم

مبرا و پاک اند اما این کار موسی علیه السلام قبل از رسالت ایشان صورت گرفته است

که می تواند تعصب قومی یا هم کیشی جای پیدا کند چرا که موسی بعد از انجام کار

گفت: ﴿قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌ مُبِينٌ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّكَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ القصص: ۱۵-۱۶

گفت این کار شیطان است، چرا که او دشمن گمراه کننده آشکار است. گفت

پروردگارا! من بر خویشتن ستم کردم مرا ببخش؛ پس خداوند از او درگذشت که

وی آمرزنده مهربان است. و بعد از رسالت باز دچار لغزش شد،

آن هنگام که فرمود: ﴿قَالَ رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَنِي فَلَمَّا بَلَغَ رُؤُوسَهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ بُتُّ لِي إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الأعراف: ۱۴۳

گفت: پروردگارا! خود را به من بنمای تا بر تو بنگرم، فرمود: هرگز مرا نخواهی

دید، لیکن به کوه بنگر، پس اگر برجای خود قرار گرفتی به زودی مرا خواهی

دید، پس چون پروردگارش به کوه جلوه نمود آنرا ریز ریز ساخت، و موسی

بیهوش بر زمین افتاد و چون به خود آمد، گفت: تومنزهی به درگاهت توبه

کردم و من نخستین مؤمنانم.

در اینجا خدا به موسی فرمود:

﴿قَالَ يَمْوَسَّىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتَكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَبِكَلِمَةٍ فَخُذْ مَا آتَيْنَكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ الأعراف: ۱۴۴

ای موسی ترا (با رسالتها و با سخن گفتنم با تو) بر مردم برگزیدم، پس آنچه را به تو دادم بگیر و از سپاسگزاران

باش.

هنگامی که موسی از مناجات چهل شبانه روزی با پروردگارش فارغ شد و به

سوی قوم خود برگشت، دید که قومش گوساله ای را که سامری برای آنان

ساخته بود، پرستش می نمایند و آن را به عنوان معبود و اله خود قرار داده اند.

موسی به شدت عصبانی شد و به قوم خود گفت: بد کاری بعد از من انجام

داده اید، در این هنگام از شدت خشم، لوح های را که حاوی تورات، کلام خدا

بودند، بر زمین انداخت و سر برادرش هارون را گرفت و به سوی خود کشید.

هارون به او گفت: ای برادر! ریش و سر مرا نگیر و من بی گناهم. این قوم مرا

ضعیف و ناتوان و حقیر شمردند و نزدیک بود که مرا به قتل برسانند، از

شما می خواهم که با این مصیبت دشمنان را شاد کام ننمائید و مرا همراه

و همپایه گروه ظالمان قرار مده. موسی از این خشم گر چه برای خدا هم بود

احساس ندامت کرد و گفت:

﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخْوَتِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ الأعراف: ۱۵۱

پروردگارا! من و برادرم را ببامرز و ما را در پناه رحمت خود درآور و تو

مهربانترین مهربانانی.

تصویر را خوب نگاه کنید که پس از هر لغزش و اشتباه، پیامبر چگونه دامان

خدا را می گیرد و توبه می کند و از کرده خود ابراز ندامت و پشیمانی می

کند. منظور از دامان چنگ زدن و متوسل شدن به هدایات و دستورات

خدا است نه اینکه خدای نخواستہ خداوند دارای لباس و دامن باشد نه بلکه هدف

متوسل شدن به خدا و پیوست شدن انسان به خدا و برگشت و محکم گرفتن دین و آیین خدا

و به دست آوردن رضای او است.

محیط زیست

در نگاه انسانی

فصل دوم و آخر:

سید شمس الدین هاشمی

آلودگی

آنچه تردیدی در آن نیست آلودگی مسئله نخست محیط زیست است؛ لذا پژوهشگران این عرصه، توجه فراوانی به این مسئله کرده و تقریباً تمامی پژوهش ها و مطالعات مربوط به محیط زیست، به این موضوع پرداخته اند بطوری که چنین برداشت شده که گویا آلودگی، تنها مشکل محیط زیست بشمار می رود.

مفهوم آلودگی بطور کلی خارج از فاسد کردن عناصر زنده و غیر زنده ی محیط زیست و دریافت آلوده کننده هایی است که به زیبایی محیط زیست صدمه می رساند و تعادل آنرا مختل می کند.

این مفهوم مادی آلودگی، شالوده ی نگاه قوانین وضعی به آنست که تنها به جنبه های عینی و محسوس آلودگی توجه دارند و بعد معنوی آنرا نادیده می گیرند هر چند سر و صدا و باصطلاح آلودگی های صوتی را در شمار جنبه های معنوی آن قلمداد می کند و بدان اشاره می کنند ولی نه به آن اندازه که در کنار جنبه های پر اهمیت تر و مؤثرتر در سلامت محیط زیست، مورد بررسی قرار گیرد.

آلودگی مادی به آلودگی های معنوی باز می گردد؛ انسان در رفتار خود مفاهیمی را که به آنها باور دارد و عقاید و اصولی را که بر وی حاکمیت دارد، انعکاس

می دهد. کسانی که به محیط زیست تجاوز می کنند و آنرا به تباهی می کشانند با الهام از ارزش ها و مفاهیمی که بر دل و جانشان مسلط است عمل می کنند و از آنجا که این مفاهیم و ارزش ها، آلوده به فردگرایی و خودخواهی و خودپرستی و گرایش شدید به منفعت طلبی و بدون توجه به هر چیز دیگری است، در رفتار مادیشان جلوه گر شده است، بنابراین آلودگی معنوی، منبع و سرچشمه آلودگی مادی است؛ بشریت نمی تواند جز با پیروزی در عرصه مبارزه با نفس، بر این آلودگی چیره شود زیرا: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ (الرعد: ۱۱)

(... بی گمان خداوند آنچه را گروهی دارند دگرگون نمی کند) و از آنان نمی ستاند) مگر آنها آنچه را در خویش دارند، تغییر دهند.

دیدگاه اسلامی نسبت به آلودگی، دیدگاه گسترده و همه جانبه ای است که از جنبه ی معنوی آن نقبی به جنبه های مختلف مادی می زند؛ انسان اگر باورهای خود را درست کرد و از درون پاک شد و برخوردار از نفسی بود که همواره مراقب و پاسدار حرکات او باشد، رفتارش درست می شود و هرگز در زندگی رفتار و کرداری جز بردارنده ی خیر و منفعت برای جامعه و خویش، از وی سر نمی زند. علمای محیط زیست در شرق و غرب اتفاق نظر دارند که انسان خود محیط زیستش را آلوده و فاسد کرده است و با خودپرستی و خود

خواهی به همه ی این اقداماتی که باعث و بانی مشکلات و مسایل و بیماری های محیط زیست گشته، دست زده است. ولی آنها هرگز برای این انسانی که کارهای پسندیده و خوبی انجام نمی دهد، درمانی برای حفظ تندرستی روانی و اجتماعی وی و ممانعت از در افتادن او به تباهی و خسران و فاسد کردن زمین، ارایه نداده اند.

دیدگاه اسلامی در خصوص مسایل آلودگی [محیط زیست]، توجه ویژه ای به انسان دارد و راه درست زندگی شایسته مقام و منزلت وی در جهان هستی و آنچه او را به پیروی از بهترین راهها برای برخورد با سایر موجوداتی که برای او آفریده و در اختیارش نهاده شده اند برایش ترسیم می کند تا با آنها بدرفتاری ننماید و حقوقشان را پایمال نسازد و جای آنها را تغییر ندهد و خیر و برکت آنها را تبدیل به شر و عذاب برای خویش نکند.

اگر آلودگی از دیدگاه امروزی در درجه ی نخست جنبه ی مادی است و تنها به منابعی که خداوند برای زندگی و معیشت مردم آفریده است منحصر می شود؛ در دیدگاه اسلامی اگرچه به جنبه ی مادی نیز توجه دارد و در راستای مقاومت در برابر آن و از میان بردن آن می پردازد، با همه ی انواع آلودگی ها مبارزه می کند و در پی آنست که جز وازه ی حق، در زندگی چیزی نباشد و جز پرچم راستی و

بسم

اسد سال ۱۳۹۹

۳۴

صداقت، پرچمی افراشته نشود و امت اسلام چون نگینی بر تارک ملل جهان بدرخشد و هیچگونه آلودگی در عقاید، زبان و زندگی اجتماعی و اقتصادی وی وجود نداشته باشد زیرا امت پیشسازی است و باید الگو و نمونه ی دیگر امت ها در همه ی عرصه های زندگی باشد.

دیده می شود که امت اسلامی در دوره ی کنونی، برکنار از آلودگی های عقیدتی نیست؛ نشان این آلودگی نیز تفرقه و پراکندگی و درگیری های آن و عدم وحدت کلمه ی علمای آن در بسیاری از مسایل سرنوشتی است.

آلودگی زبانی نیز تقریباً زبان قرآن کریم را در بر گرفته و جایگاه آنرا هم در گفتار و هم در نوشتار، متزلزل ساخته است. پلاکاردهای برافراشته بر سر خیابانهای شهرهای اسلامی اگرچه با حروف عربی نوشته شده اند، به زبانی غیر عربی، خوانده می شوند نام هایی که برخی پدر و مادرها بر فرزندان شان می گذارند نام هایی است که جامعه ی اسلامی جز در پرتو اشغال و استعمار، با آنها آشنایی ندارد و به قول ابن خلدون بیشتر، از شیفتگی از نیروهای سلطه گر و تقلید از ایشان، ناشی شده است. این تقلید به همه ی بخش های امت سرایت کرده و حتی روستاهایی را در بر گرفته که همچنان از برخی ویژگی های اسلامی برخوردارند.

و درمورد آلودگی اجتماعی، می توان آنرا در برخی لابیالی گری ها نسبت به آداب اسلامی تلقی کرد. زنان در بسیاری از کشورهای جهان اسلام به لحاظ لباس و شیوه ی زندگی، همچون زنان غربی عمل می کنند و روابط مردم با یکدیگر فاقد مهر و محبت و دوستی حتی میان خویشاوندان است و خانواده، همچون گذشته شاهد ثبات و استقرار در زندگی زناشویی نیست؛ طلاق افزایش پیدا کرده و فرزندان بیش از پیش در معرض تباهی و گمراهی قرار دارند.

در زندگی اقتصادی ما نیز آلودگی های خطرناکی وجود دارد که در شیوع

و رواج ربا و بهره های [بانکی] و نیز انزوای جوامع اسلامی نسبت به یکدیگر و عدم همسویی و همکاری و همیاری آنها در عرصه های اقتصادی است که باعث شده بسیاری از ما، گرفتار دیون خارجی که باعث از رمق افتادن اقتصاد ما و وقفه در پیشرفت و توسعه ی ما گشته، شده است.

دیدگاه اسلامی در مورد آلودگی همه ی این نوع آلودگی هایی را که به زیبایی محیط اسلامی و آراسته های آن لطمه وارد می کند، نفی می نماید و به همین دلیل هرگز در این موارد، کوتاه نمی آید و دعوت به مقابله با آنها و رهایی از همه ی این نوع آلودگی ها می کند تا این امت واقعاً بهترین امتی باشد که مردم، به خود دیده اند.

حال آنکه دیدگاههای بشری نسبت به آلودگی، به هیچکدام از این آلودگی ها، کاری ندارند و سخن گفتن درباره ی آنها را خروج از مفهوم علمی آلودگی تلقی می کنند زیرا دیدگاههای محدودی است که تنها آنچه که محیط زیست مکانی [جغرافیایی] را دگرگون و آنرا فاقد توانایی زندگی بخشی می سازد، مورد توجه قرار می دهد حال آنکه دیدگاه اسلامی، چنین محدودیتی برای خود قایل نیست و تصویر کاملی از زندگی به دور از هر گونه شائبه و آلودگی معنوی و مادی را ارایه می دهد.

ابزار های مقابله با آلودگی

انسان زیر فشار احساس خطر آلودگی محیط زیست، اقدام به صدور قوانین و مقررات و برگزاری سمینارها و کنفرانس هایی برای برنامه ریزی در حمایت از محیط زیست کرده است؛ پیشنهادهای کنفرانس ها و گرد هم آیی های منطقه ای و بین المللی که با هدف پایان بخشیدن به انواع آلودگی های محیط زیست برگزار شده بیشتر بر تشکیل هیئت های ویژه ای در هر کشور برای عهده داری مسئولیت [مبارزه با] آلودگی و آگاهانیدن شهروندان نسبت به زبانهای آن و کوشش در پیشگیری از آلودگی و نیز تشدید کنترل بر نقل و انتقال پس مانده های خطرناک مجاز برای عبور از مرزها و گسترش آگاههای علمی در خصوص

آلودگی محیط زیست از طریق تمامی رسانه های گروهی و صدور قوانین مناسب برای حمایت از شهروندان از آلودگی به ویژه آلودگی تشعشعی [تشعشعات اتمی] و منع ریختن زباله های صنعتی در رودخانه ها و توجه به عدم آلوده گشتن آبهای ساحلی به بازمانده های نفتی و کنترل استفاده از حشره کش ها و عدم تولید کودهای شیمیایی با اثرات بلندمدت بر روی خاک و نریختن زباله در محیط کوهستان و دشت به منظور عدم آلودگی محیط زیست بهنگام طوفانهای شدید و افزایش درختکاری و منع تجاوز به مناطق جنگلی و سرسبز برای کاستن از اثرات آلودگی و کنترل تأسیس کارخانجات در مناطق مسکونی و رعایت کنترل آلودگی های صوتی در طراحی کارگاهها و کارخانجات و دیگر عوامل سر و صدایی و وضع قوانین شدید برای مجازات آلوده کنندگان محیط زیست به هر شکل، انگشت گذارده است.^(۱۳)

اگر این پیشنهادها متعلق به آلودگی محیط زیست بوده و مسایل دیگر محیط زیست را در بر نمی گیرند، مطالعات و پژوهش ها و گرد هم آیی های محیط زیستی هرگز به مسئله از میان رفتن منابع و ایجاد اختلال در تعادل محیط زیستی - همچنانکه به مسئله آلودگی آن پرداختند - نپرداخته اند که احتمالاً به این دلیل است که آلودگی خطرناکترین مشکلات محیط زیستی بشمار می رود و درمان آن می تواند درمان دیگر مشکلات مربوط به آنرا در پی داشته باشد.

چنین پیشنهادها و توصیه های ویژه ی حل و فصل مشکلات محیط زیستی، تأکید دارند که انسان مشکل نخست محیط زیست است زیرا جملگی انسان را مورد خطاب قرار می دهند و او را تشویق می کنند که بدانها عمل کند تا محیط زیست

سالمی داشته و بتواند زندگی خوب و شایسته ای را در آن دنبال کند ولی از آنجا که در دیدگاههای بشری، هیچ ارتباط روانی و معنوی میان محیط زیست و انسان در نظر گرفته نمی شود جز آنکه محیط زیست اسباب زندگی و بقای وی را فراهم می آورد، همه ی قوانین و پیشنهادهای از سوی انسان، مورد عنایت جدی قرار نمی گیرند و پاس داشته نمی شوند و به علاوه کوشش های بین المللی در حمایت از محیط زیست نیز همواره گرفتار ملاحظات سیاسی است. مثلاً در کنفرانس جهانی توکیو برای حمایت از محیط زیست، این نطق حکمروا بود که ثروتمندان نمی توانند از شیوه ی زندگی و ناز و نعمتی که در آن قرار دارند، دست شویند حتی اگر به بهای [تخریب] آب و هوای زمین و آینده ی خود زندگی باشد. آمریکا سردمدار این منطق بود حال آنکه این کشور، مسؤول یک چهارم آلودگی های ناشی از صدور گازهای آلوده کننده [گلخانه ای] به محیط زیست است؛ این گازها زندگی را با خطرات شدیدی مواجه می سازند. (۱۴) و تنها وسیله ای که می تواند این خطرات را از ما دور سازد کاستن ۵۰ تا ۶۰ درصدی از صدور گازهای فعلی طی قرن جاری است ولی آمریکا هرگونه کاهشی در صدور و رهاسازی این گازهای خطرناک در محیط زیست را - تا زمانی که کشورهای در حال رشد گام مشابهی برنداشته اند رد می کند. پاسخ این کشورها آنست که آنها نباید مسئولیت حل مشکلی را بر عهده داشته باشند که کشورهای ثروتمند باعث آن بوده اند و غرب می تواند از میزان مصرف فوق العاده زیاد انرژی خود بکاهد حال آنکه کشورهای در حال رشد برای ریشه کنی فقر گسترده ی مردم خود، نیازمند بهره گیری از انرژی بیشتری هستند.

پایان

اسد سال ۱۳۹۹

۳۶

منافع کشورهای ثروتمند همواره مانعی بر سر وحدت بخشیدن به دیدگاههای جهانی نسبت به محیط زیست و وضع آب و هوا و نیز توسعه ی نهادهای بین المللی است که برای همین منظور تأسیس یافته اند. (۱۵) برخی پژوهشگران بر آنند که حل مشکلات فوق العاده پیچیده و بسیار خطرناک محیط زیست مستلزم همکاری افراد با یکدیگر از یک سو و همکاری افراد و دولت ها با همدیگر از سوی دیگر و در تمامی سطوح محلی، منطقه ای و جهانی است. شایسته است که این حرکت با آگاهی بخشی به مردم و فرهنگ سازی و شرح خطراتی که آنان را تهدید می کند و نیز تدوین قوانین ویژه ی حمایت از محیط زیست و چگونگی رعایت و احترام و اجرای این قوانین از سوی توده مردم و نیز اتخاذ تصمیمات سیاسی در راستای حمایت از محیط زیست و گزینش بهترین جایگزین های اقتصادی برای پاسداری از محیط زیست و حفظ آن آغاز گردد. (۱۶)

دیدگاه بشری در حل مشکلات محیط زیستی می کوشد پیش از آنکه به خود انسان توجه داشته باشد به محیطی که انسان در آن زندگی می کند توجه کند و این به رغم صحبت هایی است که از حقوق وی و لزوم تضمین سطح زندگی شایسته ای برای او بمیان می آورد؛ با این وجود، تدوین قوانین و صدور مقررات و ارایه ی پیشنهادهای مربوطه هرگز به پایان بخشیدن به تجاوزات مکرر به محیط زیست نیانجامیده است. (۱۷)

زیرا احترام به قوانین و توصیه ها، بخشی از احترام به آدمیت انسان و برآوردن نیازهای اساسی اوست و مادام که این انسان از حقوق مشروع خویش برخوردار نیست و مادام که روابط بین المللی با برابری و عدالت، بیگانه است و مادام که ثروتمندان سعی دارند بدون رعایت حقوق دیگران، ثروت های خود را دو چندان سازند، انسان به هیچ قانونی احترام نمی گذارد و پابند هیچ توصیه ای نیست و هیچ پیشنهادی را به مورد اجرا نمی گذارد. این نکته، برنامه سازمان ملل برای محیط زیست را به تدوین برنامه ی

جدیدی برای حمایت از محیط زیست سوق داد؛ این برنامه ی رهایی از فقر و ساخت و سازهای غیر مجاز گسترده در شهرها بود زیرا بالا بردن سطح زندگی افراد و سمت و سو دادن به زندگی توجیه آنان، نتایج مثبتی در حمایت از محیط زیست به دنبال خواهد آورد.

ولی ابزارهای دیدگاه اسلامی برای پرداختن به مشکلات محیط زیست، عبارت از آنست که این دیدگاه در وهله ی نخست همه ی کوشش های بشری در راستای تحقق خیر و نیکی برای انسان را ارج می نهد و در همه ی پیشنهادهای قوانین مربوطه، کوشش هایی نسبتاً مناسب برای حمایت از محیط زیست می بیند ولی با اینحال نمی پذیرد که این کوشش ها جدای از اصول دینی و مذهبی باشد زیرا پیوند دهی آن تلاش های بشری با اصول دینی، به آنها حرمت پای بندی لازم و انگیزه های درونی برای اجرای آنها می بخشد.

در دیدگاه اسلامی، محیط زیست هدیه ای الهی است که در اختیار انسان گذارده شده و مردم در فرصت های بهره گیری از آنچه خداوند در اختیارشان نهاده است، با یکدیگر برابر اند و لذا همگی به یکسان در برابر حفظ و پاسداری از این هدیه ی الهی، مسئولند. محیط زیست امانتی است که در اختیار ایشان گذارده شده و آنها وظیفه دارند برای حمایت و پاسداری از آن هر کاری انجام دهند و هیچ کوشش نکند به بهای آسیب رساندن به حقوق دیگران، نعمت های الهی راتنها ویژه ی خود گردانند و اینکه میانه روی و تعادل، اساس برخورد با منابع طبیعی و نعمت های خدادادی باشد. دیدگاه اسلامی نسبت به محیط زیست و به رغم داشتن چنان گرایشی در نگاه به محیط زیست، در پرداختن به مشکلات محیط زیستی، بر این قاعده تکیه دارد که دور ساختن مفساد، مقدم بر جلب منافع است و در صورت تعارض، منافع عمومی مقدم بر منافع خصوصی است و هر رفتار بشری که حاصلش در تناقض

با اهداف و آماج های شریعت است حرام می باشد حتی اگر در اصل، جایز شمرده شده باشد.

این دیدگاه در حل مشکلات محیط زیستی، تنها به اجرای قواعد اصولی ویژه ی رعایت منافع [همگانی] و منع انحراف از کاربرد حق و رفع بهانه ها بسنده نمی کند و ابزارهای پیشگیرانه و نیز درمانی دیگری را به آن می پیوندد.

این ابزارهای پیشگیرانه شامل دوری از ارتکاب گناه و پای بندی به طهارت معنوی و عینی می شود؛ همچنانکه ابزارهای درمانی نیز شامل بهره گیری از هر وسیله مشروع برای رهایی از بیماری های گوناگون و نیز قوانین و مقرراتی در راستای مسئولیت پذیری کسانی است که موجب زیان به دیگران می شوند؛ ولی امر مسلمانان نیز وظیفه دارد در حق افرادی که به فساد می پردازند، حکم خداوندی را پیاده کند.

دیدگاه اسلامی از این نظر و با توجه به آنچه گفته شد، دیدگاهی واقعگرایانه و عملی و مبتنی بر جنبه های نظری و عملی و فکری و رفتاری است و بیش از تکیه بر انگیزه های خارجی، بر انگیزه های درونی (داخلی) تکیه دارد لذا مجازاتها در اسلام، همواره جنبه ی استثنا بر قاعده و اصلی دارند که عمدتاً پابندی فردی و درونی به آموزه های اسلام و نه از ترس قدرتهای بشری و اطاعت خداوندی است که بر روی زمین و در آسمانها، هیچ امری بر او پنهان نیست.

مجازاتها در اسلام، کسانی را باز می دارند که فطرتشان فاسد گردیده و ایمانشان ضعیف شده و شیاطین بر آنها چیره گشته اند و بدین ترتیب بر خود و دیگران ستم روا داشته اند و بنابر این گریزی نبود که عقاب الهی بر آنان نازل شود تا مگر از گناهان و منکراتی که مرتکب می شوند، دست شویند و مجازات شان، پاک کننده گناهان و کفاره ای برای آنها و عبرت و پندی برای دیگران باشد.

علاوه بر آنچه گفته شد، دیدگاه اسلامی در برخورد با مسئله محیط زیست بر پیوند میان احکام تکلیفی و جلوه های هستی، انگشت می گذارد تا این جلوه ها در اذهان رسوخ یابد و دانسته شود که این جلوه ها علاوه بر اینکه نعمتی در اختیار انسانند ابزاری برای تقرب و طاعت الهی اند و انسان را یاد آفریدگارش می اندازند و انسان وظیفه دارد که به آنها احترام بگذارد و در بهره برداری از آنها، از حدود شرعی فراتر نرود که در غیر اینصورت، عصیان ورزیده و عصیان راهی به فساد نفس و جلوه های هستی، بشمار می رود.

زمانی می توان گفت که امت اسلامی بهترین امت در میان مردم است که بر روی زمین، به عمل صالح و نیکو پردازد. عمل صالح نیز آنست که نیرومندی امت در همه ی عرصه ها را بدنال داشته باشد؛ حمایت از محیط زیست یا جلوه ها هستی، در رأس اعمالی است که امت را از تجاوز به آنها، حمایت می کند و از آن امتی می سازد که در هر جا، بتواند با طغیان مقابله کند و سخن خداوند را فراتر از هر چیز و سخن کافران را فروتر از هر چیز قرار دهد.

مقایسه میان دیدگاه بشری و دیدگاه اسلامی [نسبت به محیط زیست] این نتیجه را می دهد که دیدگاه اسلامی برخورد واقعگرایانه ای با نقش بشری می کند و آنرا با آداب و آموزه هایی، تهذیب می نماید و در راستای پاسداری از نعمت های الهی و عدم تجاوز به آنها راهنمایی می کند تا رفتاری متعهدانه و برگرفته از درون و صادقانه داشته باشد که اگر در این مورد کوتاهی کرد گرفتار عقابی می شود که او را از راه خطا باز می دارد و به راه صوابی می کشاند که از آن فاصله گرفته بود حال آنکه دیدگاه بشری، هیچ پیوند معنوی میان محیط زیست و انسان قایل نیست تا انسان را به احترام و عدم تجاوز به محیط زیست سوق دهد و او را بر آن دارد تا منافع جمعی را بر منافع فردی خویش، اولویت بخشد، به همین دلیل است که پیشنهادهای و قوانین ویژه ی محیط زیست به رغم کارایی خود، در میان بسیاری از کشورها و افراد، گوش شنوایی نمی یابند و این بدان معناست که

خطر مشکلات محیط زیستی و به رغم کوشش های بعمل آمده برای رهایی از آنها یا کنترل آسیب های آنها، روز به روز افزونتر و شدیدتر می شود و این خود هشدار است که اگر عنایت الهی رفیق راه بشریت نشود و مردم به قوانین خالق هستی و در پاسداری از محیط زیست و احکام شرع مربوطه روی نیاورند، مشکل محیط زیستی بسیار خطرناکی، بشریت را تهدید می کند.

دیدگاه اسلامی در برخورد با مشکلات زندگی، از تمامی تجربه های بشری در راستای درمان این مشکلات استقبال می کند ولی درمان آن منحصرأ براساس آنست که [بپذیریم که] انسان جانشین خدا بر روی زمین و مکلف به آبادانی آنست و هر آنچه که مانع از تحقق این آبادانی به صورت شایسته ای که باید باشد، گردد به مثابه ی افساد بر روی زمین است و انسان وظیفه دارد با این فساد رویارویی کند و اگر چنین نکند، عاصی و مسؤول شمرده می شود و لذا می توان نتیجه گرفت که همه ی احکام اسلامی به تنهایی دوا و درمان همه ی بیماری های زندگی بشمار می روند و چه درست گفته خداوند متعال در این آیه: ﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَآهُوَ شِفَاءً وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾ (الاسراء: ۸۲)

(و از قرآن آنچه برای مؤمنان شفا و بخشایش است فرو می فرستیم و بر ستمکاران جز زیان نمی افزاید.)

خلاصه اینکه دیدگاه

اسلامی، ضمن پذیرش اینکه محیط زیست منبع زندگی است و حمایت از آن برای بقای نوع انسان بر همگان فرض است بر آنست که محیط زیست، نعمتی الهی و در اختیار انسان است و این معنا رابطه ی مودت آمیز و سرشار از الفت مهری را میان انسان و

محیط زیست بدنبال دارد که او را بر آن می دارد تا نسبت به هر اقدامی که باعث خرابی و آسیب به محیط زیست می شود خودداری ورزد زیرا آنرا کفران نعمت می داند و معتقد است که کفران نعمت، نعمت از کف بیرون می کند.

پیوند روانی میان انسان و محیط زیست در دیدگاه اسلامی که بر آنست که هر دو از آفریده های خدا هستند و انسان سرور هستی است و برای او بوده که حضرت حق همه ی موجودات آسمانها و زمین را آفریده است، رابطه ی میان انسان و محیط زیست را رابطه ی دو موجودی ساخته که هر دو خداوند را می پرستند و حمد و سپاس می گویند هر چند انسان تسبیح و ستایش و حمد و ثنای دیگر موجودات را درک نمی کند.

این رابطه ی روانی و معنوی، باعث می شود برخورد های انسان با موجودات پیرامونی خود، برخوردی مبتنی بر طاعت و عبادت الهی (در صورتی که طبق شریعت الهی بود) یا تصرف عصیان آمیز و کفران نعمت باشد (اگر از راه درست منحرف شده باشد)؛ دیدگاه بشری با چنین چیزی بیگانه است زیرا ارزش های تمدن معاصر، عبادت و پرستش الهی را در چارچوب مشخصی که تنها در پرستشگاهها انجام می شود، می شناسد و بر آنست که اگر انسان از این عبادتگاهها خارج شد دیگر آن احساسی که اطاعت الهی را در همه ی گفته ها و کردار هایش حاکم

نمی داند، ندارد.

شالوده های دیدگاه انسانی نسبت به محیط زیست از این قرار اند:

یکم: آنچه که همه ی موجودات جهان هستی و پیشاپیش آنها انسان را به یکدیگر پیوند می دهد ایمان به خدای یگانه و آفریدگار انسان و هستی است و جملگی ستایش و سپاس

خدای می گویند و او تنها معبود است و جز او معبودی نیست.

دوم: جهان هستی، هدیه ای الهی و در اختیار انسان است و او را خدمت می کند و وی را فرامی خواند تا همه ی توانایی های فکری خود را برای تأمل در آیات خداوندی در جهان هستی برای رسیدن به شناخت خالق یگانه، بکار گیرد.

سوم: سرشار از تعادل و الفت و هماهنگی میان انسان و جهان هستی است؛ این دو به لحاظ تضرع به درگاه الهی و به لحاظ احساسات و عواطف و رابطه ای که میان آنها برقرار است و همچون رابطه ی موجودات زنده با یکدیگر و رابطه ی دو موجود عاقل، تفاوتی با یکدیگر ندارند.

چهارم: انسان خود را مقید به رعایت حدود شرعی در بکارگیری توانایی های خود در بهره گیری از جهان هستی و حمایت و پاسداری از آن می داند.

پنجم: احکام اسلامی تماماً بر این نکته تأکید دارند که رابطه ی انسان با جهان هستی، رابطه ی مستحکمی است و در آن جلوه های هستی بویژه در عرصه ی عبادات، محکمترین روابط را با این احکام دارند.

ششم: شکر نعمت اقتضا می کند که نعمت را آنچنان که خداوند فرمان داده در نظر گیریم و جهان هستی برای انسان، نعمت پر ارجی است و شکرانه ی این نعمت جز با بهره برداری نیکو از آن و رعایت حقوق دیگران در آن، عملی نیست.

هفتم: بدرفتاری با هستی و تجاوز به جلوه های آن در خشکی و دریا و فضا، جنایت زشتی است که کننده ی آنرا در دنیا و آخرت گرفتار هلاک و تباهی می سازد لذا حمایت از هستی به مفهوم اطاعت و عبادت [الهی] است و تجاوز به آن، در حکم گناه و معصیت اوست. این شالوده ها- که حاکم بر روابط انسانند - سه پیامد دارند:

یک: حمایت از محیط زیست بمفهوم گسترده ی آن یک وظیفه ی دینی است و بی توجهی به این امر در حکم تجاوز به موجودی است که در خدمت انسان قرار داده شده است و این تجاوز مستوجب مجازات سخت و بازدارنده به منظور حفظ آن بگونه ای است که خداوند متعال آنرا

شایسته ی زندگی در نظر گرفته است. **دو:** سنت شریف نبوی در احادیث بسیاری تأکید کرده که محیط زیست در همه ی اشکال آن، موجود زنده ای است که خدای را می پرستد و شایسته است که انسان در برخورد با آن، برخورد موجود زنده با موجود زنده ای داشته باشد نه آنکه آنرا حیوان، نبات یا جماد در نظر گیرد و بدین ترتیب این نوع برخورد، شامل ارزش های انسانی و اخلاق اسلامی که زبان دیدن و زبان رساندن در آن راهی نیست، می گردد.

سه: تمدن به مثابه ی درهم آمیزی کوشش های بشری با آنچه که خداوند در جهان هستی مسخر انسان ساخته است، در صورتی که در خلایق ها و جهت گیری های خود پابند سنت های الهی باشد، تمدن انسانی خواهد بود که بشریت را اعتلا می بخشد و زندگی و کرامت وی را پاس می دارد؛ تمدن اسلامی چنین بود و از این نظر در ارزش ها و رسالت خود منحصر بفرد بود و به تنهایی، طوق نجات بشریت از طوفان ماتریالیسم معاصر بشمار می رود که گرانبها ترین داشته ی انسان را از وی سلب کرد و او را به ویران سازی خود و محیط زندگیش، سوق داد.

پی نوشت ها:

۱۳. نگاه کنید به: " استراتیجیه مقاومه تلوّث البیئه " (دکتر مصطفی رجب)، شماره آوریل مجله ی "الخیریه"، سال ۱۹۹۵ م. و مجله ی "المنهل"، شماره ۵۲۶، صفحه ی ۱۵۰. ۱۴. از جمله این خطرات: گرما، خشکی ها، طوفان ها و سیلاب ها و تندبادها و آتش سوزی هایی است که هم اکنون بخش اعظم کره ی خاکی ما را در بر گرفته است. ۱۵. نگاه کنید به: البیئه کره ناریه یتقاذفها الاغنیاء والفقراء " مجله الخیریه، شماره رمضان سال ۱۴۱۸ هـ ق. ۱۶. نگاه کنید به: " هذه الصناعة و سموها"، مجله ی "العربی"، (کویت)؛ شماره ۲۴۳.

۱۷. نگاه کنید به: "القوانین وحدها، هل توقف البلطجة البیئیه؟"، روزنامه ی مصری "الأهرام"، ۲۰ ژوئیه ۱۹۹۸ م. منبع: جمعی از اندیشمندان: (۱۳۸۶)، ویژگی های سیره ی پیامبر اعظم «ص»: مجموعه مقالات بیستمین کنفرانس بین المللی وحدت اسلامی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی - معاونت فرهنگی.

احکام تدفین

قسمت سوم و آخر:

برگرفته از کتاب الموسوعة الفقهية الكويتية

مترجم: مولوی غایت اللہ شریفی

تدفین میت بدون غسل، کفن و جنازه
۱۳- به خاک سپاری مرده بدون غسل
 غیر از شهید از دیدگاه جمهور فقہای ثلاثہ (مالکیہ، شافعیہ و حنابلہ) جسد مرده از قبر بیرون آورده شود و غسل دهند وی را مگر در حال احساس خوف بر آن که گمان از ہم پاشیدن آن میرود و ابو نور ہم به آن قول کرده است.
 بنابر قول احناف و یکی از دیدگاه های شافعیہ ہم می باشد: مرده از قبر بیرون کرده نشود زیرا این عمل خلاف سنت و ظاہراً نبش میت می باشد، در شریعت اسلام نبش اموات بدون عذر شرعی ممنوع می باشد نبش در حق اموات به مثابہ مثلہ تلقی میگردد. تفصیل مطلب در بحث نبش می آید. (۴۳)
 دیدگاه کلی حنفیہ و شافعیہ و از نگاہی قول قاضی مذهب حنبلی نماز جنازه جایز می شود بعد از دفن: به شرطی کہ میت مسلمان بدون نماز جنازه دفن کرده شدہ باشد، یعنی نماز جنازه کرده شود در بالای قبر مدفون و از قبر بیرون کرده نشود: "لَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَبْرِ الْمُسْكِينَةِ، وَلَمْ يَنْبُشْهَا" (۴۴)
 از دیدگاه مالکیہ و روایتی از امام احمد حنبل رحمہ اللہ نبش شود یعنی مرده از قبر بیرون آورده شود و بر آن نماز جنازه به جای آورده شود. چنانچہ: بدون غسل دفن گردیدہ باشد بیرون آورده غسل دهند و نماز گذارند ولی اخراج مرده از قبر تازمانی مجاز است کہ احتمال تغییر بر آن نرود، اما در صورتی کہ جسد تغیر خورده باشد بہ هیچ وجہ جائز نیست. (۴۵)

دفن میت بدون کفن

بہ قول راجع مذهب شافعی رحمہ اللہ

روایتی از مذهب حنبلی: مرده در قبر بہ حالش واگذار شود کہ تکفین نگردیدہ است، اکتفاء بہ ستر و پوشش قبر، بخاطر حفظ صیانت کرامت مرده بعد از دفن، چنانچہ مقصد از کفن نیز ستر است، حال آن کہ در پوشش قبر حاصل آمدہ و بر روایتی دیگری از ایشان: مرده مدفون نبش کردہ سپس کفن نمودہ و دو بارہ دفن گردد، بہ خاطری کہ کفن کردن مرده واجب است و مشابہت بہ غسل دارد. البتہ جسد نشاریدہ باشد. (تفصیل آن در حکم تکفین بیان گردید). (۴۶)

دفن اجتماعی اموات

۱۴- دید گاہ فقہاء: فقہاء بہ اتفاق نظر جایز نمی دانند بدون کدام اختلاف در یک قبر بیش از یک مرده دفن گردد: "لَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَذْفِنُ كُلَّ مَيِّتٍ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ" (۴۷). و اصحاب کرام و تابعین و... بہ ہمین منوال عمل کردند، مگر در صورت ضرورت، همانند: تنگی قبرستان، خوف زیر پای قرار گرفتن و لگدمال شدن مدفون و تصاحب زیادہ از حد معمول در قبرستان از حق دیگران.

دفن جماعی در یک قبر:

در صورت مواجه بہ مشکلات عدیدہ و کثرت اموات تدفین کردہ شود اموات بہ اساس درجات تفضیلی ایشان و ضروریات ملموسہ، بنا مقدم کردہ شود بافضیلت ترین ایشان از حیث درجہ در جهت قبلہ و بہ ہمین منوال بہ حسب درجات قطار کردہ شوند در عقب آن بہ سمت امام چنانچہ در حق امامت و صفوف نماز در فقہ تبیین تعیین گردیدہ است. عملی شود "رَوَى هِشَامُ بْنُ عَامِرٍ قَالَ: شَكُّنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أَخَذَ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ: الْحَفَرُ عَلَيْنَا لِكُلِّ إِنْسَانٍ شِدِيدٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْفَرُوا وَأَغْمَشُوا، وَأَحْسِنُوا، وَادْفِنُوا الْإِنْتَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ، قَالُوا: فَمَنْ نُقَدِّمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: قَدِّمُوا أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا" (۴۸). روایت و نقل قول است از هشام ابن عامر رحمہ اللہ کہ می گفته اند: ما بہ جناب رسول اللہ عرض معذرت خویش را نسبت دشواری حفر قبور و تدفین انفرادی شہدای احد را بہ حضور حضرت سرور کائنات عرض نمودیم، رسول اللہ امر و دستور فرمودند: کہ قبرهای عمیق، مناسب حفر، درست نمائید، دفن کنید دو تن الی سہ تن از شہداء را در یک قبر دفن نمائید، اصحاب کرام رضوان اللہ علیہم همچنان درخواست داشتند از حضرت پیامبر صلی اللہ علیہ وسلم کدام یک از شہداء معظم را مقدم داریم در تدفین. آن حضرت فرمودند: آن یکی از شہداء را کہ در حفظ قرآن کریم بیش تر باشد و اختیار دارید کہ قبرهای پهلوی ہم ترتیب می دهید و یا اینکه یک خندق طویل درست می کنید، بدین ترتیب سر ہر کدام یک را در پائین پای شہید دیگر میگذارید. و امام احمد ترتیب را بیان داشتہ اند. کہ در میان ہر یک

اموات فاصلہ در میان اجساد قرار دهند فرقی نمی کند کہ خشت باشد و یا خاک تویی و در ترتیب بیم حق اولویت دفن مقدم کردہ شود پدر بر پسر اگر چند در علوی علمی فوقیت داشتہ باشد بہ خاطر پأس پدری ایشان و همچنان مادر از دخترش. مردان و زنان در قبر یکجاہ دفن کردہ نہ شوند مگر در عدم امکان مجال و اشد ضرورت پیش آمدہ و در چنین حال مرد مقدم کردہ شود نسبت بہ زن اگر

چه مادرش باشد، در حال اجتماع اجساد اموات مرد و زن، خنثی مشکل و کودک مقدم کرده شود مرد بعداً کودک و بعد از آن خنثی و در آخر آنها زن را بگذارند و دفن نمایند.

همچنان مکروه است دفن کردن در سرای و یا مکان برگذاری رقص و پای کوبی بخاطری که امکان ندارد دفن میت به صورت و طریقه سنت، عدم امکان قبر لحدی و دفن یک جماعه در یک قبر بدون ضرورت و اختلاط مرد و زن بدون حائل در یکجاء و از جهت دیگر مانع می‌گردد بنای تدفین اموات دیگر در بالای قبر به خصوصاً که مرده ای که نه پوشیده باشد. این سوال مطرح می شود که قبر کنان که این چنین کار را انجام داده، یعنی مدفون ناپوشیده را نبش و در جایش مرده دیگر را دفن می نمایند که از جمله کار های منکر آشکارا از دیدگاه اسلام می باشد. این امر از جمله امر ضروری مباحه نمی باشد که در یک قبر زیاده از میت را دفن کرده شود. از دیدگاه بعضی از فقهاء مکروه است دفن میت در بالای قبر میت دیگر تا اینکه مدفون اول جسدش خاک گردد بخاطری که حرمت وی باقی است تا آن زمانی که دانسته می شود^(۴۹).

دفن اجزای میت

۱۵- در صورت دریافت عضو و یا یکی از اعضای میت از دیدگاه مذهب حنفیه دفن کرده شود غیر از اینکه وی را غسل دهند و نماز نمایند.^(۵۰)

اما از دیدگاه مذهب شافعیه: اگر یک، عضو بدن مسلمان پیدا میشود و بر مرگ او آگاه می باشند واجب است پیچاندن آن عضو بر پارچه تکه و دفن گردد. و در صورت عدم آگاهی به مرگ صاحب آن جسد نماز جنازه لازم نمی آید مگر دفن آن عضو به هر صورت که باشد مستحب است، واجب می گردد تمام احکام که در کل جسد اجراء می گردد، همچنان در جزء جسد نیز لازم

می آید.

دیدگاه مذهب حنبلی ها: احکام جزء جسد مانند کل جسد می باشد، یعنی اگر جزء از جسد میت بعد از دفن میت پیدا گردید غسل و کفن کرده نماز جنازه در بالای وی گذاریده میشود و دفن گردد در پهلوی کل جسدش.

۱۶- دفن میت مسلمان در حضیره مشرکین و برعکس آن

به اتفاق فقهای کرام حرام است دفن مسلمان در مقبره کفار و برعکس آن یعنی دفن کفار در مقبره مسلمانان مگر در حال ضرورت. اما اختیار قبرستان کهنه کفار حضیره برای مسلمانان جایز است بعد از کشیدن استخوان ها در صورت که باشد، همانند که مسجد ساخته شود. بخاطریکه حرمت ندارند، و لیکن دفن کردن در غیر قبرستان مندرسه آنها بهتر است اگر امکان باشد، به نسبت دوری از موضع عذاب، ولیکن بالعکس جایز نمی باشد. یعنی حضیره مسلمانان را مدفن گردانیده شود به کفار بعد از استخراج استخوان ها و نقل آن در مکان دیگر بخاطر حرمت نعش مسلمان^(۵۱).

مسئله مرتد: در باره ابراز نظر نموده "

اسنوی به اساس روایت الماوردی " که مرتد دفن کرده نمی شود در قبرستان مسلمانان به نسبت مرتد شدن وی که از دین مسلمانان خارج گردیده، در قبرستان مشرکین هم، نظر به اسلام آوردن وی و حرمت (شرف) اسلام. اما در صورت اجرای حدود به قتل می رسد، در قبرستان مسلمانان دفن می گردد. و به همین ترتیب تارک الصلاة^(۵۲).

حکم دفن زن بی دین حامله از مسلمان

۱۷- در باره زن حامله که کافر می باشد از مسلمان باردار گردیده است دیدگاه فقهاء متفاوت است.

مذهب احناف بر این باورند که جدا دفن گردند و زن متوفی کافره پشت به قبله و طفل روی به قبله (که روی طفل که عادتاً به طرف پشت مادر می باشد) دفن گردند. و این روایت به نزد مذهب شافعیه، استدلال گرفته براین سبب مذهب حنابله که باید از روی احتیاط دفن آنها جدا صورت پذیرد زیرا وی کافره

است، نباید بر قبرستان مسلمانان دفن گردد. بخاطریکه از عذاب وی مرده های مسلمانان متعذب می شوند. و در قبرستان کفار همچنان دفن نه گردد زیرا طفل وی مسلمان است و در این صورت طفل مسلمان ضرر می بیند از عذاب کافران، بناً دفن کرده شوند در قبرستان علیحده. مثل این دیدگاه روایت شده از واثله ابن الاسقع و در یک دیدگاه مذهب شافعیه: زن کافره حامله مذکور در قبرستان مسلمانان دفن گردد، فرض کرده شود مادر طفل به مثابه تابوت طفل، حکایتی دیگری باز هم از شافعیه آمده است که: وی را به اهل دینش بسپارند تا آنها در باره غسل و دفن آن اجرات خویش را بنمایند.^(۵۳)

اما در باره مذکوره صحابی کرام اختلاف کرده اند و به سه دیدگاه می باشند، بعضی آنها گفته اند: دفن کرده شود در قبرستان مسلمانان بنابه ترجیح به جانب طفل که تابع پدر مسلمان است، گروهی دیگر اصحاب گفته اند: در قبرستان مشرکین دفن گردد. بخاطریکه طفل به مثابه جزء مادر است تا وقتی که در شکم مادر می باشد و واثله ابن اسقع گفته: برای آن یک قبرستان جدا گانه گرفته شود.

وَ اخْتَلَفَ الصَّحَابَةُ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْوَالٍ: قَالَ بَعْضُهُمْ: تُدْفَنُ فِي مَقَابِرِنَا تَرْجِيحًا لِجَنَابِ الْوَلَدِ، لِأَمٍّ^(۵۴).

جمهور فقهاء به آن عمل نکرده و اعتبار نداده اند چنانچه در بحث قبلی که رای احتیاط اختیار نمودند طوریکه از آن یاد به عمل آورده ابن عابدین با استناد از موضوع حلیه: ظاهر موضوع بیانی از بحث و دیدگاه بعضی اصحاب کرام است و مسئله تصویری است یعنی در صورت که روح در طفل دمیده شده باشد دفن شود در قبرستان مسلمین و در غیر آن دفن کرده شود در قبرستان مشرکین.

نشستن در بالای قبر بعد از دفن

۱۸- مستحب است نشستن در بالای قبر متوفی بعد از تدفین بنا به صراحت قول جمهور فقهاء که دعا و قرائت قرآن

به قدر اندازه ای که یک شتر نحر گردد و آن را پوست نمایند و گوشت آن خورد کرده شود چنانچه آمده: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَّ عَلَيْهِ، فَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُّوا لَهُ التَّيِّبَ، فَإِنَّهُ الْأَنْ يُسْأَلَ (۵۵)". یعنی زمانی که پیامبر گرامی ﷺ از دفن میت فارغ گردید در بالای قبر ایستاد شده و فرمود: طلب مغفرت کنید برای برادر متوفی تان طلب تثبیت و جنت برایش کنید هم اکنون سوال کرده می شود. روایتی از ابن عمر رضی الله عنهما آمده است: وَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَسْتَحِبُّ أَنْ يَقْرَأَ عَلَى الْقَبْرِ بَعْدَ الدَّفْنِ أَوَّلَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَخَاتِمَتَهَا، حضرت مستحب میدانست عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما خواندن اول سورة بقره و آخر آنرا در بالای قبر. از جهت دیگر شده است: أَنَّ عُمَرُو بْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قَالَ: اجْلِسُوا عِنْدَ قَبْرِی قَدَرُ مَا يُنْحَرُ جُرُورٌ وَيُقَسَّمُ، فَإِنِّي أَسْتَأْذِنُ بِكُمْ (۵۶). حضرت عمرو ابن عاص رضی الله عنه در وقت نزاع خویش وصیت نموده باشد که در آن صورت بالای قبرش بنشینند به اندازه کشتن و پوست نمودن و تقسیم کردن یک نفر شتر برای مردم به لحاظ قیام مردم و انتظار و بودن شما در بالای قبرم باعث حاصل انس با قبر و رفتن شما باعث وحشتم میگردد.

اجاره تدفین

۱۹- از دیدگاه جمهور فقهاء (حنفیه، مالکیه و شافعیه) گرفتن اجرت در مقابل دفن میت جائز است اما بهتر آن است که به صورت مجانی اموات تدفین گردد، پول اجرت تدفین از سرجمع مال متروکه قبل از پرداخت دین متوفی داده شود، مگر از دیدگاه حنبلی ها اجرت گرفتن در مقابل تدفین میت مکروه می باشد و علت آن را چنین بیان میدارند زیرا گرفتن مزد مانع ثواب میگردد. (۵۷)

دفن سقط گوشت پارچه

۲۰- دیدگاه فقهاء: جمهور فقهاء واجب میدانند پیچانیدن سقط در پارچه تکه و تدفین آن را در زمانی که دانسته و آشکار گردد بعضی خلقت آن. (۵۸)

تدفین موی، ناخن و خون انسان

۲۱- مستحب میدانند جمهور فقهاء دفن کردن آنچه که از انسان دور میشود مانند: ناخن، موی و خون روایت از میل بنت مشرح: { قَالَتْ: رَأَيْتُ أَبِي يَقْلُمُ أَظْفَارَهُ، وَيَذْفُوهُ وَيَقُولُ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ ذَلِكَ (۵۹). ایشان می گویند: رسول الله را دیدم همین افعال را انجام دادند. و در روایت دیگری: النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَ يُعْجِبُهُ دَفْنُ الدَّمِ (۶۰). صلی الله علیه وسلم خوش داشت که خون را دفن نماید. وَ قَالَ أَحْمَدُ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ. وَكَذَلِكَ تُدْفَنُ الْعَلَقَةُ وَالْمُضْغَةُ الَّتِي تَلْقِيهَا الْمَرْأَةُ (۶۱). امام احمد صاحب میگویند: ابن عمر رضی الله عنهما بر علاوه ناخن، خون و موی سقط خون بسته و گوشت کوبیده شده از رحم زن را دفن می کرد.

دفن قرآن کریم

۲۲- قرآن کریم دفن شود مانند مسلمان بنا به قول مذهب حنفیه و حنابله در زمانی که قرآن کریم به حالی برسد که از حالت خواندن بر آمده باشد. گذاشته در تکه پاک و دفن شود در یک جای که زیر پا قرار نگیرد. بناء به آنچه در کتاب ذخیره آمده: بهتر است که برای دفن قرآن کریم قبر لحدی ساخته شود نه به صورت شامی که شق شود زیرا در لحد در بالای قرآن کریم خاک انداخته نمی شود و در شق خاک انداخته میشود. این عمل یک نوع بی حرمتی به قرآن کریم می باشد مگر در صورت که صحیح پوشانده و خاک در بالای قرآن کریم نرسد آنگونه مدفن حسن است.

ذَكَرَ أَحْمَدُ أَنَّ أَبَا الْجُوزَاءِ { بَلَی لَهُ مُصْحَفٌ، فَحَفَرَ لَهُ فِي مَسْجِدِهِ، فَدَفَنَهُ } همچنان امام احمد از ابی جوزاء حکایت می کند که وقتی از اجزای قرآن کریم افراق میشد حفری و با مدفنی تیار میکرد و آن را دفن می نمود.. همچنان روایت است: { أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ دَفَنَ الْمَصَاحِفَ بَيْنَ الْقَبْرِ وَالْمِنْبَرِ. أَمَّا غَيْرُهُ مِنَ الْكُتُبِ فَلَا حَسَنَ كَذَلِكَ أَنَّ تُدْفَنُ { (۶۲). حضرت عثمان خلیفه چهارم قرآن کریم های جمع آوری شده را در بین قبر و منبر رسول الله دفن نمودند. اما دیگر کتب دینی نیز بهتر است دفن

کرده شود.

(۴۳) فتح القدیر (۱/ ۵۵۲ - ط دار صادر)، والاختیار ۱/ ۹۴، و ابن عابدین ۱/ ۵۹۲، و جواهر الإکلیل ۱/ ۱۱۱، و روضة الطالین ۲/ ۱۴۰، والمغنی ۲/ ۵۵۳. (۴۴) حدیث: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى قَبْرِ الْمَسْكِينَةِ" أخرجه البخاري (الفتح ۱/ ۵۵۲ - ط السلفية)، و مسلم (۲/ ۶۵۹ - ط الحلبي) من حدیث أبي هريرة. (۴۵) ابن عابدین ۱/ ۵۹۲، والاختیار ۱/ ۹۴، و شرح الزرقانی ۲/ ۱۲۲، و جواهر الإکلیل ۱/ ۱۱۱، و أسنى المطالب ۱/ ۳۲۳، و روضة الطالین ۲/ ۱۳۰، والمغنی ۲/ ۵۵۳. (۴۶) روضة الطالین ۲/ ۱۴۰، والمغنی ۲/ ۵۵۴. (۴۷) خبر: "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْفَنُ كُلَّ مَيْتٍ فِي قَبْرِ وَاحِدٍ." قال ابن حجر: "لم أره هكذا، لكنه معروف بالاستقراء." كذا في التلخيص الحبير (۲/ ۱۳۶ - ط شركة الطباعة الفنية). (۴۸) حدیث هشام بن عامر: "أحفرُوا وأعمقُوا" أخرجه السائي (۴/ ۸۱ - ط المكتبة التجارية)، والترمذي (۴/ ۲۱۳ - ط الحلبي)، واللفظ للنسائي، و قال الترمذي: "حسن صحيح". (۴۹) الاختیار ۱/ ۹۶، والبدائع ۱/ ۳۱۹، و ابن عابدین ۱/ ۵۹۸، ۵۹۹، وحاشية الدسوقي ۱/ ۴۲۲، و جواهر الإکلیل ۱/ ۱۱۴، و شرح الزرقانی ۲/ ۱۰۳، و مواهب الجليل ۲/ ۲۳۵، ۲۳۶، و روضة الطالین ۲/ ۱۳۸، ۱۴۲، و كشاف القناع ۲/ ۱۴۳، والمغنی ۲/ ۵۶۳. (۵۰) ابن عابدین ۱/ ۵۷۶، وفتح القدیر ۲/ ۷۶ ط دار إحياء التراث العربي: أَوْ يُنْشِئُ بَعْضُ الْقَبْرِ وَدَفْنُ فِيهِ، وَلَا حَاجَةَ إِلَى كَشْفِ الْمَيْتِ؛ لِأَنَّ ضَرْبَ نَشْرِ الْمَيْتِ وَكَشْفِهِ أَكْثَرُ مِنَ الضَّرَرِ بِتَفَرُّقِ أَجْزَائِهِ (۵۲). (۵۱) فتح القدیر ۲/ ۷۶ ط دار إحياء التراث العربي، وابن عابدین ۱/ ۵۷۶، والقليوبي ۱/ ۳۳۷، ۳۳۸، وروضة الطالین ۲/ ۱۱۷، والمغنی ۲/ ۵۴۰، و كشاف القناع ۲/ ۱۲۴. (۵۲) ابن عابدین ۱/ ۵۹۹، وجواهر الإکلیل ۱/ ۱۱۷، ۱۱۸، والقليوبي ۱/ ۳۲۹، والجمل ۲/ ۲۰۱، وروضة الطالین ۲/ ۱۴۲، و كشاف القناع ۲/ ۱۲۴. (۵۳) أسنى المطالب ۴/ ۱۲۲، وروضة الطالین ۱۰/ ۱۰۵. (۵۴) روضة الطالین ۲/ ۱۳۵، والمغنی ۲/ ۵۶۳. (۵۵) ابن عابدین (۱/ ۵۷۷). (۵۶) حدیث: "كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيْتِ . . ." أخرجه أبو داود (۳/ ۵۵۰ - تحقيق عزت عبيد دعاس)، وجود إسناده النووي في المجموع (۵/ ۲۹۲ - ط المنيرية). (۵۷) ابن عابدین ۱/ ۶۰۱، وروضة الطالین ۲/ ۱۳۷، والمغنی ۲/ ۵۰۵. (۵۸) ابن عابدین ۱/ ۵۷۶، وحاشية الدسوقي ۱/ ۴۱۳، وشرح الزرقاني ۲/ ۹۳، وجواهر الإکلیل ۱/ ۱۰۸، ونهاية المحتاج ۶/ ۵ ط الحلبي، وكشاف القناع ۲/ ۱۲۶. (۵۹) ابن عابدین ۱/ ۵۹۵، وشرح الزرقاني ۲/ ۱۱۲، وجواهر الإکلیل ۱/ ۱۱۶، وروضة الطالین ۲/ ۱۱۷، والمغنی ۲/ ۵۲۳. (۶۰) حدیث مثله بنت مشرح الأشعرية: أخرجه ابن أبي قاسم وابن السكن وغيرهما، وإسناده ضعيف جدًا، كذا في الإصابة (۶۱) حدیث: "كَانَ يَعْجِبُهُ دَفْنُ الدَّمِ" أخرجه الخلال كما في المغنی لابن قدامة (۱/ ۸۸ - ط الرياض) وفي إسناده إرسال. (۶۲) ابن عابدین ۵/ ۲۶۰، ونهاية المحتاج ۱/ ۳۴۱، وأسنى المطالب ۱/ ۳۱۳، وروضة الطالین ۲/ ۱۱۷، وكشاف القناع ۱/ ۷۶. (۶۳) ابن عابدین ۱/ ۱۱۹، والقليوبي ۱/ ۳۶، و كشاف القناع ۱/ ۱۳۷.

اسلام

دین فطرت و نیاز مبرم بشری

قسمت اول:

زین العابدین "کوشان"

طوریکه پیداست اسلام دین فطرت و نیاز مبرم بشری می باشد، چون جسد و روحش از آفریده های خداوند متعال است، این آفرینش غرض حکمت مشخصی تحقق یافته و طریقه حرکت و طرز و شیوه آنرا معین نموده، و در توافق به اهدافی که داشته، برایش استعداد و توانائی بخشیده است، طوریکه می فرماید: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِعِبَادَتِي﴾ الذاریات: ۵۶

"من جن و انس را نیافریدم جز برای اینکه عبادتم کنند"

مفسرین در تفسیر این آیه متبرکه می نویسند: «عبودیت اظهار آخرین درجه خضوع در برابر معبود است، و به همین دلیل، تنها کسی می تواند معبود باشد، که نهایت انعام و اکرام را کرده است، و کسی جز خدا ﷻ نیست.

بنا برین نهایت اوج تکامل یک انسان و قرب او به خداست.

عبودیت نهایت تسلیم در برابر ذات پاک اوست. عبودیت اطاعت بی قید و شرط و فرمانبرداری در تمام زمینه هاست. و بالاخره عبودیت کامل آنست که:

انسان جز به معبود واقعی یعنی کمال مطلق، نیندیشد، جز در راه او گام بر ندارد، و

هرچه غیر اوست فراموش کند، حتی خویشتن را، و این است هدف آخر آفرینش بشر، که خداوند ﷻ برای وصول به آن، میدان آزمایش فراهم ساخته و علم و آگاهی به انسان داده، و نتیجه نهایی اش نیز غرق شدن در اقیانوس رحمت اوست» (۲: ج ۲۲ ص ۴۰۰)

و بسیار واضح است که باید همه انسانها بسوی آفریدگار خویش متوجه باشند و بسوی او تعالی سمت و سو داده شوند، چنانچه خداوند متعال می فرماید:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ أَوْ نَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ الأعراف: ۱۷۲ - ۱۷۴

"ای پیغمبر برای مردم بیان کن) هنگامی را که پروردگارت فرزندان آدم را از پشت آدمزادگان (در طول اعصار و قرون) پدیدار کرد و (عقل و ادراک به آنان داد تا عجائب و غرائب گیتی را دریابند و از روی قوانین و سنن منظم و شگفت انگیز هستی، خدای خود را بشناسند و بالاخره با خواندن دلایل شناخت خداوند در کتاب باز و گسترده جهان، انکار خداوند سبحان) ایشان را بر خود شان گواه گرفته است) و خطاب به آنان فرموده است) که: آیا من پروردگار شما نیستم؟ آنان (هم به زبان حال پاسخ داده و) گفته اند: آری گواهی

میدهیم (توئی خالق باری تعالی ما دلایل و براهین جهان را موجب اقرار و اعتراف شما مردمان کرده ایم) تا روز قیامت نگوئید ما از این (امر خدا شناسی و یکتا پرستی) غافل و بی خبر بوده ایم. یا اینکه نگوئید: نیاکان ما پیش از ما شرک ورزیدند و ما هم فرزندان آنان بودیم) و چون چیزی در دست نداشتیم که با آن حق را از باطل بشناسیم، از ایشان پیروی کردیم. لذا خویشتن را بیگناه میدانیم. پروردگارا! آیا به سبب کاری که باطل گرایان (یعنی نیاکان مشرک ما که بنیانگذاران بت پرستی بوده اند) کرده اند، ما را (مجازات میکنی و در روز رستاخیز با عذاب خود) نابود مان می گردانی؟ این چنین آیات (کتاب خواندنی آسمانی) را توضیح می دهیم) و نشانه های کتاب دیدنی جهانی دال بر وجود خدا را می نمایانیم) بلکه آنانی (که هم اکنون یا در آینده زندگی می کنند، از مخالفت با حق و تقلید از باطل) دست بردارند."

پس عهدی که خداوند متعال از ذریه آدم گرفت عبارت از عهد و پیمان فطرت بوده و به این دلیل خداوند متعال انسان را بر مبنای اعتراف به ربوبیت یگانه ی خویش خلق نموده است. و این مشخصه را در

نهاد وی قرار داده است. از همینرو انسان بر مبنای آن رشد می نماید، ولی احياناً با انجام دادن اموری آنرا باطل کرده و به این صورت از فطرت خویش منحرف می شود.

رسول الله می فرماید: {ما من مولود إلا يولد على الفطرة فأبواه يهودانه و ينصرانه و يمجسانه كما تنتج البهيمة بهيمة جمعاء هل تحسون فيها من جدعاء} (صحیح مسلم)

"هر نوزادی بر فطرت سالم (اسلام) به دنیا می آید، اما والدینش، او را یهودی، نصرانی یا مجوسی بار می آورند. همانگونه که نوزاد حیوان، هنگام ولادت، صحیح و سالم است. آیا هیچ دیده اید که حیوان گوش بریده به دنیا بیاید."

و در جای دیگری فرستاده ی خدا می فرماید: {إني خلقت عبادي حنفاء كلهم و إنهم اتهم الشياطين فاجتالهم عن دينهم و حرمت عليهم ما أحللت لهم} (۴/ ص ۵۲۳)

"همانا بندگانم را با اعتقاد صحیح آفریدم، شیاطین نزد ایشان آمدند و آنها را از دین شان گمراه نمودند و آنچه را برای شان حلال نموده بودم حرام گردانیدند."

از فرمایشات فوق بوضوح پیداست که عهده در مورد توحید از طرف خداوند متعال بر فطرت بشر وجود دارد ولی حقیقت توحید و یکتا پرستی در این فطرت پنهان بوده، به صورتی که هرگاه کودکی بدنیا می آید، تا زمانی که عوامل خارجی بر آن دخالت ننماید، بر آن ثابت قدم و مستقیم میماند، البته اسباب و عواملی که قدرت و توانمندی های بشر را در جهت هدایت و گمراهی بکار می گیرد، ولی این توانائی و استعدادها در شرایط و ظروف خاص و معین تبارز می کند، ولی بیاد داشته باشیم که این حقیقت توحید تنها در فطرت انسان نهفته نیست، بلکه در وجود آنچه در دنیاست به ودیعت

گذاشته شده است، چون فطرت بشر نیز جز لاینفک فطرت و خلقت تمام هستی است که به نحوی به آن مرتبط و غیر مجزاست و مانند بقیه موجودات محکوم به حکم قوانینی است که در هستی فرمان میراند، این در حالیست که فطرت بشری به گونه پیامها و الهامات خود را با در نظر داشت ظروف متبلور میسازد که مبین تأثر عمیق و معترف شدن وی به این حقیقت بزرگ موجود در هستی می باشد.

قوانین یکتا پرستی و فطری بر این هستی، در همه گیتی به صورت واضح و آشکار احساس می شود، در تشکل، نظم و نسق، هماهنگی اجزا، قوانین حرکت، تسلسل قوانین آن، و حاکمیت این قوانین در جهان هستی بطور همیشگی و همچنان در مطابقت به دانش اندکی که بشر به آن دست پیدا کرده است، همه و همه بیانگر این حقیقت انکار ناپذیر است. باگذشت هر روز جوانب دیگری از یگانگی در طبیعت هستی و قوانین حاکم بر تصرفات خویش را بشریت درک می کند آن هم به شکلی که هیچ ماشین و دستگاه خاصی آنرا کنترل نمی کند، و تنها از طریق مقدرات الهی پیگیری و مورد اجرا قرار میگیرد که در مطابقت کامل با اراده و خواست آزاد خداوند متعال می باشد، اما بشر در سنجش این قانون بر آنچه دانش اندک و ظنی که دارد، پی برده است تکیه نمی کنیم آنهم در موضوعی که امکان ندارد به حکم وسائل بشری ممکن باشد پس از این نظم و ثبات موجود در می یابیم که خداوند ﷻ تمام هستی را با تقدیر پیگیری و لحظه به لحظه، مطابق اراده ی مطلقه اش مدیریت می کند. در وجود انسان نیز باوصف اینکه موجودی از این جهان است جریان دارد، و در فطرت او استقرار یافته است.

مؤلف فی ظلال القرآن در تفسیر آیه شریفه ی سوره ی اعراف که قبلاً تذکر داده شد می نویسد: «از آنجا که خداوند

سبحان به بندگان خود مهر و عطوفت دارد و از اینکه میدانند بندگانش استعداد و آمادگی این را دارند که چون بخواهند گمراهشان گردانند گمراه شوند، و از آنجا که فطرت شان با عوامل و انگیزه های انحراف، بر اثر کار و تلاش اهریمنان انسی و جنی، در معرض انحراف قرار می گیرد- همانگونه که پیغمبر خداوند متعال فرموده است: اهریمنان آدمی و پری بر نقطه ضعف های انسانها تکیه می کنند، نقطه ضعف های که در نهاد بشری نهفته است و در ترکیب بند و خمیره ذاتی ایشان سرشته است.

استاد شهید در ادامه می نویسد: به خاطر مهر و عطوفتی که خداوند ﷻ به بندگان دارد، چنین مقدر فرموده است که مردمان را در برابر پیمان فطرت محاسبه نکند، همانگونه که ایشان را در برابر عقلی که به آنها داده است محاسبه نمی فرماید، تا پیغمبرانی را بسوی شان نفرستد و آیاتی را برای شان نازل نفرماید که فطرت شان از زیر توده ها بیرون بیاورد و آنرا از خرابی و ویرانی و انحراف رهائی بخشد، و خرد شان را از زیر فشار هوا و هوس و ضعف و شهوات نجات یابند، اگر خدا میدانست که فطرت ها و عقلها به تنهایی برای هدایت انسانها کافی است، بدون اینکه

پیغمبران و پیغمبرها در میان باشد، و بدون اینکه پند و اندرز و تفصیل و تشریح آیات لازم باشد، بندگان خود را در فطرت ها و خرد هایشان محاسبه و محاکمه می کرد، ولی خداوند ﷻ به سبب آگاهی از وضع فطرتها و کیفیت خردها به بندگان خود رحم فرموده است و بدین سبب دلیل و حجت برایشان را رسالت و پیغمبری

خداوند متعال در جای دیگری می فرماید:

﴿فَاقْمْ وَّجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾
 الروم: ۳۰

در شرح عقیده ی الطحاویه آمده است:
 « هر عاقلی بخوبی میداند که هستی
 آفریدگاری دارد، این درک بر اساس
 فطرتی است که خداوند متعال مردم را
 بر مبنای آن آفریده است» (۷: ص ۲۱۲)

پس گفته میتوانیم شناخت الله ﷻ بدون شک یک نیاز و ضرورت فطرتی است، زیرا همهٔ مردم چه قوی باشند و چه ضعیف، اگر عالم باشند و یا جاهل، صحرا نشین و یا شهر نشین، حتی مؤمن باشند و یا کافر، فاسق باشند و یا هم عابد، زمانی که دردی دامنگیر شان گردد و زمین با همه ی وسعتش برایشان تنگ گردد، و دنیا در مقابل چشمانشان سیاه و تیره گردد، و سختی را احساس کنند که تمام بدن شان را احتوا نموده و غمهای جانکاه آنها را درهم می فشارد بگونه ی که طاقت را از ایشان گرفته است، و گمان می برند این درد هیچ راه حلی نخواهد داشت، در این لحظه نا خود آگاه بسوی راز و نیاز با قدرتی پنهان می شتابند، او را فرا می خوانند و در مقابلش به تضرع می افتند؛

در جای دیگری از قرآن کریم آمده است:

﴿وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَذَخَّرُوا لِلَّهِ إِنِّمَّا هُوَ إِلَٰهٌ وَحْدٌ فَاَنقَرُوا فَأَرْهَبُوهُنَّ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصْبِرْٓ أَفْعَرَّ اللَّهُ نَفَقُونَ وَمَا يَكُم مِّنْ فَعَمْرٍۭ فَجِنَ اللَّهُ ثَمَرًا إِذَا مَسَّكُمُ الضَّرُّ فَأَلَيْكُمْ يَجْعَلُونَ ثُمَّ إِذَا كُفِّسَ الضَّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا ءٰتٰهُمْ فَتَمْتَعُوا فَاَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾

النحل: ۵۱ - ۵۵

مؤلف صفوة التفاسیر به نقل از تفسیر
قرطبی می نویسد: « به معنی تعجب
است که چگونه و چطور می توان بعد از
نجات یافتن از هلاکت به خداوند عز و جل
شرک ورزید » (۹: ۲ ج ۱۳۰)

زیرا وقتی به انسان ضرری چون بیماری
و یا مشکلی پیش آید، برای رفع آن به
الله تعالی پناه می برد و دعا به درگاه او می
نمایند، طوریکه خداوند متعال می فرماید:

﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا
إِيَّاهُ﴾ = الإسراء: ۶۷

"وقتی ناراحتی‌ها در دریاها به شما
میرسد، جز خدا همه کسانی از نظر تان
ناپدید می‌گردند که ایشان را به فریاد
ممنوع خوانند".

بنابرین در حالات سخت و تنگناها، قلب ها متوجه خداوند ﷻ می گردند، زیرا قلب بر اساس فطرت خویش مجبور است که به سوی الله ﷻ روی آورد زیرا هیچ محافظی جز او برایش نیست، و در وقت گشایش سرگرم نعمتها و وسائل می شود و این ارتباط اش را با خداوند ﷻ تضعیف می نماید. در قسمتی دیگری از کلام الله مجید چنین آمده است:

وَإِذَا مَنِ الْإِنْسَنُ دَعَا لِحَبِيهِ أُو
قَاعًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَفَتْنا عَنْهُ فُزِّيهُ مَرَكًا لَمْ
يَدْعُنَا إِلَى ضَرْبٍ مِمَّا كَذَلِكَ زَيْنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كُنَّا
نَعْمَلُونَ

يونس: ١٢

"هنگامی که به انسان نا راحتی و بلائی میرسد (که نه خود و نه دیگران نمی توانند آنرا دفع و چاره کنند) چه در پهلوی خوابیده، و چه نشسته، و چه ایستاده باشد (برای رفع مشکل) ما را به کمک می خواهد. اما هنگامی که نا راحتی و بلائی را (که در مقابل آن درمانده بود) از او بدور داشتیم، آنچنان راه (سابق) خود را در پیش میگیرد (و) خداوند را باز فراموش میکند) که انگار ما را برای دفع محنتی که بدو رسیده است به فریاد نخوانده است (و اصلاً ضرر و زبانی متوجه او نبوده و بلائی به او دست نداده است. آری! همیشه) این چنین اعمال اسرافگران در نظر شان آراسته شده است (و تکرار گناه از قباحت آن کاسته است. و اهریمن نا بکار باطل را برای آنان حق جلوه داده است).

ادامه دارد....

کدام تغییر زودتر باید انجام شود؟

نصیر احمد "هدایت"

به این آیه نگاه کنید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا يُقَوْمُ حَتَّىٰ يُغَيِّرَ مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾
الرعد: ۱۱

ملاحظه می شود که در این آیه دو تغییر ذکر شده است: از جانب ما و تغییری از سوی پروردگار کدام تغییر باید زودتر انجام شود؟ طبیعتاً (باتوجه به ترتیب ذکر شده در آیه) تغییر ما باید زودتر انجام شود و اصلاح حال شخص، اصلاح جامعه را به دنبال دارد. براساس همین قضیه منطقی است که می گوئیم: تغییر در ذات شما و تغییر در رفتار هایتان، قسمتی از تغییر جامعه است، و تغییر شما منجر به تغییر بخشی از جامعه می شود. آیا اهمیت خود را به عنوان یکی از اعضای جامعه درک کرده اید؟ شما در نابودی و تباهی جامعه، یا تغییر و اصلاح آن سهیم هستید.

ترا به خدا، تاخیر نکن، بیا تا منفی نگری را رها کرده و حال خود را تغییر دهیم، تا خداوند هم آن چه را که بادت هایمان در جامعه ایجاد کرده ایم، دگرگون سازد و از تباهی و نابودی رهایی یابیم. خداوند کردار ما را نظاره گراست، و به همین خاطر از ما می خواهد که از او شرم داشته باشیم و از دستورات او سرپیچی نکنیم.

تعهد و سازندگی را در این حدیث پیامبر ﷺ به دقت مورد تامل قرار دهید که می فرماید: (مثل کسی در اقامه ی حدود خداوندی می کوشد) و امر به معروف و نهی از منکر می نماید) و آن کسی که مقررات خداوندی را مراعات می کند، همچون کسی است که همراه

گروهی بربیک کشتی سوار شده است و با قرعه زدن گروهی در قسمت بالا و گروهی در قسمت پایین قرار می گیرند. اگر آنان که در قسمت پایین کشتی سکونت دارند به (بهانه ی) طلب آب، کشتی را سوراخ کرده بگویند: اگر ما در این قسمت (پایین) غرق شویم به آنان که در قسمت بالا هستند ضرری نمی رسد، پس اگر آنان که در قسمت بالا قرار دارند به موضوع توجه نکنند و هیچ کاری انجام ندهند، همگی غرق می شوند، ولی اگر آنان مانع کار تخریب کننده گان شوند همگی نجات می یابند).

منظور از این تمثیل که پیامبر ﷺ برای مایبان کرده، این است که پیامد سریع سوراخ نمودن کشتی، غرق شدن آن و هلاک تمامی سرنشینان است. در این جامنظور از تمثیل، کاملاً آشکار می شود که پیامد نابودی جامعه باگناه افراد آن (نسبت وسعت آن) سریع تر و شدیدتر از هلاک سرنشینان کشتی است، اگرچه نتایج آن طی چند سال احساس می شود. عدم رعایت قوانین و احکام الهی از جانب عده ای گناهکار موجب نابودی همه ی افراد جامعه خواهد شد. این نکته را به دقت باید درک کرد که اگر ما جامعه را با اشتباهات و غفلت هایمان دچار تباهی نموده و غرق کنیم، بی گمان نسل بعد (و نسل های بعدی)

را هم به نابودی کشانیده ایم. پس شما را به خدا، ای عزیزان! مواظب باشید که دچار تباهی ناآگاهانه نشویم و موجبات هلاک نسل های بعد را هم فراهم نکنیم. نمونه هایی جاودان از احساس مسؤولیت و سازندگی در قرآن کریم:

مردی از قوم فرعون: فرعون گفت: ﴿ذُرِّيَّتِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ﴾
غافر: ۲۶ (مرا بگذارید تا موسی را بکشم و او پروردگارش را بخواند، چه من می ترسم دین شما را تغییر دهد، یا در این سرزمین فتنه و فساد آشکار کند) یکی از اقوام فرعون که پنهانی ایمان آورده بود، گفت:

﴿أَنقُتِلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ﴾
غافر: ۲۸ (آیا می خواهید مردی را بکشید) به خاطر این) که می گوید پروردگار من خداوند است؟)

و حکایت او را این گونه به پایان می رساند:

﴿فَسَدِّدْ رُكُوتَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ﴾
غافر: ۴۴

و زود باشد که آن چه (اینک) به شما می گویم به یاد آورید، و کارم را به خداوند واگذار می کنم) آری، سازندگی این چنین است که پس از تغییر، آن چه که داری، کار خود را به خداوند واگذار نمایی و خودت را کاملاً تسلیم خواست او کنی، و آن گاه

نتیجه ی آن این گونه محقق شد:

﴿فَوَقَّهٗ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَّا مَكْرُوهًا﴾ ^{غافر: ۴۵}

(پس خداوند او را از عواقب سوء نیرنگی که می ورزیدند در امان داشت).

به این آیه بنگر که می فرماید:

﴿وَلِيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ضَعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ^{النساء: ۹}

(و کسانی که اگر (در گذرند) فرزندان ی خورد و ناتوان از خود باقی گذارند برای ایشان نگرانند باید که بترسند و) در کار دیگران هم) از خداوند پروا کنند و سنجیده سخن بگویند).

آیا دیگرهم چنان در کار فرزندان پس از خود ترسی داری؟ در حالی که خداوند زنده و پایدار است.

به مؤمنی بنگر که در سوره ی (یس) حکایت او ذکر شده است: خداوند برای هدایت مردم شهری دو پیامبر روانه کرد، آنان در مقابل آن دو فرستاده تسلیم نشده و تکبر کردند و خداوند، سومین رسول خود را به سوی آنان فرستاد:

﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ﴾ ^{یس: ۱۴}

(آنگاه که به نزد آنان دوتن را فرستادیم و آنان آن دو را دروغگو شمردند، سپس (جانب) آنان را) (بافرستادن) سومین فرد استوار داشتیم، آن گاه (همگی) گفتند: ما به سوی شما (به رسالت) فرستاده شده ایم).

و هنگام شکنجه ی سومین پیامبر، مردی به دفاع از او برخاست:

﴿وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَفْقَهُمُ أَتَّبِعُوا أَمْرًا سَلِيمًا﴾ ^{یس: ۲۰}

(و مردی از دور دست شهر شتابان آمد گفت: ای قوم من از فرستادگان (خداوند) پیروی کنید) از این آیه نتیجه می گیریم که هدایت کردن به سوی راه راست و دین خداوند فقط وظیفه

ی پیامبران نیست، بلکه مسؤولیت همه ی ما مسلمانان است، آن مرد (در ادامه به قوم خود) گفت:

﴿أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ الَّذِي فطَرَنِي وَالَّذِي تُرْحَمُونَ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِي عَنْهُمْ شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يَقْدِرُونَ﴾ ^{یس: ۲۱-۲۳}

(و از کسانی که از شما پاداشی نمی خواهند و خود ره یافته اند پیروی کنید. و مرا نرسد کسی را که مرا آفرید است نپرستم، حال آن که شما هم به سوی او بازگردانده می شوید. آیا به جای او خدایانی را به پرستش گیرم که اگر خدای رحمان بلایی در حق من اراده کند، شفاعت ایشان مرا سودی ندهد و نتوانند مرا نجات دهند).

آری، ایمان و یقین به خداوند ^{عز وجل} این گونه است و این تعهد و مسؤولیت پذیری بوده که خداوند آیین و ملت اسلامی را پیش از حضرت محمد ^{صلی الله علیه و آله} و پس از وی به وسیله ی آن به عزت و سر افزای رسانده است.

نمونه ای دیگر در میان موجودات غیر انسان: ﴿فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ نَحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَا يُقِينُ﴾ ^{النمل: ۲۲}

« آن گاه (دهد) مدتی نه چندان دراز (در غیبت) درنگ کرد، سپس (آمد و) گفت: من به چیزی که تو به آن آگاهی نیافتی، آگاه شدم و برایت از سبا خبری درست آورده ام»

و آن پرنده با اظهار تاسف، شرک گروهی را که خود شاهد آن بوده است، این گونه بیان می کند:

﴿إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَبْلُغُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّيْءِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ﴾ ^{النمل: ۲۳-۲۴}

« من زنی را یافتم که برآنان فرمانروایی می کرد و از همه چیز برخوردار بود، و تختی شگرف داشت. او و قومش را چنین یافتم که به جای خداوند

به خورشید سجده میکردند، و شیطان کار و کردار شان را در نظرشان آراسته جلوه داده بود، و ایشان را از راه (راست) باز داشته بود، و آنان ره یافته نبودند»

به تعصب و غیرت این پرنده برای خداوندی بنگر که چگونه شرک را جرمی بزرگ محسوب نموده و درمقابل آن گروه (خورشید پرست) به اقامه ی حجت می پردازد، و با آوردن خبر آنها برای پیامبر خدا حضرت سلیمان ^{علیه السلام} باعث برگرداندن

آن ها به سوی هدایت و ایمان می شود:

﴿أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُنْشَوْنَ﴾ ^{النمل: ۲۵}

« چرا سجده نکنند در برابر خداوندی که نهان آسمان ها و زمین را آشکار می کند، و آن چه پنهان می دارید و آن چه آشکار می کنید را می داند»

آری، این است غیرت تعصب برای دین پروردگار، بیایید ما هم از این پرنده (چنین غیرتی را) یاد بگیریم!

مورچه ای متعهد و مسؤول در مقابل هموعانش: سپاسگزاری سلیمان ^{علیه السلام} را بنگر آن گاه که مورچه ای او را بدان رهنمون شد، در این آیات تأمل کن:

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُم لَّا يَحِطُمَنَّكُمْ سُلَيْمَنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ فَبَسَّ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَن أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَتِي وَأَن أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَذِّنْ لِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الْمَصْلُوحِينَ﴾ ^{النمل: ۱۸-۱۹}

« تا آن جاکه به وادی موران رسیدند، موری (به زبان حال) گفت: ای موران به درون خانه هایتان بروید سلیمان و سپاهیان شما را نا آگاهانه درهم نکوبند. (سلیمان) از سخن او دهان به خنده گشود گفت: پروردگار مرا توفیق ده بر نعمتی که بر من و پدر و مادرم ارزانی داشتی، سپاسگزار باشم و کاری نیک کنم که آن را بپسندی و مرا به رحمتت در زمره ی بندگان شایسته ات در آور»

آیا تعهد و سازندگی را در این جا

برخواست:

۱۳۹۹ سال

۴۶

مشاهده می کنید؟ آری، مورچه ای این چنین می خواهد هدایت و رهبری هموعان خود را برعهده گیرد، او برای هم نوعانش نگران است و به تنهایی به داخل سوراخ نمی خیزد تا خود را نجات دهد، بلکه در نجات هم نوعانش می کوشد وقتی که سلیمان صدای او را می شنود این گونه دعا می کند: سپاس خداوندی را که با اعطای این نعمات بر من منت نهاد و....

حیات جامعه ی ما به این تعهد و سازندگی وابسته است، تصور کنید که اگر این احساس مسؤولیت در میان ما کاملاً رسوخ کند، بسیاری از مصایب و مشکلات امت مارفح خواهد شد. **مومنی به تنهایی می تواند به اسلام و مسلمانان کمک کند:**

حکایت حباب بن منذر رضی الله عنه را برایتان بازگو می کنم. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حال کشیدن نقشه ی جنگ بدر می فرمود: ((ما این جا می ایستیم در این مکان هم می جنگیم و....)) حباب بن منذر رضی الله عنه گفت: آیا این طرح شما وحی منزل از جانب خداوند است یا نقشه ی جنگی و نظر شخصی شماست؟

وای خدای من! احساس مسؤولیت را که در این پرسش نهفته است، نظاره کنید! مهربانی و آرامش را با ذکاوت و هوش در پرسش خود به هم آمیخته است تاسخن رسول اکرم صلی الله علیه و آله را به صورت غیر مستقیم مورد انتقاد قرار دهد.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: ((خیر) از وحی الهی نیست)، بلکه نقشه ی جنگی و نظر شخصی خودم است)) حباب گفت: ای رسول خدا! اگر طرح شما وحی آسمانی نیست، پس بهتر این است که به مردم دستور دهید تا حرکت کرده و در کنار نزدیک ترین (چشمه ی) آب به مشرکان منزل گزینند، بعدچاه های پشت سرخود را مسدود نماییم و در کنار آن (آخرین چشمه) حوضی (برای استفاده جنگ

جویان خود) بسازیم و سپس بامشرکان بجنگیم آن گاه مامی توانیم از آب بنوشیم ولی آنان نمی توانند (زیر حوض آب پشت سر لشکریان اسلم قرار خواهد گرفت) پیامبر صلی الله علیه و آله رای او را پسندید و فرمود: ((نظر خوبی را بیان کردی)).

بنگری که چگونه با ادب و حکمت و به دور از تجاوز و تخطی، نظر آن کس را که منزلت بالایی دارد مورد انتقاد قرار می دهد! آری، احساس مسئولیت و سازنده بودن حقیقی این چنین است.

قصه ی صحابی بزرگوار نعیم بن مسعود رضی الله عنه را شنوا او در جنگ احزاب مسلمان شد و اسلام آوردن خود را به پیامبر صلی الله علیه و آله اعلام نمود پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود: ای نعیم! تو مردی از ما مسلمانان هستی، در رهایی ما (از این دسیسه ها و نیرنگ ها) کوشش کن)) او رفت و در میان یهودیان و کافران چنان پراگندگی ایجاد کرد که مسلمانان در نهایت به پیروزی رسیدند، این پیروزی نتیجه ی احساس مسؤولیت و التزام یک نفر به جامعه ی اسلامی بود.

می بینید که یک نفر هم (اگر بخواهد) می تواند در آزادی و سعادت جامعه نقش موثری داشته باشد. پس چرا منتظر بمانیم؟ **ساخت مسجد در دانشگاه حرکت فرهنگی است:**

از سال های قبل ادای عبادات به ویژه نماز (در بعضی از جوامع به اصطلاح متمدن!) در ملاء عام، عملی زنده و خجالت آور محسوب می شد، جوانی مسلمان در روز اول ورود به دانشگاه پرسید: آیا مکانی برای ادای نماز وجود دارد؟ دانشجویان دیگر به او گفتند: با این جوانی و کم سن و سالی نماز می خوانی؟! نماز برای کسانی که به سن پیری رسیده اند، کسانی که عمر شان به آخر رسیده اند، اما جوان اصرار داشت که نماز بخواند. آنان اتفاق کوچکی را در زیر زمین دانشگاه به او نشان دادند که در اصطلاح عامه خرابه

ی بیش نبود، جوان به آن جا رفت، پیر مردی را دید که آن جا نماز می خواند، به او گفت: پدر، چرا این جا نماز می خوانی؟ پیر مرد جواب داد: تاکسی مرا نبیند غیرت و مردانگی جوان او را وادار کرد که دست پیر مرد را گرفته به او بگوید: ما در بهترین قسمت دانشگاه نماز را ادا خواهیم کرد. جوان به فضای باز دانشگاه، جایی که دانشجویان مشغول مطالعه بودند، رفت و نماز را در ملاء عام ادا نمود جوانان به او اشاره کرده و او را تمسخر قرار دادند... اما روز دوم پیر مرد هم همراه او نماز خواند... و روز سوم تعداد نمازگزاران به یک صف رسیدند... و در روز های بعد صف های متعددی ایجاد شد دانشجویان حاضر در صف های نماز گفتند: چرا مسجدی نسازیم تا نمازگزاران آنجا نماز بخوانند؟ مدتی بعد نه تنها آن فکر عملی شد، بلکه در دانشگاه های دیگر هم مساجد بنا شد و ساخت مسجد در دانشگاه ها برای اقامه ی شعائر خداوندی به صورت یک فرهنگ (کاملاً مقبول) در آمد.

تصور کنید، احساس مسؤولیت آن جوان برای ساخت مسجد، برایش تاروز قیامت چه پاداش و اجری به همراه دارد و هربار کسی در مساجد دانشگاه ها نماز بخواند، او چه اندازه ثواب می برد!

بعد از تمامی آن چه که گفتیم احساس مسؤولیت و التزام ما در مقابل جامعه ی اسلامی چه اندازه خواهد بود؟

آیا ما هم چنان مانند گذشته خواهیم بود؟ یا برای خدمت به دین مقدس اسلام اقداماتی را انجام خواهیم داد؟ با تحقق آن چه که گفتیم مامی توانیم از جوامع غربی گوی سبقت را برابیم و به یاری خداوند عزت و کرامت گذشته ی خود را باز یابیم، ان شاء الله.

تشکیل

قسمت دوم:

ناصرالدین دریز

طرز العمل های اداری

طرز العمل، سند رسمی است که با تکیه بر مفاد قوانین و مقرره های اداری و لوايح وظايف ادارات، برای تعیین حدود و انجام درست مسوولیت های اجرایی و داخلی سکتورهای مختلف واحد های اداری یک وزارت یا اداره توسط مسوولان ذیربط ترتیب می یابد. طرز العمل، تعیین روشها و مقررات مکتوبی است که به رویت آن مکلفیت های افراد شامل واحدهای مختلف اداره در یک سیستم اداری جنبه اجرایی می یابد.

مطالب مندرج یک طرز العمل مشتمل بر چگونگی انجام فعالیت واحدها، طی مراحل اجرایی، و تعیین حدود مسوولیت های ذینفعان می باشد.

طرز العمل، سلسله مراتب اداری، تسلسل منطقی میان قدمه ها و دایره مسوولیت ها، صلاحیت ها و فعالیت های بخش های مختلف واحدهای اداری و اجرایی یک وزارت یا اداره را مشخص و معین نموده و روابط قانون مند و رسمی بین افراد اداره را جهت کارکرد بهتر و تصمیم گیری های خوبتر تأمین می نماید.

اشکال ساختار تشکیلاتی

ساختار تشکیلاتی، چارچوبی است که مدیریت ارشد برای تقسیم و هماهنگی فعالیت واحدها و کارکنان یک وزارت یا اداره آن را ایجاد می کند.

ساختار تشکیلاتی ادارات مختلف با همدیگر فرق دارند؛ زیرا شرایط محیطی، راهبردها و اهدافی را که اداره ها دنبال می کنند، با هم متفاوت اند.

ساختار تشکیلاتی، الگوهای

تعیین شده برای تأمین روابط رسمی میان افراد یک اداره است.

اکثر ساختارهای تشکیلاتی بر بنیاد عواملی چون: محیط، تکنالوژی، اندازه، استراتیژی اداره و نحوه توزیع قدرت کنترل ایجاد می گردد.

ساختار تشکیلاتی به عنوان سیستمی تعریف می شود که با بهره گیری از آن، سلسله مراتب درون اداره تعیین می گردد. این سیستم، چوکات کلی هروظیفه و سمت را مشخص می کند. در نتیجه، ساختاری به وجود می آید که می تواند به تحقق اهداف اداره کمک کند.

ساختارهای تشکیلاتی انواع مختلفی دارند. هر یک از ساختارهای تشکیلاتی نقاط قوت و ضعف خاص خود را دارند، ولی نظر به نوعیت و ضرورت اداره از یک مدل مناسب استفاده به عمل می آید.

چه بسا از چارچوب های تشکیلاتی صرف برای واحدهای خاص یا دوره های خاصی از فعالیت های اداره می تواند کاربرد داشته باشد.

اگر هدف از کسب و کار، دستیابی به مؤفقت اداره باشد، لازم و ضروری است که از یک نوع ساختار تشکیلاتی مناسب استفاده به عمل آید.

به هر حال، ساختارهای تشکیلاتی اکثر به شیوه های: مرکزی، غیر مرکزی، مختلط، افقی، عمودی، تخصص محور و حمایتی ترتیب و تنظیم می شوند.

ولی به صورت کل، تشکیلات اداری به دو شکل دیزاین می گردد:

۱. بلند: با سطوح مدیریتی و سلسله مراتب زیاد.

۲. هموار: با سطوح مدیریتی و سلسله مراتب کم.

در ادارات امروزی بیشتر سیستم تشکیلاتی هموار مورد توجه قرار می گیرد. در سیستم تشکیلاتی هموار پروسه ها و تصمیم گیری ها زودتر نتیجه می دهد.

در این نوع سیستم نظر به کم بودن سلسله مراتب اداری، مدیران از خواسته های کارکنان زودتر آگاهی یافته و سطح تولید و تورم پارازیت ارتباطات نیز در آن کمتر می باشد.

برای ساختن یک سیستم تشکیلاتی هموار، باید سیستم های سنتی ساختار شکنی گردند. ساختارهای تشکیلاتی هموار، در جهان پیش رفته بیشتر به نظر می خورند.

در ساختارهای تشکیلاتی کشورهای غربی، سطح تصمیم گیری ها از دو یا سه کرکتر فراتر نمی روند. این امر سبب تسریع پروسه های کاری و ارتباط نزدیک سازمانی می گردد.

پیشنهادهای جهت منطقی سازی چارت تشکیلاتی
پیشینه ساختار تشکیلاتی به زمان های قدیم بر می گردد و انسانها در مسیر تاریخ پیوسته کوشیده تا از نیروی بشری بیشترین بهره برداری را برای افزایش کارایی و تولید نمایند.

چگونگی استفاده از نیروی بشری به تدریج در شرکت های بزرگ صنعتی گسترش یافت و آنها دریافتند که چطور می توانند با تغییر ساختارهای تشکیلاتی، سطح کمیت و کیفیت تولید را افزایش بخشند.

اما از سال ۱۹۶۰ به این طرف برنامه های اصلاحات اداری که در برگیرنده روند تقویت و تغییرات سکتورعامه و ساختارهای تشکیلاتی ادارات حکومتی

می شد، بیشتر مورد توجه کشورهای جهان قرار گرفت.

کارشناسان مدیریتی در راستای افزایش ظرفیت دستگاه حکومت و دستیابی به هدف های متوقعه، یک رشته طرح های اصلاحی را جهت منطقی سازی و بهبود چارت تشکیلاتی پیشنهاد دادند که استفاده از این راهکارها سبب تقویت ظرفیت کاری و تولیدی سکتور عامه می گردد.

در بحث زیر هر یک از پیشنهادهای به طور جداگانه مورد بررسی فشرده قرار می گیرد که می تواند، به ویژه مسوولان منابع بشری را در این راستا یاری رساند:

۱. ساختار شکنی (۱۹۶۰-۱۹۷۰)

مسوولان ارشد سکتور عامه جهت بهبود و اصلاح چارچوب تشکیلاتی ادارات مربوطه در مشوره با کارشناسان و مشاوران، طرح ساختار شکنی، سطح شکنی، کوچک سازی تشکیل و کم سازی مصارف اداری را در اولویت برنامه ها قرار دادند. طوری که این برنامه را در دو بخش جنبه اجرایی بخشیدند:

(۱) تغییر ساختار های تشکیلاتی: کارشناسان مدیریتی پیشنهاد دادند که برای افزایش کارایی و استفاده بهینه از نیروی بشری، بهتر است که در قدم نخست ادارات عامه طرح ساختار شکنی و سطح شکنی را روی دست گرفته و ساختارهای تشکیلاتی شان را مطابق نیاز اداره، تقاضای مشتری و شرایط محیطی تنظیم نمایند.

در گام بعدی مسوولان ارشد ادارات باید بکوشند تا با نوآوری ها و ابتکارات بیشتر، ساختار شکنی و سطح شکنی نموده و از قالب ساختار های عمودی و بسته بیرون آمده وبه ساختارهای افقی و باز که بیشتر منعطف تر اند، حرکت نمایند.

زیرا ساختارهای هموار و مسطح که از همه سطوح اداری ورودی دارند، کارایی اداره را افزایش می دهند.

اما در همین حال برخی از کارشناسان معتقد اند که این کار تمرکز قدرت را بر هم می زند. امروز نیز بسیاری از اداره ها به دنبال تعادل

قدرت بین مدیران و کارکنان استند.

(۲) انکشاف مدیریت مالی و اداری: این

مرحله که اکثر شامل بودجه سازی، برنامه ریزی و رشد پروسه های مالی و اداری می شود، از یکسو تشکیلات واحد های اداری ضروری را مطابق شرایط جدید انکشاف و تقویت می نماید. از جانب دیگر، تشکیلات اداره را به گونه ای کوچک می سازد که واحد های موازی و غیر ضروری را منحل نموده و هزینه های مالی غیر لازمی و اداری را به حد اقل ممکن کاهش می بخشد.

مدیریت مالی

کاربرد اصول و مفاهیم اقتصادی برای تصمیم گیری و حل یک مسأله است. مدیریت مالی، در حقیقت همان انکشاف اقتصاد کاربردی است.

مدیریت مالی، مدیریت اقتصادی بنگاه های کسب و کار است. مدیریت مالی، تصمیم گیری مالی در داخل واحدهای اداری و تجاری است.

هدف از انکشاف مدیریت مالی به حد اکثر رسانیدن اعتبار، ارزش و فایده به اداره مربوطه و افزایش ثروت مالک است. تحقق این مهم از طریق بیشتر نمودن سود اقتصادی میسر می گردد که دارای مفهومی متفاوت با سود حسابداری است.

سود اقتصادی و حسابداری از هم فرق دارند، زیرا سود حسابداری هزینه فرصت وجوه را نادیده گرفته و مشمول رویه های حسابداری است که ممکن است جریانهای نقدی واقعی و حقایق امور مالی را نشان ندهد. در حالی که سود اقتصادی درست در نقطه مقابل این مسأله قرار می گیرد.

ویژگی های مدیریت مالی

مدیریت مالی شش ویژگی مهم دارد که عملکرد مدیران بر مبنای آن استوار است:

- (۱) تحلیل درست وضعیت.
- (۲) عملکرد مبتنی بر اصول اقتصادی.
- (۳) از اطلاعات حسابداری به عنوان نهاد ورودی تصمیم گیری ها استفاده کردن.
- (۴) مطالعه چگونگی سرمایه گذاری و افزایش بهره وری از ثروت موجود.
- (۵) تغییر و انطباق پذیری پیوسته با شرایط جدید محیطی و جهانی.

(۶) دیدگاه جهانی و فرمانطقه یی داشتن.

سیر تکاملی مدیریت مالی

مدیریت مالی با سه رویکرد در مسیر تکاملی خود قرار دارد:

(۱) مدیریت مالی آن گونه که در حال حاضر به کار می رود، بر تصمیم گیری استوار است و از ابزار تخنیکی و روش های تجزیه و تحلیل داده ها، کامپیوتر، علم اقتصاد و حسابداری مالی استفاده می کند.

(۲) مدیریت مالی رشته نسبت جدید و از شاخه های علم مدیریت است، ممکن است کار برد آن بعدها توسعه بیشتر یابد. (۳) حرکت مستمر و سرعت فزاینده پیشرفت های اقتصادی، نوید بخش این است که مدیریت مالی در آینده نه تنها نقش مهم تری را برعهده می گیرد، بلکه بر سرعت انکشافی این رشته علمی بازهم افزوده شده و راهکارهای آن راهگشای مدیران اداره هایی خواهد بود که همواره با مسایل و مشکلات تازه به ویژه مالی روبرو استند.

مدیریت اداری

مجموعه ای از فعالیت های روزمره اداری است که مربوط به برنامه ریزی اداری و مالی، ضبط و صدور صورت حسابات و توزیع اسناد فیزیکی و تدارکاتی اداره می باشد.

فعالیت های اداری توسط مدیر اداری انجام می شود. فعالیت های اداری شامل: برنامه ریزی، بودجه سازی، هدایت و هماهنگی خدمات اداری و مالی می باشد.

مدیر اداری باید دارای توانایی

های فکری و جسمی، معلومات عمومی، معلومات تخصصی و تجربی باشد.

"هنری فایول" یک تن از نظریه پردازان این عرصه، مدیریت اداری را به شش فعالیت و چهارده اصل مدیریتی تقسیم بندی نموده است. ادامه دارد...

قرآن

کتاب تأثیر ناپذیر از فرهنگ زمان

قسمت دوم و آخر:

احمد رشاد پاینده

تأثیر در فرایند اقتصادی

قرآن با بیان باید ها و نباید های لازم، (حلال و حرام) تولید ثروت را از راه های نامشروع و بنیان بر انداز نامشروع، مرسوم دوران جاهلیت را تحریم و ممنوع اعلام کرد و راه و روشهای کسب و درآمد حلال و تشکل اقتصاد سالم مبتنی بر کار و تلاش درآمد مشروع را جایگزین ساخت. قرآن حقوق اقتصادی فردی و درآمد مالی برای زن و مرد را یکسان قرار داد و محترم شمرد و برای نجات اقشار آسیب دیده و نیازمند کمک مالی و هم حقوقی را در قانون شریعت اسلام در نظر گرفت تا اجتماع در سایه آن زندگی نمایند، افراد جامعه در فرهنگ اسلام دارای حقوق و وجایی می باشند در قبال اجتماع خویش. از این لحاظ نیز، بر تفکرات و ارزش های اقتصادی اعراب آن عصر اثر مثبت و به سزای گذاشت.

قرآن کریم از جهت فرهنگی و ادبی اثرات مفید و بی شائبه ای در فرهنگ و ادبیات عرب و عجم آن زمان پدید آورده. مانند: هجو، هرزه گوئی، دشنام و زشت سرائی اشعار از تاریخ شعر و فرهنگ و ادبیات عرب رخت بر بست و جای خود را به

اخلاق حکمیت و اندیشه مثبت و سازنده و تعالی مدنیت واگذار نمود.

تأثیر در تشکل نظام سیاسی

قرآن کریم من حیث مرجع حکمیت و قانون نظام حکومت در اسلام معرفی گردید که نفاذ آن به دولت های اسلامی مسئولیت داده شده. و برای پاسبانی از عقیده، عقل، حثیت و ثروت و جان ساکنین سرزمین انسان ها طبق شریعت اسلام سیاست کنند زمام داران. در قبال تفکر جدایی دین از دولت، و نیز تشکل نامناسب مراکز قدرت و سیاست غیر قابل قبول انسانی مبارزه پیگیر نمود و آنرا از اساس مردود و باطل دانست.^(۹)

تا اینجا همه بخشی از اثر گذاری های مستقیم قرآن کریم بر فرهنگ ها بوده است که خود موجب پیدایش تغییرات و تحولات مستقیم و غیرمستقیم در تمامی ابعاد و جوانب زندگی عرب ها و مردم معاصر گردید تا جایی که رفتار و گفتار و پندارهای را از آنان نمیتوان معرفی کرد که تحت تأثیر فرهنگ سازنده و اثرات قرآن کریم قرار نگرفته باشد.^(۳)

دلایل اثر ناپذیری قرآن از فرهنگ جاهلیت

ادله های وافر بر اثر ناپذیری قرآن

کریم از فرهنگ دوران جاهلیت وجود دارد که همه آنها در کتب اسلامی حتی غیر اسلامی مرقوم می باشد که دارای اعتبار و قابل اعتماد هستند، ضمن آنکه برخی از آنها به مسلمانان اختصاص ندارد و اشخاص غیر معتقد به اسلام و قرآن را نیز می تواند به قبولیت اثر ناپذیری قرآن از اندیشه و فکر جاهلیت متقاعد کند. که با استناد دلایل به آن می پردازیم:

۱- ناسازگاری دیدگاه قرآن در باره جاهلیت

در لابلای مفاهیم که فوقاً بیان نمودیم واضح است که قرآن کریم از نظر عمومیت و کلیت، نه جزئی، خود با نگاه منفی به دوران پیش از اسلام می نگرد، به باور قرآن کریم انسان های عصر جاهلیت و اهل آن زمانه به طور غالب و اکثری گمراه بودند و در بربریت به سر می بردند، فضای عمومی جامعه ای جاهلیت فضای ستم، زور گوئی و پر از دهشت جهل و تاریکی ها بود از نور چراغ هدایت به دور بودند. بدیهی است آنچه از باورها، رفتارها، آداب و رسوم و دانش و بینش هایکه در این دوران ظلمانی شکل می گیرد و در میان آن طیف مردم اکثراً انسان های جاهل و خرافی را پدید می آورد. و با استناد آیین های الهی و فطرت انسانی و عقل سلیم مجاز و پسندیده نیست، به هیچ

خداوند رحمن می فرماید:
﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُتْرَانَ وَلَوْ كَانَتْ مَعَهُ عِزَّةٌ إِلَّا لَجَعَلُوا فِيهِ آخِذِينَ كَثِيرًا﴾ النساء: ۸۲

آیا در قرآن نمی اندیشند؟ اگر از جانب غیر خداوند می بود به طور قطع در آن اختلاف بسیاری می یافتند.^(۳)

۲- چگونگی برخورد قرآن با فرهنگ ها

آیات مختلف قرآن کریم که در باره فرهنگ زمان نزول سخن می گوید و نیز ویژگی های مختلفی که از این فرهنگ در کتاب های مختلف تاریخی، تفسیری، ادبی و غیره وجود دارد، روشن می سازد که فرهنگ زمانه گونه های مختلفی دارد لذا برخورد متفاوت قرآن با هرگونه را در پی آورده است؛ بنابر این برخوردهای ناهمآهنگ قرآن با فرهنگ معاصران به معنای تناقض و تفاوت در برخورد نیست؛ بلکه به معنای متفاوت بودن گونه های فرهنگ زمانه است.

در این قسمت این گونه ها و چگونگی برخورد قرآن را بصورت فشرده به بررسی میگیریم:

برخورد حذفی و نكوهشی با فرهنگ جاهلی

قرآنکریم در زمانی شرف نزول می یابد که بخشی مهم و پررنگی از فرهنگ زمانه، آگنده از جاهلیت بود، لهذا آن دوران به طور کلی در قرآن کریم، ادبیات و تاریخ عرب (زمان نزول و در زبان قرآن کریم) دوره جاهلیت نامیده شده است.

نارضایتی مکرر و انکار ناپذیر پیچیده قرآن از مولفه های مختلف فرهنگ حاکم بر زمان نزول بیش از هر چیز، به همین بخش از آن فرهنگ مربوط می شود.

آنان که شناخت منصفانه و درستی از قرآنکریم و دین اسلام دارند، بدون ابهام این را می پذیرند که برخورد قرآنکریم با

توحید، نبوت و معاد قرآن پیراسته و منزّه از جهل و خرافه است. اخلاق قرآنی پاکیزه از اخلاق جاهلیت میباشد و باید ها و نبایدهای آن ناهمخوان با باید ها و نبایدهای تحکیم و حاکمیت برمعاصران بعثت میباشد. در قرآن کریم آمده است: نازل گردیده است (تا سه کار مهم را در مورد عرب جاهلی انجام دهد، باور شرک آلود آنان را از بت پرستی آزاد سازد، عقل و خردشان را از خرافه ها و امور خلاف برهاند و اراده آنان را از بندگی شهوت نجات دهد).

رفتار ها و باور های آن فرهنگ ها سخن در میان آوردیم و بحث کردیم مقصود باور ها و رفتار هایی بود که رو در روی دیدگاه کلی قرآنکریم قرار نگرفته بود و نگیرد، یعنی رفتار ها و باور هایی که یا برگرفته از فرهنگ غیر منحرف و تحریف نشده اهل کتاب بوده اند و باشند و بخش دینی فرهنگهای زمانه خویش را تشکیل دهند، و یا به فطرت خدا خواسته و حق جوی آدمی و عقل سلیم هوشیار و بیدار مطابق فطرت بشری استوار و متکی باشد. پیداست که تنها در این دو صورت امکان جمع آنها میرود، بلکه ضرورت آن وجود دارد و دراین صورت جمع آن کدام ایرادی ندارد و اشکالی به نظر نمی رسد، ولی آنچیزی اشکال دارد و دلیل که ناهمآهنگی با احکام آیات قرآنی داشته باشد باز محال است که اعمال و عقایدی نادرست و جاهلانه را تعریف نموده آنگاه بیاید همه یا برخی از آنها را بپذیرد. تفکر و اندیشه ای چنین چیزی به معنای وجود اختلاف در متن قرآنکریم می باشد. و آن چیزی است که قرآن به صراحت از خود نفی می کند.

روی قابل اعتماد، پیروی و پذیرش نمی باشد.^(۳)

چگونه می توان پذیرفت که قرآن مجید دورانی را به جاهلیت و گمراهی آشکار نام ببرد، فرهنگی را که به جاهلیت، هلاکت آفرینی فریاد زند. و بعد باعث گمراهی بشریت بداند، و پیروان خود را از آنها بر حذر دارد که مانند آنهايي که توصیف شده اند باشند و همچنان از پیروان خود بخواهد که جاهل نباشند، گمراهی اختیار نکنند، و به سوی هلاکت نروند و بعداً قرآنکریم آنگاه خود آمده مؤلفه هایی از فرهنگ زمانه را که از آن جهت که جاهلانه و مواصفات مذموم تعریف شده، بیاید بپذیرد و برآن مهر تأیید بگذارد و به آن رضایت نشان دهد محال است و خیال!

بنابر آن اگر هیچ دلیل دیگری در کار نباشد، میتوان با نگاهی گذرا به دیدگاه کلی قرآن در پیرامون فرهنگ جاهلی، می توان پی برد که این کتاب مقدس نمی تواند بپذیرد و نباید مؤلفه هایی که هرچند ناچیز و اندک فرهنگ جاهلیت را تأیید و امضا کند و حتی در برابر جاهلانه بودن و بطلان آن سخنی نگوید.

فراموش نشود، اگر پیش تر از این در مورد امکان جمع بین دیدگاه کلی قرآن در باره فرهنگ زمانه و پذیرش پاره ای از

این بخش، حذفی و نکوهشی است و در آن بخش، میان فرهنگ زمانه و آموزه های قرآنی هیچ همانندی در میان قابل تصور نیست.

دلایل متعددی در مورد برخورد حذفی قرآن با بخش جاهلانه فرهنگ زمانه وجود دارد که مهمترین آنها قرار ذیل است:

اول - حقانیت قرآن

هیچ عاقلی در باره باطل بودن فرهنگ آکنده از جاهلیت تردید ندارد. اما وجود این گونه از فرهنگ زمانه های تاریک در قرآن به معنای راه یافتن باطل در آن است و خداوند ﷻ راه یافتن چنین اباطیل را به کتاب آسمانی خویش مردود دانسته چون حفاظت از قرآن کریم را خود ضمانت نموده است.

(۱: فصلت، آیه، ۴۱ و ۴۲).

دوم - فارق حق از باطل:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ الفرقان: ۱

ترجمه: والا مقام و جاوید ذاتی آن ذاتیست که فرقان، (قرآن کریم که در این مفهوم به معنی جدا سازنده حق از باطل است) را بر بنده ای خود (محمد) نازل کرده است، تا بیم دهد (از عذاب الهی) و پیام قرآن کریم را به گوش ایشان برساند. (۱: فرقان، آیه، ۱) کلمه الفرقان مصد راست و به معنی جدا کردن میباشد در اینجا به عنوان اسم فاعل به کار رفته و به معنی جدا سازنده حق از باطل است. مراد آن قرآن است. (چون حق و باطل را جدا و فرق آن دو را از باطل فاصله می دهد. (۱۰)

روشن است که صدق فردی از افراد باطل، در فرهنگ حق (قرآن کریم)، نه پذیرفته است.

سوم - دوری قرآن از کجی:

آموزه ها و باورهای قرآنی در تمام ابعاد اعتقادی، اخلاقی و

احکامی، مخالف آشکارا با مولفه های جاهلیت دارند. توحید، نبوت و معاد قرآن پیراسته و منزله از جهل و خرافه است. اخلاق قرآنی پاکیزه از اخلاق جاهلیت میباشد و باید ها و نباید های آن ناهمخوان با باید ها و نباید های تحکیم و حاکمیت بر معاصران بعثت میباشد. در قرآن کریم آمده است: «نازل گردیده است» تا سه کار مهم را در مورد عرب جاهلی انجام دهد، باور شرک آلود آنان را از بت پرستی آزاد سازد، عقل و خرد شان را از خرافه ها و امور خلاف برهاند و اراده آنان را از بندگی شهوت نجات دهد. (۳)

نتیجه گیری

از مجموع مطالب گفته شده، به این نتیجه می رسیم که دیدگاه اول دلیلی برای اثبات آن وجود ندارد و مثال ها و نمونه هایی را که ذکر کردند وافی به مطلب نیست و نهایت این دیدگاه انکار مؤدبانه قرآن است یعنی قرآن را از زندگی علمی و عملی انسان کنار بزنیم ولی دیدگاه دوم راه اعتدال می پیماید و صحیح است؛ یعنی، قرآن کریم عناصر فرهنگی مثبت عرب را که ریشه در ادیان ابراهیمی داشته احیا نموده و به رشد و پیرایش آن ها پرداخته است. البته این بدان معنی نیست که قرآن تحت تأثیر منش ها و فرهنگ جاهلی قرار گرفته یا مطالبی را از جامعه عرب وام گرفته باشد، بلکه در مواردی مماثلت در کنش های اندیشه وی دیده شده است این احیای سنن ابراهیمی و الهی بوده مثل انجام عبادت حج که امروز همه ای مسلمانان آنرا انجام می دهند، چنانچه که در قدیم الایام نیز هم انجام می دادند.

قرآن کریم با عناصر فرهنگ جاهلی عرب که غیر معقول، ناعادلانه و مخالف شریعت بوده به ستیز برخاسته و آن ها را نفی کرده است.

اما استفاده از برخی کنایه ها، استعاره ها، ضرب المثل ها و لغات رایج را نیز برای تفهیم مقاصد خود به استخدام در آورده است، البته این قسم سوم استخدام فرهنگ برای بیان مقاصد است و بدان معنا نیست که عناصر غلط و لوازم کلامی و خطاهای علمی آن ها را تأیید کرده باشد، بلکه از آن ها به صورت عناوین میسر و درک مفهوم استفاده کرده است برای افهام انسانها.

منابع:

۱. قرآن کریم
۲. بدوی، عبدالرحمان، دفاع از قرآن در برابر آرای خاور شناسان، ترجمه: حسین سید، چاپ اول، مشهد، به نشر، ۱۳۸۳، ث ۴۰۲.
۳. رستمی، حیدر علی، پژوهشی در نسبت میان قرآن و فرهنگ زمانه، تهران، نشر، پژوهشگاه حوزه دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۹۲، ص ۲۳۹-۲۷۱-۲۷۵.
۴. علی اکبر دهخدا، ۱۳۷۴، لغت نامه دهخدا، ص ۱۸۳۷.
۵. قطب، سید، ۱۳۸۹، فی ظلال القرآن، جلد چهارم، تهران، نوبت چاپ سوم، نشر: احسان، ۱۴۶.
۶. مجله آریانا، مجله علمی، سه ماهه، دور سوم، شماره (۴) سال ۱۳۹۵ شماره مسلسل ۳۲۳، ص ۶۴.
۷. مصطفوی التحقیق فی کلمات القرآن الکرم، ص ۱۷.
۸. ویل دورانت، تاریخ تمدن، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، انتشارات اقبال، ۱۳۴۳، ص ۴۰۱.
۹. مخلص، عبد الرؤف، ۱۳۸۱، تفسیر انوار القرآن، چاپ اول، جلد ۶، چاپ دقت، ص ۱۵۹.

توانمندسازی زنان از دیدگاه اسلام

الحاج مولوی غلام محمد "جویا"

افکار ملت های پیش از آن فرق و تفاوت دارد. دین مقدس اسلام از این دیدگاه حقوق و وظایف برای زن قائل است. که حد وسط بین افراط و تفریط و در این مورد ثابت و غیر متغیر است. و زیر بنای تفکر اسلامی در برابر زن به حساب می آید. و آنرا ملاحظات خارج از خود در نظر نگرفته است. تا در معرض تغییر و تبدیل بوده است. لذا دین مقدس اسلام دیدگاه مردم به زن را در جهت درستی قرار داده و پیوند میان زن و مرد را بر اساس مساوات و برابری انسانی قرار داده هردو را دو شاخه یک تنه واحد به حساب آورده و این تفکر پوچ را که زنان ذاتاً از مرد منحط تر است درهم ریخت و باطل ساخت و مشارکت هردو را در اخوت بشری و وحدت معنی انسانی بیان داشت.

چنانچه الله ﷻ در قرآن مجید می فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلَكُمْ شُعَبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُ﴾
الحجرات: ۱۳

ترجمه: (ای مردمان: ما شما را از مرد و زنی آفریده ایم و شما را تیره تیره و قبیله قبیله نامیده ایم تا همدیگر را بشناسید بی گمان گرامی ترین شما نزد الله ﷻ متقی ترین شماست) الله ﷻ درین آیه اخوت و پیوند نسبی میان زن و مرد را مقرر داشته و هردو را به لفظه «الناس» که شامل همه افراد انسان است. خوانده است که همه را از یک پدر و مادر

مختلف انسانی و جنسی دختر بودن، همسر بودن، مادر بودن و عضو جامعه بودن آنانرا ملحوظ نموده است. ما منکر آن نیستیم که در زمانهای مختلف برخی از مسلمانان به نام دین بر زن ظلم روا داشته و او را از حقوق مسلم آموزشی مسائل دینی و زندگی و رفتن به مراکز عبادت و تعلیم محروم کرده اند. و او را در انتخاب شریک زندگی مورد رضائیت خاطرش آزاد نگذاشته اند. و با اجبار او را در انتخاب شریک زندگی به خانه نشینی مجبور کرده اند. ولیکن این امور از عدم شعور صحیح دینی سرچشمه گرفته است. و جنبه عمومی ندارد و همواره علماء و دانشمندان و مسلمانانی بوده اند که منکر این اوضاع بوده و برای رفع آن چالشها تلاش نموده اند. و سعی تلاش من در این مقاله علمی اینست که مسائل حقوقی توانمند سازی زنان از دیدگاه اسلام را با آیات قرآن و اندیشه ها و بینش فقها و دانشمندان سلف صالح عرضه کنم. که دلیلی است بر اثبات (شخصیت زنان) و متوجه شدن بدان به گونه مساوی با مرد جز در مواردی که سرشت طبیعی هریک از آن دو با توجه به وظایف اندام ها یا نظر به وظیفه های ویژه هریک، حکم به اختلاف آن دو میشود، که در این صورت هر یک باید به چیزی به پردازند که برای آن آفریده شده اند. بدون اینکه سرشت ویژه خویش را فاسد یا به تکلف با همدیگر تشبه نمایند.

بناءً توانمندی حقوقی عمومی زنان را بطور نسبی به تناسب حوصله مقاله علمی و جایگاه آن پیرامون مسائل ذیل مورد بررسی قرار دادم که عبارت اند از:

۱_ حق انسانیت زن: دین مقدس اسلام از جنبه (نظریه انسانیت زن) با همه ادیان و

(الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد خیر خلقه و علی آله و اصحابه و التابعین لهم باحسان الی یوم الدین)

و بعد: ما می دانیم که زنان نصف جامعه انسانی را تشکیل میدهند. اگر چه از حیث آمار نصف جامعه هستند و لیکن از حیث تاثیر نصف مهم تر جامعه اند؛ چون به حقیقت تاثیر مثبت و منفی آنان روی شوهران، فرزندان و سایر افراد خانواده غیر قابل انکار است. و نقش بسیار اساسی را به عهده دارند. شاعر دره نیل در کتاب تحت عنوان (زن در اندیشه اسلام) می گوید: (الام مدرسة اذا اعدتها: اعددت شعبا طيب الاعراق).

ترجمه: مادر مدرسه ای است که هرگاه آنرا نیکو بسازی و مهیا نمایی یک ملت پاک نهاد را ساخته ای. لذا علماء، دانشمندان، رهبران، معلمان و مسؤولان تربیتی جامعه مسائل مربوطه به زن را بسیار مورد اهمیت قرار داده اند. و جامعه را به کرامت، عدالت و رفع ستم نسبت به زنان خوانده اند تا زنان بتوانند در مسایل آموزشی، تربیتی و مسایل متناسب با طبیعت و سرشت و شخصیت اجتماعی و توان جسمی و روحی و تحمل مسئولیت های ویژه خویش و انتخاب همسر و تشکیل خانواده و کانون زندگی مشترک منصفانه به حقوق مسلم و متناسب خویش دست یابند.

قانون الهی ما قرآن کریم به نیکو ترین و مناسب ترین وجه کرامت و عدالت نسبت به زنانرا بیان داشته و آنانرا از ستم جاهلیت و ستم پیشگان نجات داده است. و عادلانه جنبه های

آفریده است. و هردو نسبت به هم شیفته و همتا به حساب می آیند که پیامبر ﷺ می فرماید: (انما النساء شقائق الرجال) سنن دارمی ج ص « ۱۹۰ » مسند احمد « فتح الربانی » ج ۲ ص ۱۱۶ ابو داود « ۱ » ۱۶۲ .

ترجمه: (به راستی زنان همتای مردانند).

اخوت و اشتراک نسبی مقتضی مساوات است ، چون یکی از دو شقیق در نسبت به پدر و مادر بهره بیشتری ندارد و به قول بهی الخولی زن بدون کم و زیاد در نسب با مرد مساوی است . الاسلام و المرأة المعاصرة ص : ۲۰

برای تاکید بر این مساوات و تکافؤ انسانی میان آن دو بهتره هریک از نظر کرامت نزد الله ﷻ منوط به تفاوت در تقوی و انجام اعمال صالحه قرار داده است . نه دایره انسانیت ، چون انسانیت هردو یکسان است . آنچه که نزد الله ﷻ معیار بزرگی فردی بر دیگری میشود . تنها و تنها تقوا و اعمال صالحه است نه زن بودن و یا مرد بودن (چنانچه الله ﷻ میفرماید : **إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ**) وقتی که الله ﷻ مرد و زن را از یک اصل واحد آفرید زن را به عبث و بدون فایده نیافریده است بلکه الله ﷻ نقص مهم انسانی زن را بیان فرموده است :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (الاعراف : ۱۸۹)

ترجمه: (او آن کسی است که شما را از یک جنس آفرید و همسران شما را از جنس شما ساخت تا شوهران در کنار همسران بیاسایند) بلکه آرامش و اطمینان روحی آن دو به کمک همدیگر یکی از اهداف این آفرینش قرار دارد تا به کمک همدیگر این کره زمین را آباد سازند ، زن را آفرید تا شریک زندگی مرد باشد . و آرامش و فراغت خاطر خویش را با وی به دست آورد .

محبت و مودت آن دو باهم نعمتی است بزرگ که خداوند ﷻ بدان بر مردان منت

نهاده است . و این خود جای پند و عبرت است که می فرماید .

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (الروم : ۲۱)

ترجمه: (و یکی از نشانه های قدرت خدا این است که از جنس خود تان همسرانی را برای شما آفرید تا در کنار آنان بیارامید و بین شما و ایشان مهر و محبت انداخت ، مسلماً در این گونه خلقت نشانه ها و دلایلی بر عظمت و قدرت الله ﷻ برای افرادی که می اندیشند) به خاطر همین اشتراک در عنصر انسانی است مرد را والد (پدر) و زن را والده (مادر) نامیده اند .

و این یکی از توانمند سازی حقوقی مادران و زنان است که در جامعه عمل را می خواهد .

۲_ حق تعلیم و آموزش زنان : هر فرد یا شخص از قرآن مجید و سنت نبوی ﷺ اطلاع داشته و آشکارا می داند که بنابر دلایل قوی ، دین مقدس اسلام خواستار فراگیری علوم و معارف مختلف دینی و علوم طبیعی بوده چنانچه پیغمبر ﷺ می فرماید : (طلب العلم فريضة على كل مسلم) . ابن ماجه ۸۱ سیوطی ص ۲۰ ایه ۱۳۱

ترجمه: (طلب علم و دانش برهر مسلمانی فرض است) کلمه مسلمان برای مرد و زن عام است همان گونه که الله ﷻ در ۲ ستایش علم و علماء می فرماید : **هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ** (الزمر : ۹)

ترجمه: (آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمیدانند مساوی اند ؟)

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ (فاطر : ۲۸)

ترجمه: (تنها بندگان دانا و دانشمند از خدا می ترسند) . **يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ** (المجادلة : ۱۱)

ترجمه: خداوند ﷻ به کسانی از شما که ایمان آورده اند و از علم بهره مند هستند درجات بزرگی میبخشد .

بلکه اولین آیه ای که بر پیامبر ﷺ نازل شد علم را از نعمت های الله ﷻ برای انسان و از دلایل قدرت الله ﷻ می داند

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (العلق : ۳ - ۴)

ترجمه: (بخوان که پروردگار تو کریم ترین کریمان است . همان کس که به وسیله قلم علم آموخت) .

این آیات قرآن مجید و حدیث پیغمبر

رحمت ﷺ عامند و شامل مرد و زن میشوند ؛ چون خطاب به صیغه مذکر شامل زن نیز میشود مگر این که تخصصی از نص و اجماع و یا ضرورت طبیعی آنرا استثنا کند . چون زنان از حیث تکلیف شقایق نظیر مردانند و در این خلاقی نیست که هرگاه زنان و مردان در حکمی باهم شریک باشند . خطاب یا خبر به صورت تغلیب به صیغه مذکر می آید . (نداء للجنس الطیف ص ۱۰ و آثار ابن بادیس ج ۲ ص ۲۰۱) .

و پیغمبر ﷺ بنابر درخواست زنان روز معین را برای تعلیم و نصیحت دادن آنان اختصاص داد و در باره کنیز گفت : (ایما رجل كانت عنده وليدة فعلمها فاحسن تعليمها و ادبها فاحسن تاديبها ثم اعتقها و تزوجها فله اجران) (بخاری ج ۱ ص ۳۴ و ۶ - ۱۲۰) .

ترجمه: (هر مردی که کنیز داشته باشد و او را نیکو تعلیم دهد و نیکو پرورش نماید ، پس آزادش کند و با وی ازدواج نماید الله ﷻ دو بار به وی پاداش ثواب میدهد) .

وقتی که توجیح و رهنمایی اسلام نسبت به کنیز و جاریه چنین باشد . پس درباره زن آزاده چگونه است ؟!

در خبر صحیح از شیفا بنت عبدالله آمده است . که گفت : من نزد حفصه همسر پیامبر ﷺ بودم که پیامبر ﷺ وارد شد و گفت : (الا تعلمین هذه رقیة النملة کما علمتیها الکتابة) فتح الربانی ج ۱۷ ص ۱۷۹ .

ترجمه: (چرا همانگونه که کتابت را به وی آموخته اید ، ورد نمله (مورچه) را نیز به وی نمی آموزی ؟)

اینکه پیامبر ﷺ آموزش کتابت را برای حفصه پسندیده است دلیل بر آن است که شامل همه زنان مسلمان نیز میشود .

زنان نیز مانند مردان باید از سرچشمه علم و معرفت بنوشند تا ذهن و فکر شان روشن و افق دید شان گسترش یابد و احساس مسئولیت کنند و همه وظایف و تکالیف خویش را در برابر شوهر ، منزل ، فرزندان و جامعه به نیکویی فرا گیرند . لذا دعوت اسلام به تعلیم زنان سبب گردیده است که زنان برجسته بسیاری در عرصه علم و

معرفت بدرخشند و نام آنان در لابلای کتب سیره و تاریخ در دنیایی زنان درخشان است. و ازین رو میفهمیم که دین مقدس اسلام به طور عموم راه رسیدن به مراتب علم و معرفت و فقه در دین مقدس اسلام را هموار ساخته است. به دلیل وجود زنان بسیار مشهوری که در این میدان گام نهاده اند. اما اینکه امروز میبینیم که جهل و نادانی و دوری از علم و معرفت در میان زنان مسلمان شیوع دارد، ناشی از انحراف مسلمانان از تعالیم و مبادی و اصول است که دین مقدس اسلام درباره بخش های تعلیم و تربیت برای زنان نهاده است همچنین ناشی از ضعف سطح علمی مردان مسلمان بعد از سقوط دولت عباسی ها به سال ۶۵۶ بوده است و توانمندی زنان را در تعلیم و تربیه و آموزش شان آرزو مندیم دولت و ملت مسلمان مسئولیت خود را ادا نماید.

۳_ حق توانمند سازی کاری زنان: بر اساس آموزه های قرآن مجید هر مرد و زن حق کار با عزت و حرمت را دارند. چپ اینکار برای کسب درآمد باشد و یا به صورت رضا کارانه! ثمر هرکار به کسی تعلق میگیرد که کار را انجام داده است. بدون توجه به اینکه مرد است و یا زن چنانکه قرآن مجید در آیه ۳۲ سوره نساء به آن اشاره کرده است.

﴿وَلَا تَمْنُنَ مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَسَأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾^{النساء: ۳۲}

ترجمه: (برای مردان از آنچه به اختیار کسب کرده اند بهره است و برای زنان نیز از آنچه به اختیار کسب کرده اند بهره است).

اللَّهُ نیرو و وسایل ادراک را همانگونه که به مردان داده است، به زنان نیز داده است. تا آنرا به کار گیرند نه اینکه مهمل بگذارند؛ چون اهمال این نیرو ها بازی و بخشش الله ﷻ و کوتاهی و تقصیری است؛ در حالیکه خداوند ﷻ زن را از تکالیف شرعی معاف نداشته و عدم شایستگی زن برای کسب ضروریات زندگی مستقیماً ضایع کردن حق و

حقوق وی است در این دار تکلیف و مسؤولیت چنانچه الله ﷻ فرموده است.

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾^{المدثر: ۳۸}
ترجمه: (هر نفس در گرو کسب اعمال خویش است) زیرا که مرد مسئول تمام چیزهای باشد که به وی اختصاص دارد. همه حقوق خود را در استفاده خود قرار میدهد. و دیگر زن در نظر وی هیچ بهره ندارد. مگر اینکه او مانند حیوان لطیفی میشود که صاحبش از روی تفضل و به خاطر تسلی خاطر خویش ملزومات و کفایت زندگی وی را میدهد. لذا قول به انحصار وظیفه زن به خانه داری نوع خیال خام است و حجابی هست مانع از دیدن حقیقت. ^{تحریر المرأة فی الاسلام و المرأة المعاصرة ۲_ المرأة بین الشرع والقانون.}

چنانچه مسئله تصدی شغل محتسبی بازار از جانب شیقای بنت عبدالله در زمان خلافت عمر ابن الخطاب خود دلیلی بر جواز شغل زن در خارج از منزل است. و همچنین سمیرا بنت نهیک اسدی که محضر پیامبر ﷺ را دریافته بود، در بازار امر به معروف و نهی از منکر میکرد و خلاف کاران را با تازیانه های که در دست داشت تنبیه مینمود. و همچنین بسیاری از زنان به صدور فتوا و نشر علم میپرداختند، به ویژه زنان پیامبر ﷺ که علاوه بر آن بعضی در جنگ و جهاد نیز شرکت میکردند. و گاهی رهبری جنگ را نیز به عهده داشتند. همانگونه که در جنگ جمل برای عایشه صدیقه ام المومنین پیش آمد.

چنانچه جواز وکالت زن و وسیع شدن او برای مرد خود دلیل آشکاری است بر جواز کسب و کار زن در وظایف عمومی که فعلاً وکلای زن در پارلمان ها میباشد.^{المرأة بین الشرع والقانون.}

۴_ پیشنهاد برای توانمند سازی زنان و نوزادان: باید گفت: که دین مقدس اسلام هرگاه حکمی را دستور میدهد. قطعاً این هدایت برای جلب مسلحت جامعه و یا دفع مفسده از آن است. و ازین دیدگاه اهداف ماندن زن در خانه در زمینه نفع فرزند و دفع ضرر و زیان از آن نوزاد و مادر است که در ضمن اشاره به نکات زیر

مشخص میگردد.

هویدا است که: ازدواج توام با انجام اعمال دشوار است، لذا اسلام مقرر فرموده است. که مرد به کارهای خارج از خانه بپردازد و آنها را کفایت کند. و زن به کارهای داخل منزل و تربیت فرزندان و نوزاد مشغول گردد. تا هریک در انجام اعمال خود به تخصص فطری خویش عمل کنند و زن این امکان را بدست آورد که در زمینه بدست آوردن وظایف مادری پخته گردیده و آماده تولد فرزند و تربیه و شیر دادن آنرا داشته باشد. و در زیر فشار و مقتضیات کار های دیگر بیرون از خانه آن زن فرسوده و ناتوان نگردد چون از نظر طبیعی و علمی به اثبات رسیده است. که مادران در دوران شیردهی و نوزاد آوردن از نظر روحی جسمی و رنج های کار بیرونی از خانه در تربیت، نظافت، صحت و شیر دادن مادر طفل نوزاد را صدمه وارد می نماید. روی این مطلب پیشنهاد میگردد که در باره میعاد رخصتی مادران نوزاد از سه ماه به شش ماه که میعاد متناسب برای صحت و سلامتی طفل در خوردن از شیر مادر و غذای دیگر مواجه میشود و صحت یابی هرچی بهتر مادران از میعاد وضع حمل و صحت یابی کامل آنان بهره مند شده که هم مادر صحتمند و هم طفل صحت و نیرومندی در آن میعاد شش ماه از تربیه، تغذیه از شیر مادر که در آن مصلحت اطفال و سلامتی مادران را میتوان بدست آورد و امید است که مورد قبول کارگزاران کار و مزد قرار گیرند.

در فرجام کلام از بارگاه رب العزت آرزو مندیم که صلح فراگیر و دوامدار و همه جانبه در پیای بین دولت و طالبان و نیرو های مخالف دولت جامه عمل پوشیده دوری و نفاق ما به وحدت و برادری امنیت و رفاه همگانی و توانمندسازی معنوی علمی، اقتصادی، حقوقی، اجتماعی همه افراد جامعه مخصوصاً قشر مظلوم محروم جامعه یعنی زنان توجه به عمل آید. و من الله التوفیق

کارکردها و گزارش ها

خبرنگار: حاجی توکل بخشی

معرفی محترم محمد قاسم علیمی سرپرست جدید وزارت ارشاد، حج و اوقاف

طی محفلی که به این مناسبت در تالار مجتمع حجاج زون مرکز دایر گردید بود، قانون پوه استاد محمد سرور دانش معاون دوم ریاست جمهوری، داکتر فضل محمود فضلی رئیس عمومی اداره امور ریاست جمهوری، وزرای اسبق این وزارت، مولوی لودین سرپرست شورای سرتاسری علمای کشور، داکتر عبدالصیر انور وزیر عدلیه، رئیس بعثه الازهر و اساتید آن در کابل، عده یی از اعضای کابینه جمهوری اسلامی افغانستان، وکلای مجلسین، علمای کرام، جوانان، دکتور امین الدین مظفری معین مسلکی، استاد تاج محمد مجاهد معین اداری و مالی، هیئت رهبری و کارمندان وزارت ارشاد، حج و اوقاف اشتراک نموده بودند. ابتدا محفل با آیاتی چند از کلام الله مجید توسط شیخ القراء و المجدین استاد برکت الله سلیم قرائت گردید.

سپس دکتور امین الدین مظفری ضمن خوش آمدید به مهمانان از کارکرد های مولوی عبدالحکیم منیب قدردانی نموده و سرپرست جدید این وزارت را خیر مقدم گفته و موفقیت های مزید را در امر پیشبرد و انسجام امور این وزارت از خداوند متعال استدعا نمود. جهت سپاس گزاری از کارکرد های مولوی عبدالحکیم منیب تقدیر نامه ای به ایشان تفویض نمودند. به همین ترتیب داکتر فضل محمود فضلی ضمن قرائت حکم ریاست جمهوری در رابطه به انتخاب فضیلت مآب محمد قاسم حلیمی به حیث سرپرست وزارت ارشاد، حج و اوقاف برای موصوف موفقیت های زیادی را آرزو نمود.

بعداً جلالتماب استاد سرور دانش سخنرانی نموده ضمن سپاسگزاری از کارکرد های مولوی عبدالحکیم منیب وزیر اسبق وزارت ارشاد، حج و اوقاف روی بخش های مختلف مرتبط به وزارت بحث نموده و از سرپرست وزارت خواست تا با درایت و مدیریت سالم بخش های ارشاد، حج و اوقاف و همچنان امور انسجام علمای کرام را بهبود بخشیده و آنها را در صدر فعالیت های خویش قرار دهد. وی افزود: دولت جمهوری اسلامی افغانستان همیشه سعی بعمل آورده است تا به جایگاه و ارزش علمای کرام ارج گذاشته شود، که به همین خاطر تعداد یکهزار بست جدید از طرف مقام عالی ریاست جمهوری برای علمای کرام اختصاص یافته است و از رهبری وزارت خواست تا در استخدام علمای شایسته و واجدین شرایط بست های امامت سعی اعظمی بخرچ دهد. به تعقیب آن مولوی عطاالله لودین سرپرست شورای علمای کشور صحبت نموده ضمن تبریکی کرسی وزارت برای فضیلت مآب حلیمی و علمای کرام در رابطه به موضوعات ارشادی و اوقافی بحث مفصلی را ارایه داشتند.

سپس مولوی عبدالحکیم منیب ضمن تبریکی به جانب محترم حلیمی دست آورد های ۱۸ ماهه از جمله: الکترونیک سازی پروسه حج، ایجاد کمپیوتر لب برای مساجد، اخذ (۲۰۰۰) بست امامت، خارج ساختن زمین های اوقافی از چنگال غاصبین، به مصرف رساندن بودجه وزارت و غیره را مفصلاً پیشکش نموده و همکاری خویش را با سرپرست جدید این وزارت در رابطه به توسعه و بهبود امور وزارت اعلان نمود.

وی از مقام عالی ریاست جمهوری در رابطه به تعیین محترم حلیمی شخصیت نیک نام، متجرب و کار فهم تشکری نموده و گفت اطمینان دارم که به مدیریت عالی می تواند امور این وزارت را توسعه دهد.

ایشان در قسمتی از سخنان خویش از مقام عالی ریاست جمهوری تقاضا نمودند تا در مورد علمای کرام توجه بیشتری نماید و ایشان را به مقام های بلند دولتی توظیف نماید.

در اخیر استاد محمد قاسم حلیمی ضمن عرض خوش آمدید به مهمانان از کارکرد های وزرای اسبق این وزارت ابراز قدردانی نموده و تلاش های آنها را در بهبود امور این وزارت ستوده و روی عملی ساختن موضوعات ذیل چنین ابراز نظر نمود:

ارتقای ظرفیت علما:

همانطور که بخش های دیگر مسلکی و اداری به ارتقای ظرفیت ضرورت دارند، علمای کرام نیز به ارتقای ظرفیت و بازدید از کشور های اسلامی، فراهم سازی زمینه تحصیل، تبادل نظر، و سفر های علمی ضرورت دارند، در هماهنگی با ریاست های عمومی اداره امور و مقام عالی ریاست جمهوری سعی می نمایم تا به این موضوع مهم دست یابیم.

حج :

راه اندازی سیستم تکنالوژی جدید و معیاری برای پیشبرد پروسه حج که در نتیجه باید پروسه شفاف و حسابداری باشد.

اوقاف:

ایجاد اداره زکات که علمای کرام اکثراً این موضوع را به جلالتمآب رئیس جمهور پیشنهاد می نمودند و رئیس جمهور نیز علاقمندی خاص در ایجاد این اداره دارد و کوشش می نمایم که این اداره به کمک علمای کرام ایجاد گردد. با کمک ادارات ذیربط در بازپس گیری زمین های اوقافی گام های عملی را خواهیم برداشت.

عرفان اسلامی:

در افغانستان اصحاب خانقاه داریم و در آینده نزدیک این بخش را فعال خواهیم ساخت .

ایجاد بخش آموزشی برای نابینایان:

ایجاد بخش های آموزشی و زبان اشاره برای نابینایان و گنگان ضرورت پنداشته میشود تا آنها از آموزش های اسلامی مستفید گردند.

ایجاد آموزش های دینی در مساجد:

دروازه های مساجد برای آموزش های دینی و تعلیمات اسلامی باز شود.

بررسی اسناد علمای کرام:

با همکاری ادارات ذیربط در تحقق اسناد معتبر برای علمای کرام گام های عملی را خواهیم برداشت. در اخیر وی اضافه نمود که مبارزه با فساد اداری ، اخلاقی و تعصب در اولویت کاری بنده قرار دارد.

بعد از ختم محفل استاد محمد قاسم حلیمی توسط جلالتمآب محمد سرور دانش الی دفتر کارش مشایعت و به کارمندان وزارت معرفی گردید و ضمن دعا موفقیت های مزیدی را برایشان از خداوند منان استدعا نمودند.

ملاقات تعارفی سفیر جمهوری مصر با سرپرست وزارت ارشاد ، حج و اوقاف

مولوی محمد قاسم حلیمی سرپرست وزارت ارشاد، حج و اوقاف امروز با آقای هانی صلاح سفیر، حسن النجار سکرتر اول و محمد عبدالحلیم قونسل جمهوری عربی مصر مقیم کابل در دفتر کارشان دیدار و گفتگوی تعارفی نمودند.

ابتدا سفیر مصر ضمن خرسندی از روابط نیک دو کشور موقف جدید آقای حلیمی را تبریک و تهنیت عرض نموده گفت مصر آماده است با وزارت ارشاد، حج و اوقاف جمهوری اسلامی افغانستان در زمینه های تعلیمی، فرهنگی و تامین روابط برادری بین علمای دو کشور همکاری نماید.

سپس سرپرست وزارت ارشاد، حج و اوقاف ضمن خوش آمدید از همکاری ها و مساعدت های صادقانه و مخلصانه کشور برادر و دوست جمهوری مصر که طی سالیان متمادی در عرصه های مختلف خصوصاً در بخش روابط دینی و زمینه سازی برای ادامه تحصیل جوانان کشور نموده است ابراز قدردانی و اظهار تشکری نمود.

آنها همچنان پیرامون موضوعات ذی علاقه بحث و گفتگو نموده و به ادامه روابط و همکاری دو جانبه تاکید نمودند.

افتتاح مسجد ابوبکر صدیق (رض) سرک دوم پروژه تایمینی شهر کابل

مسجد شریف ابوبکر صدیق واقع سرک دوم پروژه تایمینی توسط مولوی عبدالحکیم منیب سرپرست وزیر ارشاد ، حج و اوقاف درحالیکه جمعی از هیئت رهبری وزارت ، علماء و اهالی شریف منطقه حاضر بودند ، افتتاح و به بهره برداری سپرده شد. محفل با تلاوت آیاتی از کلام الله مجید آغاز و بعد شیخ الحدیث مولوی عبدالمتین خطیب مسجد متذکره طی صحبتی پیرامون اعمار مسجد مفصلاً معلومات ارائه نمود.

سپس مولوی عبدالحکیم منیب سرپرست وزیر ارشاد، حج و اوقاف صحبت نموده اعمار و اکمال این مسجد را برای علماء و اهالی شریف آن منطقه تبرک گفته افزودند: اعمار مساجد با چنین طرح و دیزاین مرغوب در افغانستان یکی از آرزو های من به حساب می رفت ، که امروز الحمدلله به آن دست یافتم همچو مساجد زیبا برای نماز گزاران آرامش روحی می بخشد ، وزارت ارشاد ، حج و اوقاف مصمم است تا در امر ارایه خدمات بهتر و با کیفیت خصوصاً در

بخش اعمار مساجد از هیچ نوع سعی و تلاش دریغ نرزد و در راستای اعمار مساجد گام های عملی را روی دست داریم جای بسیار مسرت است که در اکثر ولسوالی های کشور اعمار مساجد آغاز گردیده است .

در اخیر محفل لوايح تقدیر که از طرف امام و اهالی شریف مسجد آماده شده بود به وی تقدیم گردید. قابل تذکر است که مسجد شریف نامبرده در مساحت (۴۰۰) متر مربع در سه منزل بطور پخته و اساسی در مدت (۸) ماه اعمار گردیده است که مصارف مجموعی آن بالغ به ۱۴ میلیون و ۹۳۱ هزار و ۲۴۰ افغانی میشود و از بودجه انکشافی وزارت توسط شرکت ساختمانی مروارید شمال به اکمال رسیده است.

افتتاح کار اعمار مسجد جامع آقا علی خواجه والسوالی شکر دره ولایت کابل

کار اعمار مسجد جامع قریه آقاعلی خواجه والسوالی شکر دره ولایت کابل توسط استاد تاج محمد مجاهد معین اداری

و مالی وزارت ارشاد، حج و اوقاف باحضور داشت محمد یعقوب حیدری والی کابل، نجیب الله عمری رئیس ارشاد، حج و اوقاف کابل، قوماندان امنیه و و لسوال شکرده، بزرگان قومی و جمعی از اهالی مسجد متذکره افتتاح و سنگ تهاداب آن گذاشته شد.

این مسجد از بودجه انکشافی وزارت ارشاد، حج و اوقاف در دو منزل بطور پخته و اساسی اعمار میگردد که در یک وقت گنجایش (۲۰۰۰) نماز گزار را دارا بوده و در مساحت یک و نیم جریب زمین اعمار میگردد.

وزارت ارشاد، حج و اوقاف از روز بیرق ملی بزرگداشت نمود

محفلی تحت ریاست دکتور امین الدین مظفری معین مسلکی وزارت ارشاد، حج و اوقاف با اشتراک روسا، مشاورین و هیئت رهبری وزارت، به مناسبت بزرگداشت از روز ملی بیرق در تالار این وزارت برگزار گردید.

ابتدا آیاتی چند از کلام الله مجید توسط شیخ القراءو المجودین استاد قاری برکت الله سلیم رئیس امور قراء این وزارت قرائت گردید، سپس دکتور امین الدین مظفری ضمن تبریکی روز بیرق به هموطنان عزیز گفت: بیرق نماد اقتدار، آزادی و هویت ملی ماست، بیرق ما نسبت به پرچم و ایمانداری ملت است و وجود کلمه مقدس الله اکبر نشانه مبارزات آزادی خواهی است. در ختم محفل بیرق سه رنگ کشور، در مقر وزارت توسط دکتور امین الدین مظفری به اهتزاز در آورده شد.

پیام وزارت ارشاد، حج و اوقاف در رابطه به تبدیلی موزیم ایاصوفیه به مسجد در شهر استانبول ترکیه

بنای ایاصوفیه بعد از گذشت بیش از هشت دهه دوباره به مسجد تبدیل گردید، مسجد ایاصوفیه در سال ۱۹۳۵ میلادی تبدیل به موزه (موزیم) شده بود و از آن زمان تاکنون مسلمانان در ترکیه برای آزادی این مسجد بزرگ که یادآور پیروزی بزرگ سلطان محمد و فتح شهر استانبول (قسطنطنیه) به حساب می رفت، تلاش و مبارزه نمودند و ایاصوفیا در حسرت نمازهای پنجگانه و صدای ملکوتی آذان اندوهگین بود که خوشبختانه طی فیصله دیوان عالی آن کشور دوباره به مسجد تبدیل گردید. وزارت ارشاد، حج و اوقاف از فیصله (دیوان عالی ترکیه که روز جمعه ۱۰ جون (۲۰ سرطان) با لغو حکم موزیم بودن بنای ایاصوفیه، آن را به مسجد واگذار نمود، استقبال می نمایند و آن را به کافه مسلمین جهان تبریک و تهنیت عرض می دارد.

دیدار محترم دکتور امین الدین مظفری از جریان ورکشاپ دو روزه آموزشی

دکتور امین الدین مظفری معین مسلکی وزارت ارشاد، حج و اوقاف با هیئت رهبری وزارت از جریان اختتامیه ورکشاپ دو روزه تحت عنوان (مدیریت و رهبری زنان) که از طرف موسسه (GIZ) در تالار کتابخانه ریاست اطلاعات و ارتباط عامه برای ۱۶ تن از کارمندان طبقه اناث دایر گردیده بود، دیدن به عمل آورد.

ایشان خطاب به اشتراک کننده گان ورکشاپ فرمودند: تدویر چنین ورکشاپ ها تغییرات را در سطح مدیریت زنان و جندر در جامعه به بار می آورد امید داریم تا از جریان این ورکشاپ استفاده خوبی نموده باشید همچنان وی ضمن قدردانی از موسسه (GIZ) خواهان همکاری بیشتر در بخش های مختلف این وزارت گردید. که روی موضوعات ذیل بحث و تبادل نظر صورت گرفت.

رهبری اداره و مدیریت- مهارت های اساسی دفتر داری- پروپوزل نویسی- تعریف و تشریح جندر کلیشه ها و خلا های جندر را بشناسید- تساوی و عدالت جندر- رهبری زنان و چالش ها را بشناسند.

بحث های مفصل توسط استادان ورزیده و مجرب هر یک قاری محمد اسحق حیدری عرب و خجسته الهام پیرامون موضوعات فوق به اشتراک کنندگان ورکشاپ ارایه گردید.

در اخیر تصدیق نامه های که به این مناسبت تهیه گردیده بود برای مشترکین ورکشاپ توزیع گردید.

گزارش ریاست ارشاد حج و اوقاف ولایت کابل

جلسه یی پیرامون چگونگی انسجام امور مساجد و مدارس دینی ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت کابل تحت ریاست استاد نجیب الله عمری رئیس آن ریاست، با اشتراک مامورین داخلی و مدیران اوقاف ولسوالی های مربوط در تالار ولایت کابل برگزار گردید.

نخست استاد عمری روی چگونگی ثبت و راجستر مساجد، مدارس و نهاد های دینی، هماهنگی میان مردم و ملا امامان مساجد، تعمیر مساجد و خطبه های نماز جمعه بحث نمود.

در ادامه مدیران اوقاف ولسوالی ها نظریات و پیشنهادات خویش را ابراز نموده و وعده سپردند که برای بهبودی هر چه بیشتر امور اداری و ثبت و راجستر مدارس و مساجد همکاری لازم نمایند.

تدویر جلسه علمای ولایت بغلان در رابطه به صلح

علمای بغلان طی گردهمایی در مقر ریاست ارشاد، حج و اوقاف در رابطه به اهمیت صلح، آتش بس و ختم جنگ از دیدگاه قرآن، احادیث و ضرورت های مبرم جامعه بحضور داشت مطبوعات و رسانه ها بالنوبه صحبت و از طرف های ذیدخل در جنگ افغانستان تقاضا نموده اند که راجع به پروسه صلح صادقانه قدم برداشته روند این پروسه را تسریع ببخشند و نیز از طرف های جنگ در کشور درخواست کرده اند که به پیشواز از ایام عید قربان و بخاطر اینکه مردم

عبادات و مراسم عید قربان را در فضای صلح و امنیت سپری کنند. روی آتش بس دایمی یا موقت موافقه نموده جهت رضای خداوند و اطمینان خاطر هموطنان به آن عمل نمایند.

جلسه با دعای خیر و فلاح مردم، صلح سراسری و ختم جنگ در کشور خاتمه یافت.

مسجد جامع خرقة مبارک ولایت بدخشان با فرش جای نمازی تجهیز گردید

مقدار ۴۵۰ متر مربع فرش (جای نمازی) از بودجه وزارت ارشاد، حج و اوقاف خریداری و با حضور داشت مسوولین ریاست ارشاد، حج و اوقاف و متنفذین در مسجد جامع خرقة مبارک واقع شهر کهنه- فیض آباد فرش گردید.

گفتنیست: مسجد جامع خرقة مبارک در سه طبقه به صورت اساسی و با هزینه ۳۱ میلیون افغانی از بودجه دولت اسلامی افغانستان، اعمار گردیده است.

گزارش ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت دایکندی

به منظور اطلاع رسانی بهتر از توصیه های صحی پیام مشترک وزارت های ارشاد، حج و اوقاف و صحت عامه در رابطه به وقایه جلوگیری از شیوع ویروس کرونا تعداد (۴۰۰۰) پوستر (۴) عدد بنر کلان و تعداد (۱۲۴۰۰) قطعه بروشور های آگاهی دهی به هدف جلوگیری از انتشار ویروس کرونا که از طرف ریاست محترم اطلاعات و ارتباط عامه وزارت جلیله ارشاد، حج و اوقاف واصل گردیده بود توسط بخش اطلاعات و ارتباط عامه و مدیران ارشاد، حج و اوقاف والسوالی ها خطبای مساجد و سایر منسوبین این اداره در سطح ولایت دایکندی در معابر عام مساجد و مراکز قابل رویت عمومی نصب و توزیع گردیده و برای مردم آگاهی لازم داده شده است.

تمام بروشور های تبلیغاتی وزارت صحت عامه که به این اداره مواصلت نموده از طریق خطابه های مسجد و جماعات به آگاهی مردم در سطح ولایت دایکندی رسانده شده است.

به اساس هدايات رسمی ریاست مساجد خطبه یی نماز جمعه در تمام مساجد ولایت در موضوع "راه های جلوگیری از ویروس کرونا و حرمت احتکار مواد ارتزاقی" اختصاص یافته و پیرامون آن مطالب شرعی و آگاهی دهی برای مردم صورت گرفته است.

پیام کتبی از جانب ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت دایکندی در مورد "مذمت احتکار و گرانفروشی از دیدگاه شریعت اسلامی" تهیه شده و به صورت مکرر از طریق رادیو و تلویزیون ملی محلی دایکندی نشر گردیده و در بازار و محلات قابل دید همگان نصب گردیده است.

تعداد (۹) مورد آگاهی ها و بروشور های تبلیغاتی ریاست ارشاد، حج و اوقاف راجع به توصیه هموطنان به رعایت حفظ الصحة شخصی و محیطی طور پیوسته غرض وقایه از سرایت و ابتلا به ویروس کرونا از طریق صفحه اجتماعی فیسبوک ریاست ارشاد، حج و اوقاف غرض آگاهی دهی نشر گردیده است.

گزارش ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت کندز

۱. تدویر جلسه در رابطه به آگاهی دهی در مورد مرض کرونا و راه های جلوگیری از شیوع آن با اشتراک رئیس صحت عامه، خطباء و امامان مساجد.

۲. افتتاح مساجد شریف عبدالرحمان بن عوف و عبدالله ابن مسعود واقع قره کوترمه والسوالی امام صاحب که از بودجه مقام محترم وزارت اعمار گردیده است.

۳. افتتاح سالون فاتحه خوانی و اجتماع مردمی مسجد نمونوی ولایت کندز واقع شهرک سر دوره از بودجه ریاست محترم جمهوری اعمار گردیده است.

۴. معرفی علمای کرام در رادیو ها و تلویزیون های محلی پیرامون مسایل همچون (حقوق زن، منع خشونت علیه زن، دین اندیشه، کاهش تلفات غیر نظامیان، حقوق اطفال، قاچاق انسان و اطفال، حفاظت محیط زیست، نهال شانی، عدم استفاده از بد زبانی، فساد اداری، جایگاه زن در دین مبین اسلام، نکاح شغار و بد دادن دختران و نکاح اجباری سلامتی و تندرستی) و جوابات به سوالات مردم در عرصه های گوناگون زنده گی اجتماعی سیاسی از طرف مسوولین ریاست و علمای کرام صورت گرفته است.

۵. اهدای تعداد (۱۸۸) نوع کتاب از طریق موسسه محترم GIZ به کتابخانه این ریاست.

برنامه اوقافی

۱. از تمام دوسیه های اوقافی در محاکم و قضایای دولت پیگیری شده است.

۲. مبلغ ۱۹۷۷۴ افغانی عواید اوقافی جمع آوری و تحویل بانک گردیده است.

۳. قرار قضای شماره (۸) مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۱۵ آمریت محترم قضای دولت در مورد موازی ده بسوه زمین وقفی واقع والسوالی امام صاحب توسط محمد یعقوب ولد محمد نبی غصب شده بود به نفع این اداره فیصله صادر گردیده است.

۴. قرار فیصله شماره (۳) مورخ ۱۳۹۸/۹/۲۳ محکمه محترم ابتدایه کندز موازی دو جریب و سه بسوه و نو بسواسه

زمین وقفی واقع امام صاحب توسط محمدحسن ولد مخدوم عبدالحق غصب گردیده بود به نفع این اداره صادر گردیده است. ۵. یک باب دوکان وقفی واقع والسوالی خان آباد از قرار فی ماه مبلغ ۴۱۵۰ افغانی تثبیت و به محمد یوسف ولد سور گل به تحجایی قرار داد داده شده است.

۶. موازی هشت بسوه زمین وقفی مسجد سابقه فیروز کوهی واقع گذر کلالی، شش بسوه آن به طور جداگانه از قرار فی ماه مبلغ ۴۵۰۰ افغانی و دو بسوه آن مبلغ ۴۵۰۰ افغانی به محمد آصف بعد از اعلان داوطلبی تعیین اجاره و قرار داد صورت گرفته است.

گزارش ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت هرات

کنفرانس مطبوعاتی علمای ولایت هرات در رابطه به صلح و تامین امنیت در کشور صدها تن از علمای دین به اثر سعی و تلاش مسولین ریاست ارشاد، حج و اوقاف ولایت هرات برای ارایه کنفرانس مطبوعاتی زیر نام: آتش بس، گفتگوهای بین الافغانی و وضعیت امنیتی هرات، با حضور رسانه های صوتی و تصویری، دور هم جمع شدند و از افزایش و تداوم جنگ و حملات بالای غیر نظامیان سخت انتقاد نموده و خواهان تسریع روند گفتگوهای بین الافغانی صلح با مامخالفین شدند. هدف همه علماء از برگزاری کنفرانس این بود که دیگر خون انسان بی گناهی ریخته نشود و شاهد جنگ و خشونت در این سرزمین نباشند، علمای هرات خواستار توقف جنگ گردیدند. همچنین عالمان دین کشته شدن افراد بی گناه را به دلیل نبود امنیت و بخاطر یک سیت موبایل یا یک عراده موترسایکل، ضعف بعضی از اراکین امنیتی دانسته و بیان میدارند که در امر تامین امنیت با نیروهای امنیتی همکار و خواهان تغییرات افرادی هستند که اهلیت و شایستگی این بست ها را ندارند.

قطعنامه ائمه و خطبای مساجد رسمی ریاست ارشاد حج و اوقاف در ارتباط به شهادت عالم فرزانه و خطیب سخور استاد دکتور محمد ایاز نیازی.

- مایان خطبای و امامان مساجد ولایت هرات شهادت مظلومانه مرحوم مولوی داکتر محمد ایاز نیازی یک تن از شخصیت های علمی و اکادمیک کشور که توسط دشمنان اسلام به شهادت رسیده است را با شدید ترین الفاظ محکوم نموده و خواهان به محاکمه کشاندن علنی عاملین این جنایت نابخشودنی میباشیم.

- مایان متیقین هستیم که به شهادت رسانیدن علماء روند صلح را به سکتگی مواجه ننموده و باعث وحدت بیشتر میشود، و همچنان از علمای کرام خواهان همکاری در زمینه ایجاد بهتر صلح و اخوت بین همه آحاد ملت میباشیم.

- بنا به دساتیر دینی و همچنین طبق کنوانسیون های بین المللی مساجد و اماکن مقدسه از تعرض مسئون بوده و هیچ یک از طرفین جنگ حق کشاندن جنگ و حملات تروریستی را به این اماکن ندارد.

- از مسوولین امنیتی جداً تقاضامندیم که در قسمت تأمین امنیت و حمایت از برنامه های علماء و دانشمندان اسلامی و همچنین مساجد و اماکن مقدسه تدابیر لازم بیشتر را اتخاذ نمایند.

- از رئیس محترم جمهور، دولت جمهوری اسلامی کشور خواهشمندیم تا دستور لازم را در زمینه مجازات عاملین آن آنچه لازم دانند صادر فرمایند تا در قسمت حفظ جان علماء اعتماد بیشتر علماء فراهم شود.

- از همه علمای کرام متمنی هستیم که در این برهه از زمان بیشتر از پیش وحدت و انسجام خود را حفظ نموده تا با قوت بیشتر در مقابل افراطیت مبارزه و از دولت جمهوری اسلامی افغانستان حمایت کنند تا دولت نیز با قوت بیشتر بتواند علیه این پدیده شوم مبارزه کند.

از اینکه شیوع ویروس کرونا به شدت در حال انتشار میباشد این ریاست به این نتیجه رسید تا جلسه ای به تاریخ ۱۳۹۹/۳/۱۴ همراهی امامان، حفاظ قرآن کریم برگزار و چنین فیصله بعمل آمد:

۱. اطفال یتیم و خانواده های شهداء بطور رایگان تدریس شوند.
۲. دارالحفاظ های که داخل مساجد تدریس می نمایند از شاگردان فیس کمتر اخذ نمایند چون همه خدمات از طریق دولت و اهالی از قبیل آب، برق، نظافت و وسایل سرما و گرما تهیه میگردد.

۳. از ضرب و شتم و هر نوع خشونت فیزیکی و روانی در مقابل اطفال در مساجد و دارالحفاظ ها جداً جلوگیری شود.

۴. رعایت نظم و نظافت در مساجد مورد توجه قرار گیرد.

۵. بدون سوانح و تضمین کسی داخل مساجد جایگزین و اسکان داده نشود.

۶. تلاش جهت استفاده از روش های نوین آموزشی صورت گیرد و تدریس در فضای باز جهت جلوگیری از شیوع ویروس کرونا صورت گیرد.

طوریکه شیوع مرض کرونا (کوئید ۱۹) دامن گیر تمام جهان شده. اخیراً در این ولایت نیز افراد زیادی را مبتلا ساخته است. حسب اهمیت موضوع ریاست ارشاد، حج و اوقاف، تصمیم به آن گرفت که به تاریخ ۱۳۹۹/۳/۸ جلسه ای با امامان و خطباء رسمی و غیر رسمی در مقر ریاست تدویر نموده و در ارتباط به آگاهی دهی شهروندان و نحوه پیشگیری از شیوع این ویروس اطلاع رسانی نمایند.

قابل ذکر است در اخیر نشست قطعه نامه ی هفت ماده ای جهت حمایت از برنامه های ولایتی در ارتباط به موضوع، از طرف امامان، خطباء در مقر ولایت قرائت و مورد تأیید آن مقام محترم و تعهد اجرای حاضرین قرار گرفت.

